

Io Saris
beriensy
Metalogi
cus
1172

IOANNES SARESBERIENSIS METALOGICVS.

E Codice M S. Academiæ Cantabrigienſis.

Nunc primum Editus.

Ex legato

Ill.mi Coccini

PARISIIS.

Apud HADRIANVM BEYS.
Viâ Iacobæa.

M. DC. X.

2

IO. BALEVS
CENTVRIA IIII.
DE SCRIPTORIBVS ANGLIÆ.

OANNES Sareſbe

natus in prouincia Vvilcheriæ, quæ alio nomine Vilugia dicitur: Ex primis vnus fuit, qui noſtræ Britanniæ poſt Theodori tempora, Græcam & Latinam linguam, ſuæ puritati ac dignitati reſtituere laborauit. Auidus bonarum literarum explorator, perceptis artium præceptiunculis primis, traiectoque mari, celebriora Gallorum, Italorum, & Apulorum frequentabat ſtudia. Dulce nimirum ſemper habuit, in liberalium Muſarum campis exercere ludum, ingenio ad id dexterrimo præditus. Singulari per hos labores linguæ beneficio atque eruditione præſtans, Eugenio III. & Hadriano IIII. Romanis

Pontificibus, ac tandem Cantuariorum Archi-præſuli Theobaldo, eximiè charus fuit. Telis tamen acerbiſſimis nonnunquam inſectabatur Cleri abuſus, ſcriptor ſuæ ætatis eloquentiſſimus, carmine & proſa excellens. Video r enim (Lelandus inquit) mihi videre in hoc homine, præter raram quandam facundiam, omnis ſcientiæ orbem. Archiepiſcopo Thomæ quandoque familiaris fuit, & in exilio comes: ſed non propterea omiſit ſuas illi obijcere peruicaces in regem benignum dementias. vt demum veniamus ad libros, inſigne congeſſit opus de Aulicorum nugis per multa philoſophorum exempla, quod vocabat.

Polycraticon lib. 8. *Iucundiſſimus tum in &c.*

Mythologicon lib. 4. *In humanis rebus nihil.*

Eutheticon, de Philo. dogmate. lib. 1. *Dogmata diſcutiens.*

In Paulum ad Rom. lib. 1. *Principia rerum.*

Ad Corinthios, lib. 2. *Paulus Apoſtolus.*

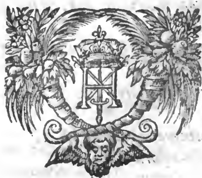
Ad Galatas, lib. 1. *Hanc Epiſtolam.*

Ad Epheſios lib. 1. *Apoſtolus hanc Epiſto lam.*

Ad Philippenses lib. 1. Paulus & Timotheus.
Ad Colossenses lib. 1. Hanc Epistolam scribit.
Ad Thessalonicenses lib. 2. Paulus & Syluanus &c.
Ad Timotheum lib. 2. Epistolam hanc scribit.
Ad Titum lib. 1. Paulus seruus Dei &.
Ad Philemonem lib. 1. Apostolus hanc Epistolam.
Ad Hebraeos lib. 1. Paulus doctor Egregius.
De statu Romanae Curiae. lib. 1.
Vitam Anselmi Archiepiscopi. lib. 1.
Vitam Thomae Archiepiscop. lib. 2. Sacrosanctam Ecclesiam.
Poenitentiale opus lib. 1. Cum miserationes Domini.
Eutheticon metricum lib. 1. Si mihi credideris linguam.
De membris conspirantibus lib. 1. Concilium celebrant.
Epistolas familiares lib. 1. Venerabili Domino.
De Mathematica duplici lib. 1.
De Musica amoris lib. 1.
Speculum rationis lib. 1.
Super Speculo Nigelli lib. 1.
De malo tyrannorum exitu lib. 1.
Ermoneuticon lib. 1.

Sermones elegantes lib. 1.
Diuersi generis carmina lib. 1.

Et alia adhuc plura. Factus demum ob reconditam eruditionem ab Henrico rege Carnotensis Episcopus, in patria Senonensi apud Gallos, vltima doctrinæ suæ monumenta illic reliquit. Obiit celeberrimus vir, anno à salutiferæ diuæ Virginis partu 1182. & Episcopatus sui anno 6. sub Henrico Rege prædicto.

INDEX CAPITVM.

LIBER PRIMVS.

CAPITVLVM PRIMVM.

LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

LIBER TERTIVS.

CAP. I.

LIBER QVARTVS.

CAP. I.

TABVLA.

PROLOGVS.

PROLOGVS
IO. SARESBERIENSIS
in Metalogicum.

N rebus humanis nihil ferè sic arbitror elimatum vt aliqua ex parte detractioni non pateat; cum mala de merito, bona autem de liuore carpantur. Vnde mihimet persuasi detractorum aculeos æquanimius tolerare. Præsertim cum ex diuina dispositione natura parens nos in ea ætate & regione ediderit, editósque sors in ea conditione, conuiuentiumq; cætu locauerit, qui malunt aliena carpere, quam sua respicere, componere, vel emendare.

Sic nemo in sese tẽtat descendere, Nemo.
Sed pręcedentis spectatur mantica dorso;

Potueram quidem scholarium, & eorum qui Philosophiæ nomina profitentur, vtcumque in silentio cauere morsus, sed omnino non possum

concurialium dentes euadere. Omnibus obsequi, neminem lædere, solebat prodesse ad gratiam: vt iuxta Comicum, Sine inuidia laudem inuenias & amicos pares. *Nunc autem vel sic rarò proficitur ad commilitonum inuidiam reprimendam. Nam obsequendi mos, nota abiectionis inuritur; innocentia impotentiæ esse videtur professio. Taciturnus criminatur indoctus; facundus accedit ad garrulos. Vir grauis sedere dicitur in insidijs, minus grauis à leuitate culpatur ineptus. Qui modestiam sequitur sermonis, & operis, censetur factiosus. Postremò, si rixa non est, vix est vt liuor non sit incuria. Si tamen in alea, & venatica, cæterisque curialium nugis omnem inter commilitones consumpsissem ætatem, scripta mea nequaquam roderent, sicut nec ego illorum scripta redarguo. Mihi tamen pro minimo est, vt scribens ab illis iudicer, qui magni faciunt mimorum, histrionumque iudicia, & velut serui abiectissimi, expauescunt, ne de ijs perperam loquatur, aut sentiat Thais, aut Thraso, Calliroë, aut Batillus. Porro si Philosophiæ professores persequuntur Philosophantium amatorem, planè iniuriosi sunt, & in eam malè remunerant caritatem. Eos enim & si nequeam imitari, certè amare, honorare, & colere propositum est. Scholarium verò debueram meruisse fauo-*

rem: qui aut quod ſunt, aut quod fuerunt, quali poſſum aduocatione defendo. Quod ſi vtiliter geſſero, gratia & merces debetur euentui, ſin autem, voluntati. Hinc eſt illud.

Egiſti nihil, inquis, & à te cauſa perdita eſt,
Tantò debes plus Sexte, quod erubui.

Neque enim à patrocinãdi *officio excludo potiores: ſi meæ deuotionis proteſtor affectum. Præſtantiores ſupremam manum apponãt & ad ſententiam ferendam pro logicis, Iudicis* inclinent *officium. Si quidem cum opera logicorum vehementius, tanquam inutilis, rideretur: & me indignantem, & renitentem, æmulus quotidianis ferè iurgijs prouocaret, tandem litem excepi, & ad eas calumnias, quas procurauerat, ſicut* emergebant *ſtudui reſpondere. Vnde factum eſt, vt illum ordinem ſequi oportuerit, quo ille vrgebat, & plerunque ſilere à potioribus, dum diluerentur obiecta. Ipſe enim procurabat, ſuper quibus articulis vellet orationem procedere. Placuit itaq. ſocijs, vt hoc ipſum tumultuario ſermone dictarem. Cum nec ad ſententias ſubtiliter examinandas, nec ad verba expolienda, ſtudium ſupereſſet, aut ocium. Neceſſarijs enim occupationibus vix aliquid amplius deducebatur, quàm refectionis hora, vel ſomnij: cum ex mandato Domini mei, cui deeſſe non poſſum, ſollicitudo totius*

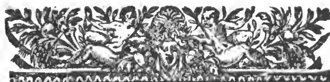
Britanniæ, quod ad causas Ecclesiasticas, mihi incumbat. Ad hæc, sollicitudo rei familiaris, & curiales nugæ, studium excludebāt: amicorum interpellatio me ferè totum absorbuerat. Itaque iustum arbitror, vt in his, quæ temerè dicta sunt, mihi venia facilius impendatur, si quid verò exierit aptius, *ei gratia referatur, sine quo nihil potest humana infirmitas. Nam ingenium hebes est, & memoria infidelior, quam vt antiquorum subtilitates percipere, aut quæ aliquando percepta sunt, diutius valeam retinere. Linguam verò impolitam esse, stilus ipse conuincit. Et quia Logicæ suscepi patrocinium, metalogicon inscriptus est liber: quem quatuor voluminibus, ad recreationem lectoris, distinguere curaui. More scribentium, res varias complexus sum, quas quisque probabit suo, aut reprobabit, arbitrio.*

Sunt bona, sunt quædam mediocria, sunt mala plura;
Quæ legis hîc: aliter non fit Auite liber.

Sic Martialis: sic & ego: malens sic nugari, quam ad formam Ganymedis, lepores agitare, vel, Nocturno putere mero, putere diurno, *Nec dedignatus sum, modernorum proferre sententias: quos antiquis, in plerisque, præferre non dubito. Spero equidem quod gloria eorum, qui nunc sunt posteritas celebrabit.*

Eo quo *multorum nobilia mirer ingenia, inuestigandi subtilitatem, diligentiam studij, fœlicitatem memoriæ, fœcunditatem mentis, & oris facultatem, & copiam verbi. De moribus verò nonnulla scienter inserui: ratus omnia quæ leguntur, aut scribuntur, inutilia esse, nisi quatenus afferunt aliquod adminiculum vitæ. Est enim qualibet professio philosophandi inutilis, & falsa, quæ seipsā in cultu virtutis, & vitæ exhibitione non aperit. Academicus, in his quæ sunt dubitabilia Sapienti, non iuro verum esse, quod loquor. Sed seu verum, seu falsum sit, sola probabilitate contentus sum. Tu, vt libuerit, vniuersa examinabis, & singula, quia te iudicem meis opusculis consecraui, dum intelligam quod mihi opera non pereat, & impensa. Quod si (quod absit) contigerit*, inueniam alium si me hic fastidit Alexis, *philosophanti quemlibet præferens histrionem. Tria quidem sunt, (vt de consilio meo perfectius instruaris) quæ non modo mihi metum, sed plerisque scriptoribus periculum salutis, aut meriti dispendium afferunt. Ignorantia veri: fallax aut proterua assertio falsi, & tumida professio veritatis. Noui enim quis dixerit.* Tutius auditur veritas, quā dicatur. *In audiendo enim custoditur humilitas, sed in dicendo sæpissime subrepit elatio. Ego au-*

tem in omnibus his agnoſco errorem meum, qui & rerum ignorantia laboro, & falſum ſæpius, & magis quam expediat, tueor, & plerunque tumidè, & cum elatione, donec me Deus corripiat, & corrigat, ipſam profero veritatem. Vnde lectorem & auditorem, quanta poſſum ſupplicatione conuenio, vt in orationibus ſuis memores mei ſint apud Altiſsimum, impetrantes mihi præcedentium veniam delictorum, cautelam futurorum, notitiam veri, amorem boni, cultum Dei, & vt corde, ore, opere, exerceantur à nobis, quæ diuinæ ſunt placita voluntati.

IOANNIS SARESBERIENSIS Metalogici

LIBER PRIMVS.

CAPITVLVM I.

Calumnia quæ vt Cornificio suo responderetur, extorsit.

DVERSVS insigne donum naturæ parentis, & gratiæ, calumniam veterem, & maiorum nostrorum iudicio condemnatam, excitat improbus litigator, & conquirẽs vndiq. imperitię suæ solatia, sibi proficere sperat ad gloriam, si multos similes sui; id est, si eos viderit imperitos: habet enim hoc proprium arrogantiæ tumor, vt se commetiatur aliis, bona sua, si qua sunt, efferens, aliena deprimens; defectumque proximi, suum putat esse profectum. Omnibus autem rectè sapientibus indubium est, quod natura, clementissima parens om-

nium, & dispositissima moderatrix, inter cætera quæ genuit animantia, hominem priuilegio rationis extulit, & vsu eloquij insigniuit: id agens sedulitate officiosa, & lege dispositissima, vt homo, qui grauedine fœculentioris naturæ, & molis corporeæ tarditate premebatur, & trahebatur ad ima, his quasi subuectus alis ad alta ascendat, & ad obtinendũ verę beatitudinis brauium, omnia alia fœlici compendio antecedat. Dum itaque naturam fœcundat gratia; ratio rebus perspiciendis, & examinandis inuigilat; naturæ sinus excutit, metitur fructus, & efficaciam singulorum, & innatus omnibus amor boni, naturali vrgente se appetitu, hoc, aut solum, aut præ cæteris sequitur quod percipiendæ beatitudini maximè videtur esse accommodum. Cum verò beatitudo communionis ignara, quæ aut qualis extra societatem sit, nec fingi quidem possit; quisquis ea, quæ ad ius humanæ societatis, (quæ quodammodo filiorum naturæ vnica & singularis fraternitas est) conciliandum & fouendum proficiunt, impugnat, viã adipiscendæ fœlicitatis omnibus videtur obstruere: & præcluso pacis aditu, vt in se concurrant ad interitum orbis, naturæ viscera incitare, hoc quidem est seminare inter fratres discordiam, hoc arma ministrare compositis, hoc denique firmare nouum & magnum chaos inter Deum & homines: sic enim ad firmioris nexus compagem, & caritatis custodiam, vniuersitatis partes, creatrix Trinitas, Deus vnus & verus, ordinauit; vt alterius ope res altera indigeret, & altera defectum suppleret alterius; dum sunt

ſingula quaſi ſingulorum membra: ſemiplena ſunt ergo omnia, ſi ab inuicem diſſoluantur; ſed aliorum fœderatione perfecta: quoniam omnia mutuis conſtant auxilijs. Quid ad beatitudinem obtinendam virtute fidelius, aut vtilius? Quid compendioſius? hæc eſt enim ferè ſingularis & vnica via, quam ad beatitudinem gratia præparauit. Nam qui citra virtutis meritum beati fiunt, non tam eundo illuc perueniunt, quam trahuntur. Miror itaque (non tamen ſatis, quia non poſſum) quid ſibi vult, qui eloquentiæ negat eſſe ſtudendum: ipſamque ſicut viſum non cæco, auditum non ſurdo, aſſerit gratis à natura peruenire ei qui mutus non eſt: ſed plenius, ſi naturæ munus, exercitio roboretur, nec tamen beneficium aliquod ab arte præſtari: aut id minus, quam labor, artis expoſcat, ſicut enim eloquentia, non modo temeraria eſt, ſed etiã cæca, quam ratio non illuſtrat; ſic & ſapientia, quæ vſu verbi non proficit, non modo debilis eſt, ſed quodam modo manca, licet enim quandoque aliquatenus ſibi prodeſſe poſſit ſapiẽtia elingius ad ſolatium conſcientiæ; raro tamen & parum confert ad vſum ſocietatis humanæ. Nam ratio, ſcientiæ, virtutumque parens, altrix, & cuſtos, quæ de verbo frequentius concipit, & per verbum numeroſius, & fructuoſius parit, aut omnino ſterilis permaneret, aut quidem infœcunda, ſi non conceptionis fructum, in lucem ederet eloquij: & inuicem, quod ſentit, prudens agitatio mentis hominibus publicaret. Hæc autem eſt illa dulcis & fructuoſa

coniugatio rationis & verbi, quæ tot egregios genuit vrbes, tot conciliauit & fœderauit regna, tot vninit populos, & caritate devinxit: vt hostis omniū publicus meritò censeatur, quisquis hoc, quod ad vtilitatem omnium Deus convinxit, nititur separare. Mercurio Philologiam invidet; & ab amplexu *Philologiæ* Mercurium auellit, qui eloquentiæ præceptionem à studijs Philosophiæ eliminat: & quamuis solam videatur eloquentiam persequi, omnia liberalia studia convellit, omnem totius Philosophiæ impugnat operam, societatis humanæ fœdus distrahit, & nullum charitati, aut vicissitudini officiorum relinquit locum. Brutescent homines, si concessi dote priuentur eloquij; ipsæque vrbes videbuntur potius pecorum quasi septa quam cœtus hominum, nexu quodam societatis fœderatus, vt participatione officiorum, & amica invicem vicissitudine eodem iure *viuat*. Quis enim cōtractus ritè celebrabitur? quæ fidei aut morum disciplina vigebit? quæ nam erit obsecundatio aut communicatio voluntatum, subtracto verbi commercio? Non ergo vnam, non paucas: sed omnes simul vrbes, & politicam vitam totam aggreditur Cornificius noster, studiorum eloquentiæ imperitus & improbus impugnator.

CAPITVLVM II.

Descriptio personæ suppresso nomine.

IPSVM verò vulgato designarem ex nomine, & tumorem ventris, & mentis; oris impudentiam, rapacitatem manuum, gestus leuitatem, fœditatem morum, (quos tota vicinia despuit,) obscenitatem libidinis, deformitatem corporis, turpitudinem vitæ, maculam famæ, publicis aspectibus ingerens denudarem; nisi me Christiani nominis reverentia cohiberet. Memor enim professionis meæ, & fraternæ, quæ in domino est, communionis, indulgendum esse personæ credidi, dum tamen non indulgeatur errori. Defero ergo Deo, parcens naturæ, quæ ab ipso est, & impugnans vitium quod contra ipsum est; dum naturam corrumpit, quam ille generauit. Vtique par est sine derogatione personæ, sententiam impugnari; nihilque turpius, quam cum sententia displicet, aut opinio, rodere nomen authoris, longè quidem probabilius est, vt opinioni falsæ, quatenus tamen error tollerabilis est, *parcatur* interdum propter hominem, quam vt propter opinionem homo carpatur. Singula suis sunt examinanda iudicijs, & paria meritis sunt præmia conferenda, ita tamen, vt rigorem mansuetudo clementiæ vincat. hac itaque contemplatione, suppressi vulgati nominis notam: nę non tam

erroris videar procuraſſe medelam, quam inſenſam deturpaſſe perſonam. vt autem fatear verum, nihil eſt minus verum. quia quatenus Chriſtiano licitum eſt, perſonam & ſententiam æquè contemno. vt libet ergo ille ſtertat in dies medios, quotidianis cōviſcerationibus ingurgitetur ad crapulam: & in illis immunditijs volutatus incumbat, quæ nec porcum deceant Epicuri. Ceterum *opinioni* reluctor, quæ multos perdidit, eo quod populum, qui ſibi credat, habet. & licet antiquo, nouus Cornificius ineptior ſit, ei tamen turba inſipientium adquieſcit. Illorum tamen maxime, qui, cum inertes ſunt & ignaui, videri, quam eſſe ſapientes, appetunt.

Capitvlvm III.

Quando, qualiter & à quibus fuerit inſtitutus.

EGo quidem omnino non miror, ſi credulos auditores ſuos, multa mercede conductus, & multo tempore aërem verberans docuit nihil ſcire. cū & ipſe ſic edoctus ſit à magiſtris. Siquidem non facundus, ſed verboſus, & ſine fructu ſenſuum, verborum folia in ventum continue profert. Ea tamen eſt cautela hominis, cum ęquè omnium dicta vituperet, vt in aſtruē da ſua, aut aliena ſententia deſtruenda, nunquam manum conſerat, ratione nunquam ni-

tatur, nunquam sustineat congredi in campo scripturarum: nescio quid arduum & ignotum omnibus sapientibus, tumenti ventosi pulmonis folle concepit: vnde alicui respondere, aut patienter audire quempiam dedignatur. Si enim quidlibet proposueris, ille conuiciabitur, aut ridebit. Si, vt ille propositum probet, expectas, dilatio necessaria est. vt, cum dies cesserit, tu expectationis fructu fraudaberis, eò quod Margaritas suas, porcis alienis, vt ait, non vult esse communes. fabellis tamen, & nugis, suos pascit interim auditores. quos, sine artis beneficio, si vera sunt quæ promittit, faciet eloquentes, & tramite compendioso, sine labore, philosophos. nam & ipse accepit à doctoribus, quod nunc discipulis tradit. eosque sic instituit, sicut & ipse institutus est. Discipulos ergo in Philosophia sibi facit coæquales. Quid multa? nonne sic perfecti erunt, iuxta illud Euangelij, *Discipulus omnis perfectus est, si sit sicut magister eius*. Eo autem tempore ista Cornificius didicit, quæ nunc docenda reseruat, audienda quidem fœlicibus, vt dici solet, auribus Iouis, quando in liberalibus disciplinis, littera nihil erat: & vbique spiritus quærebatur, qui, vt aiunt, latet in litera. Hylum esse ab Hercule, validum scilicet argumentum, à forti & robusto argumentatore potestates vocalium, quinque iura regnorum; & in hunc modum docere omnia, studium illius ætatis erat. Insolubilis in illa Philosophantium schola tunc tẽporis quæstio habebatur, an porcus, qui ad Venalitium agitur, ab homine, an à funiculo teneatur. Item, an capucium eme-

rit, qui cappam integram comparauit. Inconveniens prorſus erat oratio, in quâ hæc verba, *conueniens*, & *inconueniens* argumentum, & ratio non perſtrepebant multiplicatis particulis negatiuis, & traiectis, per eſſe & non eſſe, ita vt calculo opus eſſet, quoties fuerat diſputandum. Alioquin vis affirmationis & negationis erat incognita. Nam plerumque affirmationis vim habet geminata negatio: itemque vis negatoria ab impari numero conualeſcit. Siquidem negatio plerumque iterata, ſeipſam perimit; & contradictioni, ſicut regulariter proditum eſt, coæquatur. vt ergo pari loco, an impari, verſetur. deprehendi queat, ad diſceptationes, collectam fabam & piſam deferre, quæ conveniebatur, conſilio prudenti conſueuerat, ita quidem ſi intellectui rerum, quæ videbantur in quæſtione verſari, operam dabat. Sufficiebat ad victoriam verboſus clamor, & qui vndecunque aliquid inferebat, ad propoſiti perueniebat metam. Poëtæ, hiſtoriographi, habebantur infames, & ſi quis incumbebat laboribus antiquorum, notabatur, & non modò aſello Arcadiæ tardior, ſed obtuſior plumbo, vel lapide, omnibus erat in riſum. Suis enim, aut magiſtri ſui, quiſque incumbebat inventis. nec hoc tamẽ diù licitum. cum ipſi auditores in breui coërrantium impetu vrgerentur, vt & ipſi, ſpretis his, quæ à doctoribus ſuis audierant, cuderent, & conderent nouas ſectas. fiebant ergo ſummi repentè Philoſophi. Nam qui illiteratus acceſſerat, ferè non morebatur in ſcholis vlterius quam eo curriculo temporis, quo auiũ

pulli plumescunt. Itaque recentes magistri è scholis, & pulli volucrum è nidis, sicut pari tempore morabantur, sic pariter avolabant. Sed quid docebant noui doctores & qui plus somniorum quam vigiliarum in scrutinio Philosophiæ consumpserant, & facilius instituti, quam illi iuxta narrationes fabulosas, qui somniantes in Parnasso, repentè vates progrediebātur: aut citius quam ij, qui de Castalio Fonte Musarum, munus hauriebant poëticum: aut quam illi, qui viso Phœbo, Musarum, nedum musicorum, meruerunt ascribi consortio. Nunquid rude aliquid, aut incultum, nūquid aliquid vetustum aut obsoletum? Ecce noua fiebāt omnia: innouabatur grāmatica, immutabatur Dialectica, contemnebatur Rhetorica: & nouas totius quadruuij vias; euacuatis priorum regulis, de ipsis Philosophiæ adytis proferebant. Solam *conVenientiam*, siue *rationem* loquebantur, argumentū sonabat in oreomnium. & asinum nominare, vel hominem, aut aliquid operum naturæ, instar criminis erat, aut ineptum nimis, aut rude, & à Philosopho alienum impossibile credebatur *conVenienter*, & ad rationis normam quicquam dicere, aut facere nisi *conuenientis* & *rationis* mentio, expressim esset inserta. Sed nec argumentum fieri licitum, nisi præmisso nomine argumenti. Ex arte &, de arte agere, idem erat. Docebunt hi fortè, quod poëta versifice nihil licet, nisi cognominet versum, quod faber lignarius scamnum facere nequeat, nisi scamnum aut ligneum voluat in ore. Inde ergo hæc farrtago lo quendi, in qua senex insulsus exultat,

insultans eis, qui artium venerantur auctores, eò quod nihil vtilitatis in eis reperit cum se eis dare operam Simularet.

Capitvlvm IV.

Qualiter euaserunt consortes errorũ.

Cæterum huius sectæ, post damnum temporis, rerumque iacturam & spes deceptas, & propositi sui solatio destitutas, multiplex vsus emersit Alij namque, monachorum aut clericorum claustrum ingressi sunt, & plerique suum correxerunt errorem : deprehendentes in se, & alijs, prædicantes, quia quicquid didicerant, vanitas vanitatum est, & super omnia vanitas. plerumque, inquam, eo quod quidam, in sua perdurantes insania, tumidè, vetusta peruersitate malebant desipere, quam ab humilibus, quibus Deus dat gratiam, fideliter erudiri : erubescebant enim formam discipuli, qui magisterij præsumpserant fastum. Si mihi non credis, claustra ingredere : scrutare mores fratrum : & inuenies ibi superbiam Moab, & eam intensam valdè : vt arrogantia absorbeat fortitudinem eius. Miratur Benedictus, & queritur, quod se quodammodo auctore, latet lupus in pellibus agninis. vtique tonsuram & pullam vestem, à supercilio distare causatur. Et vt rectius dixerim supercilium arguit, eò quod tonsuræ, vestibusque non consonet. ritus obseruationum contemnitur : & sub imagine

;ine Philo sophantis, spiritus fallacis elationis)brepit. Nota sunt hæc in omni veste, ac proessione, vulgata. alij autem, suum in Philosohia intuentes defectum, Salernum, vel ad Mõempessulanum profecti, facti sunt clientuli melicorum & repentè, quales fuerant Philosophi, ales in momento medici eruperunt. Fallaci)us enim referti experimentis, in breui redeunt, edulo exercentes, quod di dicerunt. Hippocraem ostentant aut Galenum: verba proferunt naudita: ad omnia suos loquuntur aphorismos; & mentes humanas, velut afflatas tonitruis, sic)ercellunt nominibus inauditis. creduntur omiia posse, quia omnia iactitant, omnia polli:entur. Duo tamen deprehendi eos fideliori tenuisse memoriâ, & frequentius in eorum opeatione versari. Alterum quidem Hippocratis :ſt: (sed ibi vergit ad alium intellectum) vbi nquit, *indigentiâ non oportet laborare.* & reuera inop)ortunum & inofficiosũ opinantes, dare operam ıdigentibus, & eis qui nolunt aut nequeunt, el solis verbis, eorum plenè gratiam referre nercedis. Alterum profectò est, non, quod meninerim, Hippocratis, sed diligentium adiectio nedicorum; *Dum dolet accipe.* occasio siquidem xigendi maximè opportuna est, cum dolor ruciat ægrotantem, sibique cooperantur lanuentis exulceratio, & auaritia medentis. Si onualescit æger, operam danti medico ascriatur, si deficit, eius inualescat auctoritas, qui oc antea familiaribus suis reuelauit. Siquidem npossibile est non euenire, quod de industriâ :æ uaticinatus est, cum huic sospitatem, isti

ſiniſtrum exitum pronunciauit ægrotantis. Si euaſurus eſt æger, curatur facile: niſi quatenus incolumitatẽ eius medicus propediẽ imperitus Sin autem, vt Sollius Sidonius ait, *occiditur officioſiſſime.* Quid ni? Nunc quid enim naturæ ſecretos latenteſque cuniculos deprehendet homo totius Philoſophiæ ignarus? & qui nec rectè loqui nouit, nec rectè intelligere quæ ſcripta ſunt, aut quæ dicuntur, cum ferè quot diſciplinæ ſunt, tot ſunt linguæ, & in ipſis plerumque authoribus, non ſit maior in corporali compoſitione, diuerſitas facierum, quam in vſu varietas linguarum. homo enim homini aſſimilatur: ſed nec gemelli inuicem vſque quaque ſe exprimunt. vox voci conformatur interdum. Sed nec *ſororum & ſi vis* nec Muſarum eadem etiam vocis agilitas. conſonant enim voces, ſed diſpares. ipſaque diſparitas, ſuis coëquata proportionibus, eſt apta concentui. Et quodammodo gratior quã ſi identitatem pareret ſimilitudo. habent itaque linguæ idiomata ſua, & ſinguli ſuum loquendi modum, quem, qui ignorat, non magis commodè Philoſophabitur, quæ ſi picam humana conantem verba, velit homini coæquare. Alij profectò, ſimiles mei, ſe nugis curialibus mancipauerunt. vt magnorum virorum patrocinio freti, poſſẽt, ad diuitias aſpirare: quibus ſe videbant, & iudicio conſcientiæ quicquid lingua diſſimulet, fatebãtur, indignos. Taceo vias iſtorum. quoniam eas *Policraticus* noſter diligenter exequitur. etſi omnes plenè non ſufficiat indagare: hoc enim vires excedit humanas. alij autẽ Cornificio ſimiles ad vulgi profeſ-

ſiones, eaſque prophanas relapſi ſunt : parũ curantes quid Philoſophia doceat; quid appetendum, fugiendumue denunciet : dummodo *rem faciant, ſi poſſunt, rectè, ſi non quocumque modo.* exercent *fenebrem* pecuniam, alternis vicibus inæqualia rotundantes ; & adiectione multiplici quod rotundauerant, abæquantes. Nihil enim ſordidum putant, nihil ſtultum, niſi paupertatis anguſtias, & ſolas opes ducunt eſſe fructum ſapientiæ. Siquidem celebre eſt in corde eorum, quod ait Ethicus, & ſi hoc eum, quia contemnitur, dixiſſe non nouerint.

Et genus & formam regina premia donat
Et benè numatum decorat Suadela, Venuſque.

Hoc autem quaſi quadriuio, ſibi vtique neceſſario, *euadebant illi* repentini Philoſophi, & cum Cornificio, non modo triuij noſtri, Sed potius quadriuij contemptores. Nã, vt dictum eſt aut ſub prætextu religionis mergebantur in clauſtris, aut ſub imagine philoſophandi, & vtilitatis publicæ confugiebant ad phyſicam, aut ſub honeſtatis velamine quo ſplenderent, & ſublimarentur, ſe præclaris domibus ingerebant; aut ſub obtentu neceſſitatis, exercendique officij, dum lucrum ſitiebant, multiplicis auaritiæ voragine abſorbebantur. Adeo quidem vt ſic proficientium Philoſophorum, aut, vt verius dixerim, deficientium collatione, cuiius in turba prophanæ multitudinis rudis, *flagitia* videretur.

Capitvlvm V.

Quantis viris, & cur familia illa detrahere audeat.

Solebat magister Gilebertus, (tum quidem Cancellarius Carnotensis, & postmodum venerabilis Episcopus Pictauorum) temporis eius, nescio ridens, aut dolens, insaniam, cùm eos videbat ad studia, quæ prædicta sunt, euolare. eis artem pistoriam polliceri, quoniam illa est, vt aiebat, ingente sua, quæ sola accipere consueuit omnes alijs operibus aut *artificio* destitutos. Ars enim facillime exercetur, & subsidiaria est aliarum, præsertim apud eos, qui panem potius, quam artificium quærunt. Sed & alij viri, amatores literarum, (vtpote magister Theodoricus, artium studiosissimus inuestigator; ibidem Vvilielmus de conchis, grammaticus, post Bernardum Carnotensem, opulentissimus, & peripateticus Palatinus, qui logicæ opinionem præripuit omnibus coætaneis suis, adeò vt solus Aristotelis crederetur vsus *colloquio*, se omnes opposuerunt errori. Sed nec vniuersi insanientibus resistere potuerunt, insipientes itaque facti sunt, dum insipientiæ resistebant: & eronei diutiùs habiti, dum obuiare nitebantur errori. Veruntamen, fumus ille citò euanuit, & prædictorum opera magistrorum, & diligentia, redierunt artes, & quasi iure post-liminij, honorem pristinum nactæ sunt, & post exilium, gratiam, & gloriam, ampliorem. Inuidit

Cornificius, & turpe reputans, vt senex mitteretur ad scholas, & vt sensu puer appareret, senex ætate, culpare cœpit, quod se posse consequi desperabat. Sententias carpebat omnium, eò quòd ei dissimiliter vniuersi sentirent. sic vulpes ades, peratione cerasa culpat, & vt dici solet rusticano prouerbio, quod negatur, ducit inutile. Inde ergo iræ, hinc lachrimę, hinc indignatio, quam aduersus discipulos memoratorum sapientium concepit Cornificij domus: vnde exerceret dentem, & in soliditate eorũ frangit vt dicitur genuinum. Impudenter, etiam, (in latebris tamen, quia palam non licet) obfuscare nititur splendidissima lumina Galliarum: Lauduni gloriam, fratres Theologos, Ansellum & Radulfum: quorum memoria in iucunditate & benedictione est: quos nemo lacerauit impunè, & qui solis displicuerunt hæreticis, aut flagitiorum turpitudine obuolutis. Nam de *Alberico Remensi*, & Symone Parisiensi palam loquuntur & prouerbium nullum dicunt, & sequaces eorum, nonmodo philosophos negant: imo nec clericos patiuntur, vix homines sinunt esse, sed boues Abrahæ, vel asinos Balaamitos, duntaxat nominant, imò derident, aut si quid cōmaticè magis, aut lædoricè in eos dici potest. Guilelmus de Campellis, errasse conuinciur scriptis propriis. Vix parcitur magistro Huoni de Sancto Victore, Et hoc quidem magis propter habitum religionis, quam propter reuerentiam scientiæ, aut doctrinæ. Deo enim in ipso deferunt, non personæ. Rodbertus Pullus, cuius memoria bonis omnibus iucunda est, di-

ceretur filius subiugalis, nisi sedi Apostolicæ deferretur, quæ ipsum, de doctore scholastico, Cancellarium fecit, vt autē licentius hæc familia aliis derogaret, religionem extrinsecam induit paterfamilias (de interna enim cognoscet Dominus, & iudicabit) & Cisterciensium, Cluniacensium, Præmonstratensium, aliorumque quorum fama hilarior est, familiaritatem captat, vt ab eorum authoritate possit esse insignis. Ego autē detractionē eius familiæ æquanimiter porto & me fateor aliquos præmissorum habuisse doctores, & itidem aliorum audisse discipulos: & ab eis modicum id didicisse, quod noui, neque enim, vt Cornificius, meipsum docui. nec multum curo, quid ineptum in auribus suorum Cornicetur. Ingratus enī est, & peruersi ingenij, qui profectus sui diffitetur authorem. Sed hæc hactenus. nunc prætermissis personæ ineptijs, ipsius sententiæ redarguamus errorem.

CAPITVLVM. VI.

Quibus rationibus nitatur.

NON est ergo, ex eius sententia (si tamen falsa opinio sententia dicenda est,) studendum præceptis eloquentiæ: quoniam eam cunctis natura ministrat, aut negat. Si vltro ministrat, aut spontè, opera superfluit, & diligentia. Si verò negat, inefficax est & inanis. Nam plerumque ad maximarum propositionum robur accedit: *tantum quemque posse, quantum natura permiserit.* Adeo quidem, vt apud serietatem fi-

delium historicorum constet, Dædalum non volasse, quoniam ei natura alas negauerat, sed tyrannicam rabiem, subitò euasisse nauigio. Prætere ratio præceptorum, quod pollicetur, non efficit: & omninò impossibile est, vt quis eloquens sit etiam diligentissimo studio præceptorum. Sufficit enim vsus verbi, loquendique inter cohabitantes commercium: & linguæ cuiusque habet potissimam facultatem, qui officium eius crebrò exercet.

Apud Græcos planum est hoc, & Latinos, Galli nobis attestantur & Britones: apud Scythas & Arabes, imo vbique locorum, verum est, quia vsus magistrum reddit: labor improbus vincit omnia, & assiduitas operis, in quavis arte, præstantissimum facit opificem. Ad hæc & si eloquentiæ præcepta proficerent, plus habent laboris, quàm vtilitatis; nec dispendium operæ æqua vnquam compensabitur retributione mercedis. Græca plebs, & Hebræa, sine præceptorũ difficultate, linguæ suæ compẽdio vtitur. & tam Galli, quam Britones, & aliæ tidem gentes, commercium verbi, ante à nutricum sinu, quam à cathedra doctorum excipiunt. Nutricis linguam plerumque redolet ætas virilis: nec potest interdum ab eo, quod tenerior ætas ebiberat, doctorum diligentia *eruiri*. Quam rectè loquentur, quam expeditè, singulæ gentes, in linguis, quas eis *decreti* diuini cõstitutio assignauit. Nunquid artem orationis expectant, aut præcepta eloquentiæ? Postremò quid est eloquentiæ cum philosophia? altera enim consistit in verbo, altera sapientiæ vias

affectat, inuestigat, & circuit, & interdum pro studio efficaciter apprehendit. Planè eloquentiæ præcepta, sapientiam non conferunt: sed nec amorem eius: & sæpissimè quidem ei obtinēdæ non conferunt. Res enim philosophia; aut finis eius, quæ est sapientia, quærit: non verba. Itaque ex his liquet, quia præcepta eloquentiæ ab operis suis philosophia eliminat.

CAP. VII.

De commendatione eloquentiæ.

CORNICATVR hæc domus insulsa (suis tamen verbis) & quæ constat totius eloquij contempsisse præcepta. Sicut enim de seipsa testatur, grauium temporum casuumque non potest simul curare iuncturam; & constructioni sensuum operam dare. Esto, loquatur falsò dùm verū sentiat, sed planè non adquiescet: quia homo ore mendax, & spiritu falsū loquitur, & falsum sentit. ait enim, superflua sunt præcepta eloquentiæ, quoniam ea naturaliter adest aut abest. Quid, inquam, falsius? Est enim eloquentia, facultas dicendi commodè, quod sibi vult animus expediri. Quod enim in abdito cordis est, hoc quodāmodo in lucem profert, & producit in publicum. siquidem non est eloquens, quisquis loquitur: aut quicquid voluerit, vtrunque loquitur, sed ille duntaxat, qui animi sui arbitrium commodè profert. Ipsaque cōmoditas, exigit facultatem, *quæ à facilitate dicitur*) vt sequamur morem nostrum quibus gratum est, in

ta parte, Stoicos imitari, qui ad verborũ faciliorem intelligentiam rerum, etiam originẽ ſtudioſiùs perſcrutantur. Ergo cui facilitas adeſt commodè exprimendi verbo quidem, quod ſentit, eloquens eſt. Et hoc faciendi facultas rectiſſimè eloquentia nominatur. Quâ quid eſſe præſtantius poſſit ad vſum, compendioſius ad opes, fidelius ad gratiam, commodius ad gloriam, non facilè video. Nihil enim dotem iſtam naturæ & gratiæ antecedit, aut rarum. Siquidem cùm virtus & ſapientia quæ fortè ſicut Victorino placet, verbis potiùs quàm ſubſtantia, differunt, in appetendis locis primùm obtineant: ſecundum ſibi eloquentia vendicat, tertius autem cedit locus bonis corporeis, eique ad materiam gerendorum, cohabitantium fauor, & rerum copia, quarto loco ſuccedunt. Secutus eſt hunc ordinem Ethicus, votorumque ſeriem, in ordine expetendorum, eleganter expreſſit.

Quid voueat dulci nutricula maius alumno
Quam ſapere & fari poſſit quæ ſentiat, & cui
Gratia, fama, valitudo, contingat abundè
Et mundus victus, non deficiente crumena.

Si ergo verbi & rationis vſu, aliorum animantium naturam, humana dignitas antecedit, quid conducibilius ad omnia, quid ad claritatem cõciliandam potentius, quam in eo, naturæ præuenire conſortes & generis, in quo ſolus homo cætera vincit. hæc autem, cum omnem ætatem doceat, & exornet, clariorem efficit iuventutem: eo quod ætas tenerior gratiæ quodammodo lenocinatur, vt ingenium vendicet. Qui ſunt enim, qui florẽt inter cõciues? qui ſunt qui opi_

bus pollent? qui sunt, qui prævalent viribus, Et in omnibus negotium obtinent nisi eloquentes? Nam vt Cicero est auctor nihil est tam incredibile quod non dicendo fiat probabile: ninihil tã horrendũ, & incultum, quod non splendescat oratione, & quodãmodo mansuescat tãquam si excolatur. Qui ergo tanti boni contemptor est, manifestissimè desipit. Qui autem diligit, imò se diligere simulat, & non excolit: nimis negligens est, & desipientiæ proximus.

Capitvlvm. VIII.

Quod natura iuvanda est vsu & exercitio.

Cæterum hanc aliquando habituris, gratis, ipsa natura largitur: & non habituris, eam negat, & perpetuò subtrahit vt liquidò constet, operam vlteriorem, aut inanem esse, aut supervacuã. Quare ergo, doctissimi Cornificiani, peritiam omnium non habetis liguarum; Quare non saltẽ Hebræam nostis? quam, vt aiunt, natura parens primigenis tradidit, & generi conservauit humano, donec vnitatem scidit impietas, & confusione linguarum prostrata est elatio.

Quæ in cælum conscendere, non virtute, sed viribus moliebatur, turre constructa. quare non hanc, quæ ceteris naturalior est, vt sic dicatur, natura docente loquuntur? Est autem natura, vt quibusdam placet, (licet eam sit definire difficile,) vis quædam genitiua, rebus omnibus

insita ex qua facere vel pati possunt. genitiua autem dicitur,eoquod ipsam, res quæque contrahat à causa suæ generationis, & ab eo quod cuique est principium existendi:res enim quælibet a componentibus contrahit, vnde ad hoc apta sit,vel ad illud: siue componentia partium nomine censeantur; siue accedant ad originem materiæ & formæ: vt in simplicibus,quæ coaceruationem partium non admittunt; siue ratio componendi ad solius diuinæ bonitatis decretum accedat.nã& hæc ipsa prima natura est,authore Platone,qui sicut Victorinus,& alij multi testantur;& certissimam omnium rerum naturam esse asseruit diuinam voluntatem:siquidem natura creata, ab hoc fonte manat,& quicquid operatur, operis sui Deum habet authorem.ita quidem nisi sit corruptionis opus, & culpæ; in quo,ab authore suo natura degenerat.Vis itaq. originaliter indita cuique ex qua opus,aut aptitudo procedit, natura quidem est, sed creata alias quidem definitiones,quæ sparsim in diuersis, reperiuntur, authoribus, eo plerumque trahendas arbitror, vt natura, quæ creata est, describatur. Nam & ignis artifex, qui per inuisibiles vias, procedit ad res visibiles procreandas,creatus quidem est: sed pace Aristotelis,& Calcidij eum naturam esse aliqui diffitentur. Item principium motus secundum se,à Deo habuisse initium.Nec Aristotelem negaturum credo.nam de Boëtio certus sum:quia id,quod facere vel pati potest,non negabit esse creatum.sed & vnamquamque rem informans specifica differentia aut ab eo est per quem facta sunt omnia:

aut omnino nihil est: Alijs quoque modis natura describitur: sed.quicquid aliud à Platonico ponitur aut de rerum numero tollendum est, aut divinis operibus ascribendum, sed vtamur ad præsens prima definitione: quæ ad vsum præsentis articuli magis videtur accedere, Esto ergo; sit potens, & efficax vis illa genitiua, indita rebus originaliter. certè, sicut vitio corrumpi, aut impediri sic variis adminiculis reparari vel adiuvari potest. Nam & pueri vulgò garriunt, eum gerendi aliquid habere aptitudinem naturalem, cui aptitudinis negatus est vsus. quod enim gressibile est, interdum gradi non potest, & qui bipes est natura, actu plerumque caret vtroque pede vel altero: cura itaque non superfluit, sed naturam iuvat, faciliusque reddit quod tamen vtcunque fortè fieri posset. Nam & Socrates, vt traditur, natura petulcus erat, & muliebrosus: (vt verbo vtar historiæ) naturæ tamen intemperantiam, castigatione philosophiæ, & virtutis exercitatione repressit, & domuit. Obtusioris ingenij tradunt fuisse Scaurum Rufum: sed sedulitate exercitij in id viriū euasisse, vt Ciceronem ipsum Allobroga nominaret. Si exemplis vtendum fuerit vndique fiet conspicuum, quia ne dilligentia inanis est, vbi est natura obtusior & nec abundat cura, vt potè superflua, & sic vt fuerit ad aliquid agēdum natura benignior. Licet enim plerumque natura dominetur, & sit procliuior in alteruttro; tamen, sicut facilè corrumpitur à negligentia, sic à culturâ, & à curâ sæpissimè mansuescit.

Ingenio fieret laudabile carmen, an arte.

Quæsitum est, ego nec studium sine diuite vena
Nec rude quid possit video, ingenium: alterius, sic
Altera possit opem, res: & coniurat amicè.

Prodest vtique natura, sed eatenus aut nunquam aut raro, vt sine studio culmen obtineat: nihil enim est tam validum, tam robustum, quod diligentia non eneruet, nihil tam erectum quod nō deijciat, sicut è contra quamlibet humilem gradum, cura diligens erigit, & cōnseruat. Ergo si natura propitia est, contemni non debet, sed excoli vt facile prosit: si aduersa, eò diligentiorem cultum exigit, vt ope virtutis, fælicius & gloriosius inualescat.

CAPITVLVM. IX.

Quod homines nititur elingues facere, qui logicam impugnat.

QVIS autem ab ope naturæ hunc assecutus est titulum, vt sine studio in omnibus immo vel in vna linguarum eloquentissimus haberetur. vtique si eloquentem esse, bonum est, & eloquentissimum, melius erit. Neque enim hic in contrarium boni, quod proponitur, comparationis gradus excrescunt. Quemadmodum in eo, qui disertus dicitur, aut disertior, cum positiuus sapientiæ sensum habeat, & eloquentiæ quantum excrescit comparatio tantum decrescit sapientia, & eloquii fluuius inualescit. Sic enim nonnullis grammaticis placuit, sed licet aliquæ artium contingentium, & docentium virtutem, eloquij naturam attingant, illa

tamen quæ ad placitum fere est, naturaliter sciri non potest: quia nec naturalis est, non est enim eadem apud omnes. Quæ ergo id quod est homini præcipue debitum imprudenter sine hominis beneficio à natura exigitur: at hæc domus, non eloquentiam criminatur, quæ omnibus necessaria est, & commendatur ab omnibus sed artes, eam pollicentium, arguit esse inutiles. Eo itaque opinionis vergit intentio, vt non omnes mutos faciat, quod nec fieri potest, nec expedit sed vt de medio logicam tollat. Est enim fallax, vt autem professio verbosorum, & quod multorum consumpsit ingenia, & non modo philosophiæ studiis præclusit viam, sed gerendis omnibus rationem & exitum interclusit.

Capitvlvm. X.

Quid significet nomen logicæ, & quod omnes artes colendæ, nisi reprobatæ sint.

Ecce propositi planior est intentio, & logicam aggreditur expugnare, quæ omnis philosophiæ semitas pari furore persequitur. Verùm tamen ab aliqua fuerat inchoandum. Illam itaque præferri placuit, quæ cæteris notior, & huic hæresi familiarior videbatur. Congrediamur ergo, & quid censeatur nomine logicæ proferatur in medium. Est itaque logica, (vt nominis significatio latissimè pateat) loquendi vel disserendi ratio. Contrahitur enim interdum & duntaxat circa disserendi rationes vis nominis coarctatur. Siue itaque ratiocinandi vias doceat, siue

omnium sermonum regulam prebeat, profectò desipiunt, qui eam dicunt esse inutilē: cum vtiū que ratione vanissima doceatur esse pernecessarium. Duplicitatem vero huius significationis, nomen, à Græca quidem origine contrahit, quoniam ibi, λόγος, nunc sermonem, nunc rationem significat. Sed vt quam latissimè protendatur significatio, ei, ad præsens, sermonum omnium magisterium tribuatur: vt nusquam convincatur esse inutilis, cum etiam secundum generaliorem modum tota perutilis esse, & necessaria apparuerit. Si enim vt sæpe dictum est, necessarius, (quod nemo negat) est vsus verbi quanto compendiosius docetur, tanto est doctrina vtilior & certè fidelior. Stultum enim est in eo diutius cū labore & difficultate versari, quod aliter expediri facilè & cito potest. Solet hoc negligentibus evenire, & qui iacturam temporis, nullius putant esse momenti. Omnium itaque gerendorum artes amplectendæ sunt & colendæ, eo quidem studiosius quo ab optima parente natura originem ducunt, & nobilitatem generis, facili & fœlici gerendorum protestantur effectu. Gerendorum idcirco dixerim artes colendas, ad discretionem artium, quæ versantur in maleficijs: vt sunt sortilegorum, & cæteræ reprobatæ mathescos: quæ quoniam ab officijs alienæ sunt, à toto hominum cœtu, rectè philosophantium, decreto, eliminari debent. sed de his latius dictum est in Polycratico.

Capitvlvm XI.

Quid ars, & de speciebus ingeniorum & quod artibus excolenda sunt.

Est autem ars, ratio, quæ compendio sui naturaliter possibilium expedit facultatẽ. Neque enim impossibilium, ratio præstat, aut pollicetur effectum; sed eorum, quæ fieri possunt quasi quodam dispendioso naturæ circuitu compendiosũ iter præbet, & parit, (vt ita dixerim) difficilium facultatem. Vnde & Græci eam μεθοδον dicunt, quasi compendiariam rationem quæ naturæ vitet dispendium, & anfractuosum eius circuitum dirigat, vt quod fieri expedit, rectius & facilius fiat. Natura enim, quamvis viuida, nisi erudiatur ad artis facilitatem non pervenit, artium tamen omnium parens est, eisque, quo proficiant, & perficiantur, dat nutriculam rationem. Excitat enim primo ingenium ad res aliquas percipiendas: & cum eas perceperit, deponit quasi in custodia & thesauro memoriæ, ratio quæ percepta, & cõmendãda vel cõmendata sunt studio diligenti examinat, & ex natura singulorũ de singulis, (nisi fortè labatur, in aliquo), verum profert, incotuptumque iudicium. Hæc triaquidem, quasi omnium artium fundamenta, & instrumenta natura præmittit. Est autẽ ingeniũ, (vt Isidoro placet) vis quædam animo naturaliter insita, per se valens. Hoc autem exprimere videtur ista desciptio, quod natura animo vim quandam indidit, quæ aut primitivus

motus

motus animæ est, aut motũ excitat primitivum, quem anima exercet in rerum investigatione. vnde & per se dicitur, *Valens*, eò quod nullius præcedentis opem expectat, & omnes prævenit, & iuvat subsequentes. præcedit enim investigatio comprehensionem, examinationem, & custodiam omnium sciendorum. itaque proficiscitur à naturâ, studio iuvatur, & exercitio: vt quod difficile fuerat in prima agitatione, ab assiduitate vsus reddatur facilius. & cũ regulas hoc faciendi deprehenderit, fiat, nisi desuetudinis & negligentiæ torpor obsistat, facillimum. & hæc quidem est omniũ origo artium, vt cum natura periacẽs, vsum & exercitiũ studij peperit, vsus & exercitatio artem, ars autem, eam, de quâ nunc agitur facultatem. valet itaque per se ingenium, exercitatio, ex vsu ab vtroque memoria; & ab his etiam ipsa ratio conualescit, artesque producit. & hoc quidẽ pro capacitate ingeniorum. Horum autem tria sunt genera sicut Carnotensis senex Bernardus, frequenti colloquio, suis auditoribus tradere consueuit. Aliud enim aduolãs aliud infimum, aliud mediocre est. Aduolans quidem eâdem facilitate, qua percipit, recedit à perceptis nec in aliqua sede invenit requiem. Infimum autem sublimari non potest, ideoque perfectum nescit at mediocrè & quia habet in quo sedeat & quia sublimari potest, nec de profectu desperat, & philosophantis exercitio accommodissimũ est & in hac quidem specie naturam, opinor artium fundamenta iecisse, vsus enim, huius studio invalescit. est autem, (vt Ciceroni placet) studium, assidua & vehemens

animi applicatio ad aliquid agendum magna cum voluntate. Memoria verò quasi mentis arca firmaque & fidelis custodia perceptorum. Ratio eorum quæ sensibus, aut animo occurrunt examinatrix animi vis est, & fidelis arbitra potiorumque rerum similitudines dissimilitudinesque perpendens, tandem artem statuit, quasi quandam infinitorum finitam esse scientiam: Cum enim in à desinant nomina infinita, ea omnia fœminino definiuntur articulo: ijs exclusis, quæ certa suæ proprietatis assignatione distinxit. Species infinitæ sunt: sed hoc in eis finitum tradidit, vt cuicunque adest species, & genus. Numeri infiniti: omnem tamen parem vel imparem esse definiuit & vt quod dicitur, liquido comprobetur exemplo, Disceptationem primam casus intulit: vsum disceptandi exercitatio auxit. Disceptandi formam, quæ ars eius operis est, ratio deprehendit, ars culta contulit facultatem: & quia artium natura mater est, meritò in iniuriam parentis redundat contemptus earum: sedulo igitur ingenium, tam studij quam remissionis moderatione excollendum est: vt ab altero conualescat, ab altero confortetur vnde egregiè sapiens quidem (cui dicti habeo gratiam) ait, ingenium à natura proficiscitur, iuvatur vsu, immoderato labore retunditur, & temperato acuitur exercitio. si enim compositum fuerit, & legitimè exerceatur, non modo ad artium capacitatem sufficiet, sed ad res quodammodo naturaliter inaccessibiles, rectam & expeditam inveniet viam: & ad discendum aut

docendum quicquid oportet,aut expeditè fidelissimum erit.

CAPITVLVM. XII.

Vnde artes dicantur liberales.

SED cum artium multa sint genera, ingenio philosophantis animi primæ omnium liberales occurrunt.hæ quidem omnes, aut Triuij, aut Quadriuij ratione clauduntur?& tantam dicunt obtinuisse efficaciam apud maiores,qui eis diligenter institerant, vt omnem aperirent lectionem, ad omnia intellectum erigerent, & omnium quæstionum,quæ probari possint, difficultatem sufficerent enodare, neque enim doctore egebant in aperiendis libris aut quæstionibus dissoluendis hij quibus aut ratio Triuij omnium sermonum, aut Quadriuij lex, totius naturæ secreta exponebat. Vnde sicut artes dictæ sunt, eò quod arctant regulis & præceptis vel à virtute quæ grecæ ἀρετὴ dicitur & animos roborat ad percipiendas vias sapientiæ aut à ratione, cui alimenta & incrementa parant quæ à Græcis arso nominantur.sic & liberales dictæ sunt,vel ex eo,quod antiqui liberos suos iis procurebant institui, vel ab hoc quod quærunt hominis libertatē,vt curis liber sapientiæ vacet & sepissimè ab iis liberant curis,quarum principium sapientia nō admittit.Necessarias quoque sæpe excludunt,vt agitationi mentis ad philosophiam sit expeditior via.

Capitvlvm. XIII.

Vnde dicatur Grammatica.

Harvm autem omnium prima eſt logica ab ea tamen ſui parte, quæ in prima ſermonum inſtitutione verſatur, vt nomen logices, ſicut iam dictum eſt, quàm latiſſimè pateat: & non modo ad diſſerendi ſcientiam contrahatur, eſt enim Grammatica, ſcientia rectè loquendi ſcribendique & origo omnium liberalium diſciplinarum eadem quoque eſt totius philoſophiæ cunabulum, & (vt ita dixerim) totius literatorij ſtudij altrix prima: quæ omnium naſcentium de ſinu naturæ teneritudinem excipit, nutrit infantiam, cuiuſque gradus incrementa in philoſophia provehit, & ſedulitate maternâ, omnem philoſophantis producit & cuſtodit ætatem vnde à primis, tam ſcribendi quàm loquendi principijs grammatica appellatur. Grammatica enim, litera vel linea eſt, & inde literalis: eò quod literas doceat quo nomine, tam ſimplicium vocum figuræ, quàm elementa ideſt voces figurarum intelliguntur aut etiam linearis eſt, eò quod ſicut in magnitudinis incremento, dimenſio lineæ prima occurrit: & quaſi quædam materia eſt ſuperficei aut corporis. ſic aſpirantibus ad profectum ſapientiæ, diſciplina hæc prima ſuccurrit, quæ linguam erudit; & tam per aures, quam per oculos, vt ſic procedat oratio, ſapientiam

introducit: verba enim per aurem intromissa, pulsant & excitant intellectum qui (vt ait Augustinus) quædam animæ manus est, rerũ capax, & perceptibilis objectorum. Literæ autem idest figuræ primo vocum indices sunt, deinde rerum quas animæ, per oculorum fenestras opponunt & frequenter absentiũ dicta, sine voce loquuntur. Tradit ergo prima elementa sermonis ars ista oculorum & aurium iudicium instruit, vt non facilius queat aliquis præter eam philosophari, quam inter philosophos eminere qui semper cæcus & surdus fuit.

CAPITVLVM XIV.

Quod ipsa & si naturalis non sit, naturam imitatur.

COETERVM cum hæc ad placitum sit, non à natura videtur esse profecta, siquidẽ naturalia eadem sunt apud omnes, hæc autem apud omnes non eadem est artium verò matrem superius collectum est, esse naturam: sed licet hæc aliquatenus immo ex maxima parte ab hominum institutione processerit, naturam tamen imitatur, & pro parte ab ipsa originem ducit eique in omnibus, quantum potest, studet esse conformis, vnde & ad eius nutum, vocalium numerum, apud omnes gentes, quantum ad elementa spectat, quinario inclusit. nam apud plerosque, figurarum numerus multiplicior est. *Teuredus* tamen noster, grammaticus scientiâ quàm opinione potentior, etiam in sonis ele-

mentariis ampliorem numerum conuincebat. Si enim attendantur vocum (vt ait) differentiæ ſeptem ſunt in ipſis quoque conſonantibus, diuerſas ſpecies ſemivocalium & mutarum, item ſimplicium dupliciumque, natura formauit: quarum differentiam patienter aduertit, ſi quis attendat ora, mirabili lege naturæ, modulantia voces & poteſtatem eorum ſubtili examinatione perpendat. Ipſa quoque nominum impoſitio, aliarumque dictionum etſi arbitrio humano proceſſerit, naturæ quodammodo obnoxia eſt: quam pro modulo ſuo probabiliter imitatur. Homo enim ad exequendum diuinæ diſpenſationis effectum, & ad inſtituendum inter homines verbi commercium, rebus eis primo vocabula indidit, quæ præiacebant, naturæ manu formatæ & quas illa, vel ex quatuor elementis, vel ex materiâ & forma compegerat & diſtinxerat, vt rationali creaturæ poſſent ſenſibus obiici, earumque diuerſitas, ſicut proprietatibus, ſic & vocabulis inſigniri. Inde ergo, (ſicut Boëtius auctor eſt) contigit vt *hoc vocetur homo*, illud lignum, aliud verò lapis & ſic ſubſtantiis omnibus, ſua quaſi impreſſa ſunt nomina. Sed quoniam ipſarum multæ ſunt differentiæ: aliæ quidem à quantitate, aliæ à qualitate, aliæ à variis accidentium formis: item aliæ ab his, quæ familiariora ſunt, & ad eſſe conducunt: Idcirco quibus hoc deſignaretur nomina ſunt inventa quæ poſſent adiici ſubſtantiuis, & eorum vim & naturam quodammodo depingerent: ſicut præmiſæ ſubſtantiarum differentiæ ſuis proprietatibus exprimentur. Sicut

enim accidentia ſubſtantiam veſtiunt, & informant, ſic quædam proportione rationis, ab adiectiuis ſubſtantiva informantur & vt familiarius rationis inſtitutio naturæ cohæreat, ſicut ſubſtantia cuiuſque rei, intentionis & remiſſionis ignara eſt, ſic ſubſtantiva ad comparationis gradus non veniunt ſed nec nomina differentiarum ſubſtantialium, licet adiectiva ſint, eò quod ſubſtantiæ quandam iudicent qualitatem. Item nec illa comparantur, quæ adijciuntur ſubſtantijs à quantitate, eò quod ipſa quantitas, non ſuſcipit magis & minus & in ſumma ſicut ſolum accidens comparabile eſt, nec id tamen omne, ſic ſola adiectiva accidentium, nec ea tamen omnia comparantur. Nec in ſolis nominibus conſpicua eſt hæc naturæ imitatio, ſed in aliis omnibus orationis partibus, ſi diligentius attendatur pro eo quod ſubſtantia, quæ ſenſui aut rationi obiicitur, ſine motu, quo agendo vel patiendo aliquid temporaliter mouetur eſſe non poteſt, ideo ad deſignandos motus temporales agentis aut patientis excogitata ſunt verba vnde quia motus non eſt ſine tempore, nec verbum eſſe potuit ſine temporis conſignificatione & ſicut motus is non ſemper vniformis eſt, ſed, vt ſic dicam, multicolor alio aliter vel alias agente vel patiente, ad exprimendas differentias eius ad modum nominum adiectivorum adverbia proceſſerunt. Quid etiã quod verba quædam, aliquibus temporibus carent ſicut meditatiua, & inchoatiua, præterito eo quod gerendorum deliberatio non ſtatim completur, nec initia rerum, ad ſui perfe-

fectionem accedunt hoc nonne est expressum naturæ, apud humanam rationem vestigium.

Capitvlvm XV.

Quod adiectiva secundæ impositionis, substantivis primæ non aptè copulantur, vt eqvus patronomicus.

PRoCEDAT ratio ad secundæ impositionis originem, vbi, etsi non tam liquido, dominantis tamen naturæ claret authoritas rebus itaque vt dictum est cum nomina primitus essent imposita, reuersus ad se animus imponentis, ipsis nominibus vocabula indidit per quæ sermonum doctrina procederet dum eorum adminiculo, alter, in mentem alterius suum traiiceret intelectum. Ergo quod casualiter flectitur, & temporis expers est, dictum est nomen substantiuum quidem, si substantiam significat, aut substantivè. Adjectivum, si formaliter, vt sic dici liceat, id quod inest substantiæ vel aliquid ad imaginem eius. Quod autem motum eius significat temporalem, (ita tamen vt temporaliter) verbum est appellatum. Activum quidem, si eum, vt in agente; passivum, si vt in patiente significat. Ad similitudinem itaque dictionum primæ impositionis, earum, quæ secundario processerunt, facta est institutio vt quemadmodum in illis, tam substantiuis, quàm adiectiuis, dicuntur quædam propria singulorum, alia plurium sunt suâ ratione communia;

ita quædam singulariter dicta, quædam accepta communiter inueniantur in istis. Quod enim nomen dicitur, aut enunciatio, ad substantiuorum accedit rationem. quod appellatiuum, aut categorica præmissis adnectuntur, adiectiuæ virtutis explet officium, quæ substantiuorum determinat qualitatem. Verumtamen, sicut in operibus naturæ subtilior est speculatio eorum quæ insunt, vtpote simplicium, quam eorum, quæ compositio sensui ingerit, aut intellectui; sic in adiectiuis secundæ impositionis, si non adiiciantur his, quibus naturaliter addicta sunt quid significent, difficilius est intelligere, solidior est enim natura substantiæ quàm verborum: & accidentia eius, quam eorum, sensui aut intellectui familiarius occurrunt. Adeo quidem, vt qui secundæ impositionis adiectiua, primæ institutionis substantiuis applicant, aut nihil omnino dicant, aut nugilo qui sint. Si enim *equus* dicatur *patronomicus* aut *hypothetici seculares*; iunctura incompetens est præpediente quidem rationem intelligendi principali significatione verborum; non aliquâ discohærentia accidentiū. Nam quod ad genus numerum, & casum attinet; substantiuo satis coheret adiectiuum. Sed principalia significata coniungere, non modo mentiri, sed etiam nugari est. Reus acyrologiæ Virgilius criminatur, dicēs gramineo in cāpo eo quod graminoso in cāpo dici oportuit & planè magis reus esset, & procul-dubio longè nugarior, si dixisset *in campo cathegorico*, vel *patronomico* Dissoluit autem instantiam eorum, qui ex solis nituntur accidentibus, in similitudine cohæ-

rentibus sibi, quod non omnis consonans, vocali subiuncta, Syllabam facit. Siquidem I & V consonantes subiunctæ, non magis proficiunt ad Syllabam, quam adiectiua secundæ impositionis, primis substantiuis apposita, ad rectam & æquimodam locutionem. Constat equidem duo esse peccata loquentium; alterum mentientis; alterum transgredientis positam loquutionem. quod ad minus isti committunt. Primæ & secundæ personæ pronomina, verbis ineptè coniunguntur, nisi causa discretionis, aut significantiæ, licet sibi satis congruunt accidentia dictionum. Nugatoriæ autem dictionis rationem, non hic ita coarcto, vt idem frequenter dicere, intelligatur. vt si in substantiuo, adiectiuum, quod in eo intelligitur, quis fortè adijciat quale est, *homo rationalis ambulat*; sed ad omnem dicendi formam extenditur, vbi dictionum iunctura inutilis, & quodammodo suæ legis implendæ inefficax est. Sed nec inutilis est iunctura licet falsi nota sit, & quod nunc explicat nunc involuit. Lex enim grammatices, mentiri non prohibet? sed si ea socientur, ex quibus nullus, linguæ peritiam habenti, prouenit intellectus. Ex eo autem liquidius est quia primis, secundariorum competens non fit adiectio, quod si adiectiua æquipollenter in alia resoluantur, (vt si fortè reddatur pro nominibus definitio) appositionem æquipollentis termini nequaquam horrebit animus & ipsius adiectiui secundæ impositionis formidabit auditum. Verbi gratia *propositio prædicatiua est*, hoc æquipollenter videtur asserere, quod simpliciter, id est, sine con-

ditione aliqua enuntiat, aut quod terminum habeat prædicatum. Dicatur ergo, *tunica est categorica*: hærebit intellectus, ob adiectionis incōpetentiam, & fortè citius de inepta dictionum iunctura causabitur quam mendacij rerum arguat proponentem. Sin autem dicat, *tunica simpliciter* id est *sine conditione, aliquid enunciat, aut terminum habet prædicatum* statim falsum arguet auditor, nec tamen citò prosiliet ad causandas iuncturæ ineptias. vtique cū dicitur propositio categorica intelligitur habens prædicatum terminum, & subiectum. Cum verò, *silogismus categoricus*; significatur, quoniam ex categoricis constat. *Equus categoricus*, quicquid significet, ignotum habeo: sed interim credo, quod nihil significat. Quod enim non inuenitur vsquam, esse puto nusquam. Similis quoque abusio, Si quis dicat *equus desinit in S*. & similia. Item; *Cato sedens inter ianiculam, & Kalendas Martias, vestes populi Romani quaternario, aut senione resarcit*, aut sermo non est, aut quouis sermone nugatorio corruptior. Huiusmodi sermo quidem *stichiologus*, dicitur, id est, *sermo inuersus*: eo quod aduersus loquendi leges coëunt verba. Nam ϛιχος *versus* vnde *distichium*, duorum versuum carmen Cum super hoc articulo multos conferentes, & varia sentientes audierim, non pigebit referre nec fortè audire displicebit, quod à Græco interprete, & qui latinam linguam commodè nouerat, dum in Apulia morarer, accepi Nam & ipsi volo referre gratiam, *& si non vtilitatis*, (quæ tamen in his aliqua est) saltem bonæ voluntatis, qua auditoribus prodesse cupie-

bat. Primus ergo huius sententiæ aut opinionis articulus est, quem præmisi? quod adiectiuorum secundæ impositionis, & substantiuorum primæ, coniunctio etiam secundum grammaticæ rationes, inconsequens est. habet autem nescio quid latentis ἀφωνιας, id est *inconsonantiæ*: vel (vt Quintiliani verbo vtar) ocacozugiæ id est *malæ coniunctionis*, hæc appositio quam etsi nequeamus tam facile perspicuis rationibus condemnare, per se tamen displicet Grammatico auditori. Talia quidem multa sunt, quæ statim offendunt, licet eorum improbatio, longius absit. Quod fortè in his euenit, quorum virtus aut vitium perspicuum est vt multum parcat hic Grammatica ἀκυρόλόγιας deprehendit & arguit. Illa enim non modo accidentium diffidentam, in dictionum iunctura causatur: sed secundariæ inuentionis adiectionem, in substantiuis primæ, ducit absurdam. Et quidem ea ratione *absurda est*, quod ad iuncturam huiusmodi *animus obsurdescit*. Sed quis auditus rectè examinat ea, ad quæ surdus est. Nonne vox lassa est, quæ in aurem surdam effunditur. Quia ergo intellectus, sicut *animæ manus*, ita quodammodo auris est. nihil omnino ad vocem concepit, *cuius rei* intelligentiam absurditas præclusit. Attamen absurdius interdum ducitur, cuius est, *pro tempore*, insolens & infrequens vsus. nec tamen vsque quaque absurdum est. sicut *mulier informis* malè quidem formata, non tamen omnino carens forma: & sicut in literis, quędam mutæ, non quod omnino nihil, sed quod aliarum respectu minimum sonent. Hæc autem adiectio, pœni-

-tus quidem absurda est, non solum falso, aut malè sonans in aure audientis, falsa enim, non omnia absurda sunt: etsi ea veri examinator reprobet, & repellat. *Absurda quoque dicuntur singula pro iudicio* facultatum, quæ dictorum factorumve qualitatem examinant. Grammatica enim, absurdam habet incompetentem iuncturam dictionum: sed ad examinandi veri iudiciũ non adspirat: *Cæsar*, in libro de analogia Grammaticus quidem est, & *euitandum esse denuntiat, quicquid auditori perito potest esse absurdum*, *vt nautæ* inquit, *scopulum fugiunt, sic fugiendum est infrequens atque insolens verbum.* Dialectica autem, id dumtaxat acceptat, quod verum est, aut verisimile & quicquid ab his longius dissidet, ducit absurdum. Neque enim vtilis aut honesti finem attendit, *ciuilis autem scientia*, *vtilis* ista metitur: versaturque in fine iusti, aut honesti: & quæ à iure bono & equo longius absunt, (vera aut falsa sint) æquè abhorret, palam erit hoc & in cæteris disciplinis. Sed nunc græci interpretis nostri procedat explanatio, *homo est rationalis*, rebus, existentibus vt nunc sunt, hæc quodammodo necessaria est, *homo est risibilis*, hæc probabilis est: *homo est albus*, hæc quidem possibilis dubia tamen, eo quod æquè vera potest esse & falsa: homo est rudibilis, hæc quidem impossibilis est, vt omnino vera esse non possit.

Nullam istarum grammaticus abhorret: quia vbique invenit legem suam: Nihil istorum corrigit, nihil immutat: gratanter accipit omnia. Quartam corripit & redarguit logicus. eoque sibi veri falsique commissa est examinatio. Et

ob hoc quidem, ei præbere aurem, ducit absurdum. Modò præmissis quintam adiice, homo categoricus est: hanc vtique absurditatis damnat grammaticus: qui non modo dubiam non modo falsam, sed etiam impossibilem admittebat. Quare, inquit, nisi quia non sequitur leges suas, perpetuo enim dicebat inhibitum, hæc adiectiua illis copulari subiectis.

Capitvlvm XVI.

Quod adiectiua primæ, substantiuis primis iunguntur.

Non autem vicêuersâ, adiectiua primæ impositionis, secundæ institutionis nominibus adiici, impossibile, aut inconsequens est. Natura enim copiosa est, & vbertatis suæ gratiam, humanæ indigentiæ facit. Inde ergo est, quod proprietas rerum, redundat in voces, dum ratio affectat sermones, rebus, de quibus loquitur, esse cognatos. Dicitur ergo durus sermo aut mollis: verbum asperum, aut leue, nomen dulce, aut amarum: cum hæc tamen propriè corporum, sint non sermonum, Inueniuntur & plurima in hunc modum, quorum nihil absonum est, aut falsi arguitur apud iudicem bonæ fidei, vel auditorem, licet enim fides rationalis creaturæ duntaxat virtus sit, sermo tamen fidelis dicitur, itemque fraudulentus: Etsi non in ipso, sed in homine esse frandulentiam conuincatur. Solent enim naturalia, vt sic dixerim transferri nomina ad explendam indigentiã rationalium cùm è contra, transsumptio ratio-

nalium, ad naturalia, in tam frequenti vsu nequaquam versetur, sit autem translatio, nunc quidem necessitatis causa, nunc ornatus, sed vt celebrè est apud eruditos: *quæ ornatus causa non fit, ab æquiuocatione non est aliena.* Quorum ergo necessaria est translatio, multis commodè applicantur, & pro modo eorum, quæ dicuntur accidentaliter prædicari, sensum plerumque mutant ad singula: nemo tamen coniunctionis incompetentiam reprehendit. Et licet improprius .I. trãslationis sensus suæ dictionis. I. quem à prima institutione sic obtinente vsu sæpè præualeat, si fortè ad domesticum redeant sensum, vtique aut nulla absurditas est, aut non tanta, quantam arguimus, cùm adiectiua verborum eo trahuntur vt rerum significent qualitatem. Ecce conuertibile in his ex vsu obtinet, quæ se prædicatione mutua circumscribunt: vt in specie, & definitione, aut proprio.

Item *finitum* & *infinitum*, ad designandas eorum qualitates, nomini adiiciuntur, & verbo sed quoniam hæc à rebus sumpta sunt, nequaquam absonum est, si velut à peregrinatione domum redeant, vt res aliqua conuertibilis, aut finita, dicatur, aut infinita. Similiter *vniuersale* & *particulare*, licet in verbis eorum vigeat appellatio, quoniam à rebus mutuata sunt, (secundæ enim impositionis non sunt) possunt sine absurditate rerum nominibus adiectiuæ coniungi. Et quidem quæ à rebus sumpta sunt, ad res redire possunt. sed quæ inuenta sunt vt verborum indicent qualitatem, non ea commoditate, vel vsu, deuocantur, vt rerum indicent

honore vocabula, si volet vsus: Quem penes arbitrium est, & ius & norma loquendi. Sicut enim *in iure* dicitur, *quòd consuetudo optima legum interpres est?* sic & vsus rectè loquentium, est potentissimus interpres regularum. vnde consequens arbitror: quia id quod nusquam scriptum legitur, nec alicubi à rectè loquentibus auditur, sed nec aliquid generis eius, aut pridem damnatum esse, aut certè nondum à grammaticis approbatum. sed nec primæ inuentionis nomina vniuersa, credo ad omnia commodè posse transferri. Et si ad vsum transsumptionis sicut generaliora, ita cõmodiora sint. Sed quia frequens est, aliquid extra regulam inueniri, erit fortasse aliter, quã dictum sit, alicubi inueniri, sed quod propositum est, vsus obtinet. Nam & ea vicissitudo, quæ rerum est ad sermones, sermonumque ad res, quæ sibi inuicem, quasi collatione mutua, suas proprietates attribuunt, translatiuis sermonibus, quam his, quos institutio secundaria promulgauit, frequentius explicatur. Regulæ enim vniuersitati fortassè, casus derogat. Sed nos vsum loquimur. Hæc itaque translationis vis dum sermonibus, quod rerum est, & rebus quod sermonum est ascribit quandam loquendi parit indifferentiam, quæ sicut compendio sui, compositis ingeniis prodest, sic indiscreta confundit, & prosternit: eisque totius veritatis præcludit intelligentiam. Necesse enim est, ei, qui ad notitiam veritatis aspirat, vt composito perpẽdat ingenio, quid velit dicere etiam qui balbutit: nam & is, sæpissimè verum dicit.

Capitvlvm. XVII.

Quod & in poeticâ naturam imitatur.

IN aliis quoque naturam grammatica imitatur, præcepta enim poeticæ naturam morum patenter exprimunt. exiguntque vt artis opifex sequatur naturam. *format enim natura prius nos intus ad omnem fortunarum habitum ; iuuat, aut impellit ad iram, aut in humum merore graui deducit & angit,* Post effert animi motus interprete linguâ. eò quidem hæc, vt à naturæ vestigiis poeta non recedat, sed habitu & gestu, item verbo, ei toto nisu studeat cohærere. *si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi*: Si gaudere prius gaudendum, alioquin *malé si mandata loqueris. aut dormitabo, aut ridebo.* Ad hæc, non modò pedum aut temporum ibi ratio habenda est, sed ætatum, locorum, temporum aliorũque quæ, sigillatim referre, ad rem præsentem non attinet: cum omnia à naturæ officina proueniant. Adeò quidem assidet poetica rebus naturalibus, vt eam plerique negauerint grẽmaticæ speciẽ esse: asserentes eam esse artem per se, nec magis ad grammaticam, quam ad Rhetoricam pertinere, affinem tamen vtrique, eò quòd cum his habeat præcepta communia. Riuentur super hoc qui voluerint. Non enim hanc protendo litem, sed omnium pace, opinor vt sit hoc ad grammaticam referenda, tanquam ad matrem, & altricem studij sui. licet autem neutra illarum, omnino natu-

talis sit; & ex maxima parte substantiæ suæ, hominem, qui eas inuenit vtraque laudet auctorem, natura tamen aliquid iuris sibi vendicat, in vtraque profecto, aut poeticam grammatica obtinebit, aut poetica à numero liberalium disciplinarum eliminabitur.

CAPITVLVM XVIII.

Quid sequi doceat, & quid vitare grāmatica.

TRADITVM quidem est, *grammaticam esse rectè scribendi rectèque loquendi scientiam. Rectè:* quidem dicitur, vt vitium excludat, vt scilicet in scribendo sequatur orthographiam in loquēdo, artis & vsus auctoritatem. In eo autem orthographia, id est, recta scriptura consistit, vt quæque litera suo ponatur loco, nec alterius vsurpet officium aut deserat. loqui autem, est articulatâ & literatâ voce suum interpretari intellectum. Nam quod dicitur, *nutu signisque loquuntur*, à sermone proprietatis recedit. Rectè quidem loqui, est solœcismi & barbarismi vitiū in sermone declinare. Est autem *Barbarismus, Corruptio dictionis, non barbara, id est, quæ græca sit, aut latina.* Si enim Barbara dictione in nostro vtamur eloquio, non barbarismus, sed barbatolexis est. *Solœcismus* autem est, *Corruptio non quidem dictionis*, sed *constructionis*: cum aduersus legem construendi, incumpetenter verba iungantur. fit autem dupliciter: aut per partes ipsius orationis, aut per accidentia partium, per

partes quidem, vt si *alteram quis* ponat, pro *alterâ*: puta, præpositionem pro aduerbio: vel è contra, aut si in eadem parte, genus vnum verborum, quis pro altero ponat. puta, secundæ intentionis, pro eo, quod primæ esse oportuit. per accidentia verò, vt per qualitates, genera casus, numeros, & figuras. Similiter & in metro metaplasmus reperitur, qui fit in vno verbo licentiùs vrgente metri lege. sicut & barbarismus, vnius dictionis est in soluto eloquio. Dicitur autē *metaplasmus*, quasi transformatio, vel deformatio eo quod, quasi à iure suo dictionem trāsformat, aut deformat. Sunt item Schemata, quæ *figuræ* interpretantur, in verbis, aut in sentētiis. fiuntque per varias dictionum formas, *ad eloquij venustatem*. Ergo *Barbarismus*, & *Metaplasmus*, in verbis singulis deprehenduntur: solœcismus, & schemata, non in singulis, sed in plurium coniunctione fiunt. Cum autem tria sint, ars, vitium, & figura: notitiam singulorum necesse est habere grammaticum. Alioquin nec arte *muniri*, nec vitium declinare, nec venustates auctorum facile poterit imitari. Quod si eorū ignarus, rectè scribit, aut loquitur, peritiæ eius *adscribendum* nō est, eò quod casus, agit *virtutis* opus. Ars itaq. est *quasi strata publica*, quâ ire, ambulare, & agere, sine calumnia, & concussione omnibus ius est. Vitiū est omnibus deuium, vt qui in eo, iter, *actu ve* exercet, *aut* præcipitiū subeat, aut calumniam & concussionē interpellantium patiatur. Figura verò, medium tenet locum: & dum aliquatenus recedit ab vtroque, nō cadit in alterutrius rationem. Omnes itaque sequuntur artem, quia

precipitur: declinant vitium, quia prohibetur sed nonnulli figuris vtuntur, quia permittitur. Nam inter vitia, *Barbarismum*, scilicet, & *solœcismum*, & artem, quæ virtus eloquij est, & norma, figuræ & scemata sunt. *Metaplasmus* scilicet, si ratione peccetur in verbo: *scema*, si ex causa probabili delictum sit in contextu verborum. Est enim teste Isidoro, figura *vitium cum ratione*, ideoque solis auctoribus, auctorumque similibus viris scilicet eruditissimis, qui dicendorum tacendorumque nouerunt rationes, hæc licentia indulgetur. *magnis*, vt ait Cicero, *& diuinis bonis hanc licentiam assequuti sunt* & assequuntur. Non est leuis auctoritas personarum: omnia dicta, vel facta laudem afferunt, vel crimen auferunt quã frustrà affectat, nisi qui se in magnis bonis imitabilem prebet, profecto *hæc* aliarum virtutum, autoritas meruit, vt hoc vitia maiorum, dulcia sint & grata posteris, vnde *in secundo de ordine* ,, *Augustinus*, *solœcismos & Barbarismos*, quos vocant ,, poetæ, & quos adamauerunt, scemata & meta- ,, plasmos, mutatis maluerunt appellare nomini- ,, bus, quam manifesta vitia declinare. Detrahe ,, tamen ista carminibus suauissima condimenta, ,, desiderabo. *Transfer* in liberam forensemque di- ,, ctionem: quis non eam fugere, atque in theatra se condere iubebit? congere multa in vnum locum, totum arte, putidum rancisum fastidibo. Ergo moderator rerum ordo, ea nec vbilibet, nec nusquam, esse patietur quibus interpositis, alias iacens & *vilis* erigitur & illustratur oratio. *Hæc ille* *vt* à præcepta constet authoritate, quàm necessaria sit noticia eorum, quæ doctioribus

concessa, omnem ferè latitudinem occupant scripturarum, vt qui propriè & figuratè dicta itemque vitiosa, non discernit, rarò fidelem, nunquam verò facilem eorum, quæ scripta sunt, intelligentiam assequatur.

Capitvlvm. XIX.

Quid sequi doceat, & quid vitare Grammatica.

Disponit & tropos; id est *modos loquutionum*, vt cum à propria significatione ex causa probabili, sermo ad non propriam trahitur significationem. qualis est *Metaphora*, Metonimia, & Synechdoche, & similes, quas enumerare, longum est. Sed & hij ad modum Schematum priuilegiati sunt, & solis eruditissimis patet, vsus eorum, vnde & lex eorum, arctior est, quã non permittuntur longiùs euagari. Regulariter enim proditum est, quia figuras extendere non licet. Si quis etiam in translationibus & figuris authorum studiosius imitator est, caueat ne sit dura translatione figura inculta. *Virtus enim sermonis optima est perspicuitas, & facilitas intelligendi?* Et Schematum causa est, *necessitas* aut *ornatus*. Nã sermo institutus est, vt explicet intellectum: & figuræ admissæ, vt quod in eis ab arte dissidet, aliqua cõmoditate compensẽt· Horum autem maximè necessaria est cognitio, quia in omnibus quæ præpediunt intellectum, tria solent præ cæteris, accusari. hæc autem sunt *schamata* adiunctis tropis oratorum, sophismata quæ fallacia-

rum nube obducunt animos auditorum, & rationum diuersitas, quæ præiacet in animo dicentis, & rectam intelligentiæ cognita parat viam. Siquidem vt Hilarius ait, *intelligentia sumenda est, ex causis dicendi.* alioquin etiam in scripturis canonicis rixabuntur patres, sibique erunt etiam Euangelistæ contrarij: si iudex insulsus, ad solam dictorum superficiem, & non ad dicentium mentes aspiciat. hoc itaque peruersi ingenij est, & suum aspernantis profectum. Nonne Salomon, non modo in eodem libro, & in eadem pagina, sed etiam continuis versibus, dicit *Ne respondeas stulto secundum stultitiam suam, ne efficiaris ei similis, & responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens videatur.* Itaque regulæ sciendæ sunt, vt ad illas constet, quid in sermone rectū sit, quid enorme; quia nisi ad regulam, praua non corriges, nulloque studio ignotum præcipitium declinabis. At in regulis, vix aliquid vtilius, aut compendiosius dixerim ea parte artium quæ dū figuras notat authorum, virtutes & vitia sermonum luculenter ostendit. Vnde miror quare tantopere à coëtaneis nostris negligitur: cum vtilissima sit, & compendiosissima: & ferè ab omnibus scriptoribus huius artis diligētissime pertractata. Donatus, Seruius, Priscianus, Isidorus, Cassiodorus, Bæda noster, & alij quam plures, eam singuli tractant, vt nisi ex negligentia, ignota esse non possit. Quintilianus quoque dum hanc tradit, & tantis effert præconiis & *sine hæc nec nomen professionis dicat constare Grammatico, & frustra ad artis peritiam aspirare.* Verborum autem significatio diligentius excutienda est, & quid

sermo quilibet in se, quid ab adiunctis in contextu, possit, Solertius perscrutandum, vt sophismatum vmbras, quæ verum obnubilant, discutere possit. Dicendi autem ratio pensanda est, *ex circumstantia dictorum, ex qualitate personæ*, ex qualitate auditorum, ex loco & tempore, aliisque vario modo, apud diligentem exploratorem considerandis. Si quis autem his diligenter institerit, quæ aduersus tria intellectus repagula proposita sunt: profectum suum in scriptis & dictis intelligendis, & ipse mirabitur & aliis venerabilis apparebit.

Capitvlvm XX.

Quod figurarum perutilis est cognitio.

Versatvr & circa alia grammaticæ studium & non modo literarum, sillabarum, dictionumque naturam considerat, sed pedes in metris, accentus in sillabis, attendit. sed & figuras accentium vt scias cui sillabæ grauis, accutus, aut circumflexus accẽtus innitatur. sensus quoque distinguit posituris, id est, figuris indicantibus vbi colon, vbi comma, vbi periodus, id est, vbi subdistinctio, aut media distinctio, aut distinctio facienda est. Quod quidem significantiùs interpretari possimus, vt sit *colon membrum*, *cõma articulus*, *periodus, circuitus*, qui sermonis sententiam claudit. Sed quidam vt Patentius sit, dicunt, (an rectè viderint ipsi,) *colon* esse vbi vulgariter punctum dicimus, aut quendam spi-

ritus tractum: *comma*, vbi quasi diuisione media partimur versum;periodum,quæ sermonis cum integritate coucludit. Sunt & notæ, quæ scripturarum distingunt modos: vt deprehendatur, quid in eis lucidum,quid obscurũ,quid certum, quid dubium & in hunc modum,plurima. Pars hæc tamẽ artis iã ex maxima parte in desuetudinẽ abiit adeo quidem, vt studiosissimi literarum merito querantur, & ferè lugeãt,rem vtilissimã, & tam ad res retinendas,quam intelligẽdas,efficacissimam, maiorum nostrorum inuidia aut negligentia, artem dico deperisse notariam. Nec miretur quis,tantam vim fuisse in notulis: cum & Musici cantores, paucis charecteribus, multas acutarum, & grauium differentias, indicent vocum. Et ob hoc quidem, charecteres illos musicæ claues dicunt. Si tamen tanta scientiæ clauis fuit in notulis,mirum est nostros, licet plura scierint, non agnouisse maiores,aut tantæ scientiæ perditas esse claues. Seneca se artem comparandæ memoriæ traditurum facillimè pollicetur:& vtinam innotuisset mihi, sed quod eam tradiderit, omnino non recolo. Tullius in Rhetoricis operam dedisse visus est. Sed similibus mei multum non prodest. Exstant autem, quæ discere vix sufficimus. Sed minus curamus. proficeret tamen plurimum regulæ analogiarũ, etymologiarum, glossematum, differentiarum: & quæ Barbarismi, Solœcismi, aliorumque vitandorum vitia monstrant: metaplasim, scematumque,& troporum licentiosas & ornatas edocent rationes· prosas aperiũt,metrorũ leges educunt,& exponũt, causas & qua ratione vti opor-

teat in historiis aut narrationibus fabulosis. Si quis istorum definitiones, figurasque desiderat, superiorum, grammaticorum libros euoluat, quos si vniuersos ad manum habere non potest, exploret quid scitu dignum carpat à singulis, quia, etsi *non omnis ad omnia, quisque vtilis inuenitur* ad multa Isidorus tamen, & satis communis est & diligenti breuitate laudabilis, & si totus haberi non potest, ad instructionem legendorum, plurimum confert ipsius memoriter vel hanc tenuisse particulam.

Capitvlvm. XXI.

In quibus Grammaticum oporteat occupari.

Patet ex his, non circa vnum, grammaticã occupari: sed ad omnia, quæ verbo doceri possunt, vt eorum capax sit animum præformare vnde quantum ei omnes aliæ disciplinæ obnoxiæ sint, quisque consideret. Ad laudem suam referendum putant quidam nostrorum, quod sine grammatica garriunt, eamque credunt inutilem, & palam culpant, gloriantes se ei operam non dedisse. at Marcus Tullius non oderat filium, à quo in epistolis sicut apparet, grammaticam instantissimè exigebat. Caius Cæsar de annalogia libros edidit: scitus sine ea, neque ad philosophiam, (in qua peritissimus erat) nec ad eloquentiam, (in qua potentissimus,) posse quempiam peruenire. Quintilianus eam commendat adeo, vt dicat, *quia vsus grammatices &*

amor lectionis, nō scholarum temporibus, sed vitæ spatio terminetur. Nam & intelligere docet, & dicere: accentus regit, & ipsius vocis, qua vtimur prout personis & rebus convenit, vsquequaque instrumenta componit. Nam & pronuntiationis lex, alia metro, alia prosæ prescribitur. Siquidē alia metica, alia metrica, alia significatiua est. sed ad musicam metica pertinet. Vnde & Cæsar pretextatus egregio scommate lusit in quendam *Si legis cantas; si cantas male cantas.* Eò spectat quod *Martianus* in nuptiis Mercurij & Philologiæ, Grammaticam ducit cum scalpro, & ferula, & vnguentaria pixide medicorum. Scalpro siquidem, oris vitia purgat, & infantium linguas, qui ad artem philosophiæ, Ea prælactante, cibante, & ducente ituri sunt, radit, dum crudit: & ne barbarismo, aut solœcismo balbutiant in sermone performat: peccantes autem castigat ferula; & vnguento honestatis, & vtilitatis, quæ ex ea prouenit, patientium mitigat penam. Manum quoque ad rectè scribendum reddit idoneam, acuit & visum; vt ei paries literæ dentiores, aut velum multipliciter elaboratum, obstare non possit. Aperit aures: & tam grauibus, quam acutis; imo & cunctis vocibus, reddit accommodas. Si ergo tantum vtilitatis præstat, & clauis est omnium scripturarum, & totius sermonis mater & arbitra, quis eam à philosophiæ liminibus arcebit, nisi qui intelligentiam eorum quæ dicuntur, aut scripta sunt, ad philosophandum credit esse superfluam. Vtique qui eam abiiciūt, aut contemnunt cæcos & surdos philosophicis studiis faciunt aptiores, quam eos, qui-

bus naturæ gratia, integri sensus vigorem contulit, & conseruat.

CAPITVLVM. XXII.

Quantis viris placuerit, & quod sine ea non magis quis philosophari potest, quam si sit surdus aut mutus.

MAGNO tamen se Cornificius tuetur iudice, & erroris sui *Senecam* laudat auctorem. Qui quidem duabus de causis, meritò à pluribus commendatur, Multus enim est in laude virtutis, morumque doctrina, & cõmatico genere dicendi vtens, quod breuiter & succinctè, sententias colligit, ornatu verborum splendet, vt eis displicere non possit, qui aut virtutem amãt, aut eloquentiam. Nam vt, pace Quintiliani loquar, (qui sic hominis ingenium laudat, vt iudicium culpet, dicitque eum dulcibus vitiis abundasse, & magis placuisse pueris quàm eruditis, & summas rerum minutissimis sententiis frangere vnde libri eius ab vno imperatorum appellati sunt, arena sine calce) nullus inter gentiles ethicus inuenitur, aut rarus, cuius verbis aut sententiis in omni negotio commodiùs vti possis. Ad omnia enim, suum aliquid confert. Sentit hic, quod disciplinæ liberales, virum bonum non faciunt. Ego ei consentio: & de aliis hoc ipsum arbitror. Scientia enim inflat, sed charitas sola, virum facit bonum. Deprimit artes: sed tamen à philosophia non reijcit. neque enim soli

philosophi boni viri sunt; *grammaticus, inquit, circa curam sermonis versatur, vt & longius euagetur, circa historias.* Vt longissimè procedat, circa carmina. hoc autem parum non est, sed plurimum prodest ad informationem virtutis quæ facit virum bonũ. Gloriatur Horatius, se, virtutis causa, relegisse Homerum; qui *quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile quid non pulchrius & melius Crispino & Cantore dicit.* Poetas, philosophorum cunas esse, celebre est. Disciplinas libærales tantæ vtilitatis esse tradit antiquitas, vt quicumque eas plenè norint, libros omnes & quæcũque scripta sunt, possint intelligere etiam sine doctore. Vt enim ait Quintilianus, *non nocent hæ disciplinæ per, illas euntibus*, sed circa illas hærentibus.

CAPITVLVM XXIII.

Quod auctoritate Senecæ suum tueatur errorem.

PRÆCIPVA autem sunt ad totius philosophiæ & virtutis exercitium, lectio, doctrina, meditatio, & assiduitas operis, *Lectio* verò scriptorum præiacentem habet materiam. *doctrina* & scriptis plerumque incumbit, & interdum ad non scripta progreditur, quæ tamen in arcanis memoriæ reconditæ sunt; *aut in præsentis* rei intelligentia eminet. At meditatio etiam ad ignota protenditur, & vsque ad incomprehensibilia sæpe se ipsam erigit: & tam manifesta rerum, quàm abdita, rimatur. Quartum, operis scilicet; *assiduitas* & si à præexistẽte cognitione formetur

scientiamque desideret, vias tamen parat intelligentiæ: eo quod intellectus bonus est omnibus facientibus eum Et præcones veritatis vt scriptum est, *Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt*. Cæterum operationem cultumque virtutis, scientia naturaliter precedit, neque enim virtus currit in incertum, aut in pugna, quam exercet cum vitiis, aerem verberat, *sed videt quò tendit & in quod dirigit arcum. Nec passim coruos sequitur testoque lutoque*. At lectio, doctrina, & meditatio, scientiam pariunt. vnde constat quod Grammatica, quæ istorum fundamentum est & radix, quodammodo sementem iacet quasi in sulsis naturæ, gratia tamen preæunte: quæ si ei cooperatrix quoque gratia affuerit in solidæ virtutis robur coalescit & crescit multipliciter, vt boni operis fructum faciat, vnde boni viri & nominantur, & sunt, sola tamen gratia quæ & velle bonum & perficere operatur, virum bonum facit, & præ cæteris omnibus rectè scribendi & rectè loquendi, quibus datum est, facultatem impertitur, artesque ministrat varias & cum se indigentibus benignè effert, contemni non debet. Si enim contemnitur, iustè recedit, nec contemptori relinquitur conquæstionis locus.

CAPITVLVM XXIV.

Quæ præcipua sunt ad exercitium philosophiæ & virtutis, & quod grammatica est eorum fundamentum.

QVI ergo ad philosophiam aspirat, apprehendat lectionem, doctrinam, & meditationem, cum exercitio boni operis, nequando irascatur dominus, & quod videbatur habere, auferatur ab eo Sed quia legendi verbum, æquivocum est, tam ad docentis & discentis exercitium, quàm ad occupationem per se scrutantis scripturas. Alterum, id est, quod inter doctorem & discipulum communicatur, (vt verbo vtamur Quintiliani) dicatur prolexio, Alterum quod ad scrutinium meditantis accedit, lectio simpliciter appelletur. Ergo ab auctoritate eiusdem Quintiliani, in prælegendo, Grammaticus & illa quidem minora præstare debebit, vt partes orationis reddi sibi soluto versu desideret: & pedum proprietates quæ debent in carminibus notæ esse deprehendat quæ barbara, quæ impropria, aut aliàs contra legem loquendi composita. Non tamen vt poëtas improbet, quibus ob metri necessitatem adeo ignoscitur, vt vitia virtutum nomine censeantur, laudem enim virtutis plerumque occupat necessitatis improbitas, cui sine dispendio negari non potest assensus.

Metaplasmum, schematismumque & oratorios tropos multiplicitatem dictionum cum af-

fuerint, & diuersus sic vel sic dicendi rationes, ostendat: & crebris commonitionibus agat in memoriam auditorum, auctores excutiat, & sine intuentium risu eos plumis spoliet, quasi (admodum corniculæ) ex variis disciplinis, vt color aptior sit, suis operibus indiderunt. Quantum pluribus disciplinis & abundantius quisque imbutus fuerit, tanto elegantiam auctorum pleniùs intuebitur, planiusque docebit. Illi enim per diacrisim quam nos illustrationem, siue picturationē possumus appellare, cùm rudem materiam historiæ, aut argumenti, aut fabulæ, aliamve quamlibet suscepissent, eam tanta disciplinarum copia, & tanta compositionis & condimenti gratia excolebant, vt opus consummatum, omnium artium quodammodo videtur imago. Siquidem Grammatica, poeticaque se totas infundunt, & eius, quod exponitur, totam superficiem occupant. huic, vt dici solet, *campo, logica*, probandi colores afferens, suas immittit rationes, in fulgore auri: & rhetorica in locis persuasionum & nitore eloquij, candorem argenteum æmulatur. Mathematica, quadruuij sui rotis vertitur, aliarumque vestigiis insistens, colores, & venustates suas multiplici varietate contexit. Physica exploratis naturæ consiliis, de promptuario suo affert multiplicem colorum venustatem. Illa autem quæ cæteris philosophiæ partibus præeminet, Ethicam dico, sine qua nec philosophi subsistit nomen collati decoris gratia omnes alias antecedit. Excute Virgilium, aut Lucanum, & ibi, cuiuscunque philosophiæ professor sis, eiusdem inuenies condi-

turam

turam. Ergo pro capacitate discentis, aut docentis industria, & diligentia, constat fructus prælectionis auctorum. Sequebatur hunc morem Bernardus Carnotensis exundantissimus modernis temporibus fons literarum in Gallia, & in authorum lectione quid simplex esset, & ad imaginem regulæ positum, ostendebat. figuras grammaticæ, colores rhetoricos cauillationes sophismatum & qua parte sui, propositæ lectionis articulus, respiciebat alias disciplinas, proponebat in medio: ita tamen, vt non in singulis vniuersa doceret, sed pro capacitate audientiũ, dispensaret eis in tempore, doctrinæ mensuram. Et quia splendor orationis, aut *à proprietate* est; id est cum adiectiuum aut verbum, substantiuo eleganter adiungitur; aut *à translatione*, id est, vbi sermo ex causa, probabili, ad alienam traducitur significationem: hæc sumpta occasione inculcabat mẽtibus auditorum. Et quoniam memoria exercitio firmatur, ingeniumque acuitur ad imitandum ea, quæ audiebant, alios admonitionibus, alios flagellis & penis vrgebat. Cogebantur exsoluere singuli, die sequenti aliquid eorum, quæ præcedenti audierant: alij plus, alij minus. erat enim apud eos præcedẽtis discipulus sequens dies. Vespertinum exercitium, quod declinatio dicebatur tanta copiositate grãmaticæ refertum erat, vt siquis in eo per annum integrum versaretur, rationem loquendi & scribendi, si non esset hebetior, haberet ad manum, & significationem sermonum, qui in communi vsu versantur, ignorare non posset. Sed quia nec scholam, nec diem aliquàm, decet, esse

religionis expertem, ea proponebatur materia, quæ fidem ædificaret, & mores: & vnde qui convenerant, quasi collatione quadam, animarentur ad bonum. Nouissimus autem huius declinationis, immo philosophicæ collationis, articulus, pietatis vestigia præferebat: & animas defunctorum commendabat, devota oblatione psalmi, qui, in penitentialibus, sextus est, & in oratione Dominica, Redemptori suo. Quibus autem indicebantur præexercitamina puerorum, in prosis, aut pœmatibus imitandis, poëtas, aut oratores proponebat, & eorum iubebat vestigia imitari, ostendens iuncturas dictionum & elegantes sermonum clausulas. Si quis autem, ad splendorem sui operis, alienum pannum assuerat, deprehensum redarguebat furtum: sed pœnam sepissimè non infligebat. Sic verò redargutum, si hoc tamen meruerat inepta positio, ad exprimendam auctorum imaginem, modestâ indulgentiâ, conscendere iubebat, faciebatque, vt qui maiores imitabatur, fieret posteris imitandus. Id quoque inter prima rudimenta docebat, & infigebat animis, quæ in œconomia virtus, quæ in decore rerum, quæ in verbis, laudanda sunt: vbi tenuitas, & quasi macies sermonis, vbi copia probabilis, vbi excedens, vbi omnium modus. Historias, pœmata, percurrenda monebat, diligenter quidem, & qui velut nullis calcaribus vrgebantur ad fugam: & ex singulis, aliquid reconditum in memoria diurnum debitum, diligenti instantia exigebat. Superflua tamen fugienda dicebat; & ea sufficere, quæ à claris authoribus scripta sunt: siquidem

perſequi quid quis vnquam contemptiſſimorũ hominum dixerit, aut nimia miſeria, aut inanis iactantiæ eſt, & detinet, atque obruit ingenia, melius aliis vacatura: quod autem melius tollit, eo vſque non prodeſt, quod nec boni cenſetur nomine: omnes enim ſchedas excutere, & voluere ſcripturas, etiam lectione indignas, non magis ad rem pertinet, quàm anilibus fabulis operã dare. Vt enim ait Auguſt. in lib. de ordine. *Quis ferat imperitum videri hominem, qui volaſſe Dedalum non audierit: mendacem illum, qui dixerit: ſtultum, qui crediderit, impudentem, qui interogauerit, non videri? aut in quo noſtros familiares grauiter miſerari ſoleo, qui ſi non reſponderint quid vocata ſit mater Euriali, accuſantur inſcitia: cum ipſi eos, à quibus interogantur, vanos, ineptos, & curioſos, non audeant appellare*: hæc quidem ille, eleganter, & verè. Vnde inter virtutes grammatici merito *reputatum eſt ab antiquis, aliqua ignorare.* Et quia in toto præexercitamine erudiendorum, nihil vtilius eſt, quàm ei, quod fieri ex arte oportet, aſſueſcere, proſas, & pœmata quotidie ſcriptitabant, & ſe mutuis exercebant collationibus, quo quidem exercitio, nihil vtilius ad eloquentiam, nihil expeditius ad ſcientiam, & plurimum confert ad vitam. ſi tamen hanc ſedulitatem regit caritas, ſi in profectu literario ſeruetur humilitas. Non *eſt enim eiuſdem hominis, literis & carnalibus vitijs inſeruire*. ad huius magiſtri formam præceptores mei in grammatica, *Gulielmus de Conchis*, & Richardus, cognomento Epiſcopus, officio nunc Archidiaconus Conſtantienſis, vita & converſatione vir bonus, ſuos diſcipulos aliquandiu informaverunt. Sed poſtmodum, ex quo

opinio veritati præiudicium fecit, & homines videri, quàm esse philosophi maluerunt, professoresque artium, se, totam philosophiam breuius, quàm triennio, aut biennio, transfusuros auditoribus pollicebantur, impetu multitudinis imperitæ victi, cesserunt. Ex inde autem, minus temporis, & dilligentiæ, in grammaticæ studio impensum est. Ex quo contigit, vt qui omnes artes, tam liberales quàm mechanicas, profitentur, nec primam nouerint: sine qua, frustra quis progredietur ad reliquas. Licet autē & aliæ disciplinæ, ad literaturam proficiant, hæc tamen priuilegio singulari facere dicitur *literatum*. Siquidem Romulus eam literaturam, Varro verò literationem appellat. & professor eius, siue assertor, dicitur literatus. antiquitùs tamen, vocabatur literator iuxta illud Catulli; *Munus dat tibi Silla* literator. vnde probabile est, quod contemptor grammaticæ, non modo literator non est, sed nec literatus dici debet.

CAPITVLVM. XXV.

De vsu legendi & prælegendi & consuetudine Bernardi Carnotensis & sequacium eius.

SED quia isti hesterni pueri, magistri hodierni, heri vapulantes in ferula, hodie stolati docentes in cathedra, ex ignorantia aliarum, arguunt grammaticam commendari, quid de laude eius inveniatur, in libro de institutione oratoris, audiant patienter & si placet innocētibus

grāmaticis parcant. Ait ergo: *Ne quis tanquā parua fastidiat grammaticæ elementa; Non quia magnæ sit operæ discernere à vocalibus consonantes, easque ipsas, in semivocalium numerum, mutarumque partiri, sed quia interiora, uelut sacri huius adeuntibus, apparebit rerum multa subtilitas, quæ non modo acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem, ac scientiam, possit. Quo minus ferendi sunt, qui hanc artem, vt tenuem, atque ieiunam, cauillantur. Quæ, nisi oratoris futuri fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet. hæc est igitur liberalium artium prima, necessaria pueris, iocunda senibus dulcis secretorum comes; & quæ sola, in omni studiorum genere, plus habeat operis, quàm ostentationis.*

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

SVPERIORIS libri ſerie, ſatis arbitror expeditum, grammaticam non eſſe inutilem. & quod ſine illâ, non modò eloquentia perfecta non cõſtat, ſed nec ad alias philoſophiæ profeſſiones, eo tendentibus, aliqua patet via. pro eâ quoque mitius interpretandum eſt. eò quod non modo naturæ obnoxia ſubiacet, ſed voluntati hominum adquieſcit. Nam & leges ciuium, ab humana conſtitutione plerumque vigorem ſumunt: & quod publicæ vtilitati creditur expedire, naturali iuſtitiæ coæquatur. Nondum tamen abſoluta eſt Logica, quoniam etſi mutilus ſit, ſed amplius mutilandus Cornificius, parietem ſolidum, cœcati more palpans, impudenter attemptat: & impudentius criminatur. vtique veritatis amatori non placent iurgia, & vltrò, ne dum ſponte, ſe ſubtrahit contentioni quiſquis amplectitur caritatem. Sit aut non ſit grammatica pars logices: non contendo: conſtat enim, quod in ſermonibus vertitur, eoſque miniſtret & ſi non omnes ſermonum examinet rationes. Tu verò cui de re conſtat, de nomine

iudicabis: eamque cunctis applicabis sermonibus: aut circa rationum duntaxat instantiam coarctabis. Non formido iudicium, qui & de æquitate causæ & iudicis peritia, & sinceritate, confido. Respiciamus ergo an *rationalis*, vtilis sit & vires eius, reluctante æmulo metiamur. in quo quidem, tanto minus laboris, meo incumbit officio, quanto fauorem suum etiam citra persuasionem, facilius impendit auditor. Omnes enim se esse logicos gloriantur, non modo qui sciẽtiam aliquibus *subarrauerant* blanditijs, sed & illi, qui eam nondum salutauerunt à limine.

CAPITVLVM. I.

Quod logica, eo quod verum quærit, ad totam proficit philosophiam.

Vt itaque nominis significatio contrahatur, logica est ratio disserendi, per quam totius prudentiæ agitatio solidatur. Cum enim omnium expetibilium prima sit sapientia, ipsiusque fructus in amore boni & virtutum cultu consistat, mentem, necesse est in illius investigatione versari, & res, plena inquisitione, discutere. vt ei de singulis esse possit purum incorruptumque iudicium. Cõstat ergo exercitatio eius in scrutinio veritatis, quæ sicut Cic. in lib. de officijs auctor est, materia est virtutis primitivæ, quàm prudentiam vocant, reliquis enim tribus vtilitates, necessitatesque, subiectæ sunt. prudentia ve-

rò tota cõsistit in perspicientia veri,& quadam solertia illud examinandi: porro iustitia illud amplectitur: fortitudo tuetur: temperantia, virtutum præcedentium exercitia moderatur. vnde libet prudentiam, virtutum omnium esse radicem, quæ si præcidatur, ceteræ, velut rami, naturæ beneficio destituti, marcida quadam ariditate euanescunt. Quis enim amplectetur aut colet, quod ignorat. at veritas,materia est prudentiæ, & virtutum fons: quam, qui plenè nouerit, sapiens est, qui amauerit,bonus, & beatus qui tenuerit eam. vnde nostrorum doctissimus Poëtarum, vitæ beatæ monstrans originẽ, ait, *Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas: atque metus omnes, & inexorabile fatum, subiecit pedibus, strepitumque Acherontis auari.* Et alius fide & notitia veritatis præstantior, *Fœlix qui potuit boni fontem visere lucidum? fœlix qui potuit grauis terræ soluere vincula:* ac si aliis verbis dicant, sed eodem sensu: *fœlix cui rerum collata* est intelligentia. quia quo familiarius fluida, & ad momentum transeuntia, innotescunt, eo amplius, apud mentem sui compotem, peritura vilescunt. Nec iugo premitur viciorum, quem, de seruitute, veritas in libertatem vendicat, & educit. *Impossibile enim, est, vt diligat, & colat vanitatem, quisquis ex toto corde quærit, & amplectitur veritatem.*

CAPITVLVM II.

De secta Peripateticorum, & ortu Logices, & eius auctore.

PERIPATETICORVM hinc orta est secta, quæ in cognitione veri, summum bonum vitæ humanæ esse constituit. Omnium ergo rerum naturas scrutati sunt, vt scirent, quid in omnibus rebus fugiendum, tanquam malum, quid contemnendum, tanquam non bonum, quid petendum, vt simpliciter bonum, quid præferendum, vt magis bonum, quid ex casu, boni nomen sortiatur, aut mali. Natæ sunt ergo duæ partes Philosophiæ, naturalis, & moralis, quæ, aliis nominibus, Physica & Ethica appellantur. Sed quia per imperitiam differendi, multa inconuenientia colligebant sicuti Epicurus qui ex atomis, & inani, mundum, sine auctore Deo, constituit: & Stoici, qui materiam, Deo fingebant coæternam: & omnia peccata æqualia: necesse fuit inuestigari, & promulgari scientiam, quæ discretionem faceret vocum & intellectuum, & fallaciarum nubeculas dissiparet, & hic quidem, sicut Boëtius in commento secundo super Porphirium asserit, est ortus Logicæ disciplinæ. Oportuit enim esse scientiam, quæ verum à falso discerneret, & doceret quæ ratiocinatio, veram teneat semitam disputandi, quæ verisimilem: & quæ ficta sit, & quæ debeat esse suspecta. Alioquin veritas, per ratiocinantis operam, non poterat inueniri, &

licet Parmenides Ægyptius in rupe vitam egerit, vt rationes Logices inueniret, tot & tantos studij habuit successores, vt ei inuentionis suæ, totam ferè præripuerint gloriam. Tradunt ergo Apuleius, Augustinus, & Isidorus, quod Plato Philosophiam perfecisse laudatur. Physicè, quã Pithagoras, & Ethicè, quã Isocrates plenè docuerant, adijciens Logicam, per qua indiscussis, rerum morumque caussis, vim penderet rationum, non tamen hanc in artis redegit peritiam, præerat tamen vsus & exercitatio. quæ sicut in aliis ita & hic, præcepta antecessit. Deinde Aristoteles, artis regulas deprehendit & tradidit, hic est Peripateticorum princeps, quem ars ista præcipuum laudat auctorem, & qui alias disciplinas, communes habet cum auctoribus suis: sed hãc suo iure vẽdicans, à possessione illius exclusit cæteros, & licet alibi de eo plenius scripserim, nequaquam hic silendũ credidi, quid de eo dicit Quintilianus; Quid *Aristotelem memorem, quem scientiã rerum, dubito, an scriptorum copia, an eloquendi vsu, an suauitate eloquij, an inuentionum acumine, an varietate operum, clariorem putem.*

Capitvlvm III.

Quòd logica philosophantibus prælegenda est, & de differentia demonstratiuæ, itemque probabilis, Logicæ, & sophisticæ.

Videntes itaque peripatetici, *quòd opus in vsum, vsus transire potest* in artem quod vagum fuerat & licentiosum, certis regulis sub-

iecerunt: excludentes mendacia, supplentes imperfecta; resecantes superflua; & in omnibus pręcepta congrua præscribentes. profecta igitur hinc est, & sic perfecta, scientia differendi; quæ disputãdi modos, & rationes probationum aperit: procedentibus viam parat, quid in dictis verum, quid falsum, quid necessarium, quid impossibile sit, innotescit: alijs philosophicis disciplinis posterior tempore, sed ordine prima. inchoantibus enim philosophiam, prælegenda est. eò quod vocum & intellectum interpres est. sine quibus nullus, philosophiæ articulus rectè procedit in lucem. Qui verò sine logica philosophiam doceri putat, idem à sapientiæ cultu, omnium rerum exterminet rationes. quia eis logica præsidet. vt diuertamus ad fabulas *φρονησιν* sororem *alethie*, nec sterilem, reputauit antiquitas: sed egregiam eius sobolem, castis Mercurij iunxit amplexibus: est enim soror veritatis prudentia. & amorem rationis, & scientiæ, per eloquentiam, fecundat, & illustrat. siquidem hoc est philologiam Mercurio copulari. pro eo namque Logica dicta est, quod rationalis, id est, rationum ministratoria & exanimatrix est. Diuisit eam Plato in dialecticam, & Rhetoricam: sed qui efficaciam eius *altius* metiuntur, ei plura attribuunt. Si quidem ei demonstratiua, probabilis, & sophistica subiiciuntur, videlicet demonstratiua à disciplinalibus viget principiis, & ad eorum consequutiua progreditur. necessitate gaudet: & quod cui videatur, dum tamen ita esse oporteat, non multum attendit. Decet hoc Philosophicam, rectè docentium, maiestatem

quæ suo, citra auditorum assensum, roboratur arbitrio. Probabilis autem versatur in his, quæ videntur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus, & his, vel omnibus, vel pluribus, vel maximè notis, & probabilibus, aut consecutiuis eorum. hæc quidem Dialecticam, & Rhetoricam, continet. quoniam dialecticus, & orator, persuadere intentes, alter aduersario, alter iudici, non multùm referre arbitrantur, vera, an falsa sint argumenta eorum, dummodò veri similitudinem teneant. At sophistica, quæ apparens, & non assistens sapientia est, probabilitatis, aut necessitatis, affectat imaginem: parum curans quid sit hoc aut illud, dum phantasticis imaginibus, & velut vmbris fallacibus, inuoluat eum, cum quo sermo conseritur. profectò, quam, præceteris, omnes ambiunt, sed pauci, meo iudicio, assequuntur. Dialectica est, quæ nec ad docentium aspirat grauitatem, nec vndis ciuilibus mergitur, nec seducit fallaciis, sed prompta & mediocri probabilitate verum examinat.

Capitvlvm IIII.

Quid Dialectica & vnde dicatur.

Est autem Dialectica, vt Augustino placet, benè disputandi scientia. quod quidem ita accipiendum est, vt vis habeatur in verbis ne scilicet: dialectici credatur, quos casus iuuat artis beneficio destitutos. Item benè non disputat, qui id, quod intendit, verè, & probabiliter, nequaquam probat. pace dixerim demonstratoris,

& sophistæ, quorum neuter benè procedit ad propositum dialectici: si alter probabilitatem non habet, alter deserit veritatem: vterque tamen, si suum metiatur officium, benè probat, dum non omittit quicquam ex contingentibus suæ facultatis. Est autem *disputare*, aliquid eorũ, quæ dubia sunt, aut in contradictione posita, aut quæ sic vel sic proponuntur ratione subposita, probare, vel improbare. quod quidem quisquis ex arte probabiliter facit ad dialectici pertingit metam. Hoc autem ei nomen Aristoteles auctor huius, imposuit, eo quod in ipsa, & per ipsam, de dictis disputatur vt enim Grammatica de dictionibus, teste *Remigio*; sic ista, de dictis, & in dictis est. illa verba sensuum principaliter; sed hæc examinat sensus verborum nam λεκτον, græco eloquio (sicut ait Isidorus,) dictum appellatur. siue autem dicat à græco λέξις, quod locutio interpræ tatur, sicut Quintiliano in præexercitaminibus placet, siue à λεκτον, quod dictum nuucupatur, non multum refert: cum examinare locutionis vim & eius, quod dicitur veritatem, & sensum, idem, aut ferè idem, sit. vis enim verbi, sensus est. quo si destituatur, sermo cassus, & invtilis est, & (vt sic dixerim) mortuus. vt quodammodo, sicut corpus ad vitam vegetatur ab animâ, sic ad vitam quandam verbi, sensus proficiat. qui enim sine sensu sermonem profert, vtique non loquitur, sed aërem verberat.

CAPITVLVM. V.

De partibus Dialecticæ, & fine Logicorum.

VERVM vt à ſpecie redeamus ad genus quoniam quædam adhuc videntur dicenda; communiter *logicam* diuiſerunt auctores in ſcientiam inveniendi & ſcientiam iudicandi; eandemque totam in diuiſionibus, diffinitionibus, collectionibuſque verſari docuerunt. ſiquidem inveniendi & iudicandi magiſtra eſt. & diuidendi, diffiniendique, & argumentandi peritum habet, immo facit opificem. Inter ceteras itaque philoſophiæ partes, priuilegio duplici inſignita eſt: quia & principalis membri decoratur honore, & in toto philoſophiæ corpore, efficacis inſtrumenti exercet officium. Phyſicus enim, & Ethicus, in ſuis aſſertionibus non procedunt, niſi probationibus à Logico mutuatis. Nemo eorum rectè definit, aut diuidit niſi eis, artis ſuæ, Logicus gratiam faciat. alioquin ſucceſſus eorum, non ſcientia, ſed caſus, promovet. *Rationalis enim* eſt; vt cõſtet ex nomine, quis, ei ſit in philoſophia proceſſus, qui rationis expers eſt: licet enim quis perſpicem habeat rationem, animæ virtutem dico, in philoſophiæ tamen negotijs ad multa ſubſiſtit oſtendicula, ſi non habeat rationem propoſiti faciendi: quæ quidem eſt methodus, id eſt ratio compendiaria, propoſiti pariens & expediens facultatem. Verſantur autem in his & quæ dictæ ſunt pertinentes ad Logicam diſciplinæ. Nã *demonſtratiua & probabilis & ſophiſti-*

ca, omnes quidem consistunt in inventione, & iuditio, & itidem diuidētes diffinientes & colligentes, domesticicis rationibus vtuntur: & si materia, aut fine, aut modo agendi, dissimiles sint, cum verò ratio multipliciter dicatur, latissimè patet hic officium nominis. neque enim coartatur ad id dumtaxat, quod ratio est: sed ad id protenditur etiam, quod videtur. Nam vt alias taceam nominis significationes, dicunt hoc nomen grammatici *absolutum*; quod ad intelligentiam sui, non indiget adiectione, vt *Deus*: nisi fortè causa significantiæ, vt cum dicitur Deus omnipotens, ad differentiam idolorum, quæ nihil, aut dæmoniorum, quæ minimum possunt. Sic ratio necessaria, aut vera, ad differentiam eius, quæ casus potest, vel mendacio, viciari. Est autem hic, vt opinor, ratio quicquid adducitur, vel adduci potest, ad statuendam opinionem, vel sententiā roborandā. Opinio enim plerumque labitur; at sentētia sēper assidet veritati. Ita quidem, si rectè sermonibus vtimur: vsurpatur tamē alterū pro altero. ergo & Sophistica sic rationalis est: & quāvis fallat sibi inter partes philosophiæ locum vendicat. Suas enim rationes inducit, & nunc se demonstratiuā simulat, nūc Dialecticam mentitur. nec seipsā profitetur alicubi, sed vbique habitū induit alienum. apparēs namque sapientia est, & inducit ad statuendam opinionem plerumque, non quod verum aut verisimile, sed quod alterutrum videatur. Interdum autem vtitur & ijs cavillatrix enim est, & sæpe à veris & manifestis perminutas interrogationes, aliasve doli sui insidias, ad dubia & falsa progreditur.

transfigurat enim se in ministram lucis, & Neptuni more quem indevia abducit, aut periculis exponit, aut risuj. Philosophus autem, demonstratiua vtens, negotiatur ad veritatem: Dialecticus ad opinionem: siquidem probabilitate contentus est. Sophistæ autē sufficit, si vel videatur esse probabile. vnde non facile dixerim, eam esse invtilem scitu quæ non mediocriter exercet ingenia, & ignaris rerum efficacius nocet, si sit ignota. Dolus enim, scienti non infertur: sibique imputet, qui casum declinare noluit, quē præuidit. Qui autem demonstrativam, & probabilem, nō amplectitur, vtique non diligit veritatem. sed nec probabilium quærit habere notitiam; *Planè nec virtutem quis sine veritate*, assequitur: & qui probabilia contemnit, non probatur.

Capitvlvm. VI.

Quod omnes Logicam appetunt, sed non omnes assequuntur.

Ex præmissis itaque magnū aliquid videtur logica polliceri, quæ inuentionis & iudicij copiam præstat: diuidendi, definiendi, & convincendi, ministrat facultatem. & sic philosophiæ pars insignis est, vt per omnia membra eius quadam spiritus vice discurrat. iners enim est omnis philosophia, quæ ad logicam non disponitur. meritò ergo ad eam tantus vndique est cursus populorum, vt sola plures teneat occupatos, quàm omnes aliæ officinæ illius, quæ actus

actus humanos disponit, & verba; certè & cogitatus si rectè processerunt; Philosophiam loquor, sine qua, quicquid est, insulsum & insipidum est, & planè erroneum, & bonis moribus displicens: Clamant omnes ad inuicem, *occupet extremum scabies*, & qui non accedit ad logicam, continuis & perennibus versetur in sordibus. ergo *& mihi turpe relinqui est*, probrosum, & periculosum; vellem videre lumen, quod solis istis præconibus reuelatum est. accedo & humili supplicatione deposco, vt me doceant, & si fieri potest, similem sui faciant. promittunt grandia; sed interim Pithagoreorum silentium mihi indicunt, quod ad arcana Mineruæ, quæ sibi credita esse iactitāt. permittunt tamen imo & præcipiunt, vt congarriam eis: hoc siquidem est talium disputare. Tandem, cum ex longa familiaritate benignius audior, diligentius insto, vehementius pulso, affectuosius peto, mihi *ostium* artis aperiri. A definitione ergo incipimus. docet me paucis, quicquid voluero definire, iubet enim vt eius, de quo agitur, genus præmittam; eique aggregem differentias substantiales, donec ad conuertentiam propositi coæquentur. Suprema enim, quia genere; & infima quia differentiis carent, definiri non possunt. eis tamen descriptio applicatur quæ fit ex proprietatibus; quarū alibi non reperitur collectio. Substantialis enim definitio, sine genere propositi, & aliqua substantialium differentiarum, esse non potest: ecce sic artem definiendi edoctus sum: iubetque me quodlibet propositorum commodè definire vel saltem describere. Progredimur ad diuidēdi

ſcientiam, & genus in ſpecies, aut per differentias, aut per affirmationem & negationem, ſufficienter diuidere moneor. Totum integrum in eas partes reſoluendum eſt, ex quibus integraliter conſtat. vniuerſale in ſubiecta, & in potentias virtuale. Si vocis eſt diuiſio facienda, aut ſignificationes illius, enumerentur, aut modi. Accidens in ſubiecta diuidere doceor admonituſque illius ſuſceptabilia ſint, aperire: ſubiectum quoque in accidentia, cum eorum, quæ ei accidunt dinerſitatem contingit aſſignare: Sed & accidentis in coaccidētia; cum, pro ſublectorum varietate, excedentia eſſe docentur, & exceſſa. Cōpendioſè itaque inſtitutus ſum, duas partes exercitij huius. Reſtat tertia quidem magis neceſſaria, ſi haberetur, & longè verboſior, vt docetur, ars ſcillicet colligendi: quæ ad aduerſarium convincendum proficit: vel in philoſophia, ad veritatem demonſtrandam, quicquid ſentient auditores. eius itaque proponuntur pauca præcepta, & quæ ego compendij gratia paucioribus differā. Eſt itaque dilligēter obſeruādū, vt ad faciendam fidem eius de quò agitur aliquid præmittamus, ex quo illud probabiliter inferri poſſit, aut neceſſario quale eſt genus, ad poſitionem ſpeciej: aut vno contrariorum poſito reliquum tolli: Procedo itaque quoniam homo obtuſioris ingenij ſum, & cui fides eſt ex auditu; & qui vix & rarò intelligere poſſim audita vel ſcripta: Quoniam ergo regulæ innoteſcunt, ſollicito doctores, & qui nihil neſcire dignantur, vt deductis exemplis librorum me illarum doceant vſum. Non enim magnum eſt ei, qui

artem definiendi habet, si in definitionibus pridem scriptis, aliena inventa recenseat. Siquidem, si Logica definitiua est, eo quod aliquas habeat definitiones; & multæ disciplinæ, quia pluribus abundant definitionibus, magis definitiuæ erunt. Indignantur ergo puri philosophi, & qui omnia, præter Logicam dedignantur, æquè grammaticæ, vt Physicæ expertes, & ethicæ, & me improbum, obtusum, & caudicem aut lapidem criminantur. Sufficere enim debuerat, ad artis triplicem facultatem, quod prædictum est. Vrgent etiam ad solutionem promissæ mercedis. Quod si excipio, iuxta illud ethicum, *mercedem apellas quid enim scio?* Continuò replicant, iuxta eundem, *culpa docentis* scilicet arguitur, *cum in læua parte mamillæ nil salit Arcadio inueni.* Sic, sic, inquiunt, *nosse volunt omnes, mercedem soluere nemo*; quia itaque vereor ingratitudinis notam, Doctrinam, pro doctrinâ, necessariam pro necessariâ, eis rependo. Regularum trado compendium, indicens eis, vt earum sibi comparent vsum. & quia tres artes accepi, easque vtiles, tres itidem doceo, sed vtiliores. Sit ergo prima militaris; secunda medicinalis; tertia iuris ciuilis, & decretorum, & totius ethicæ perfectionem absoluat. Quotiens ergo cum hoste congrediendum est, cautè provideas, ne te hostis ledat in aliquo. & tu in primo conflictu totus insurgas in eum. & illesus vulneri vulnus infligas. donec ille aut te fateatur esse victorem, aut exanimis tibi iudicio publico victoriam cædat. In Physicâ verò ante omnia causam ægritudinis prævide; eamque cura, & amoue. & exinde tamdiu reparati-

uis & conseruatiuis. agrum erige & foue, donec plenissimè conualescat. Porro in ciuilibus, vsquequaque iusticiam sequere, te amabilem omnibus facito, & iuxta comicum, sine invidia laudem invenias & amicos pares. Quid multa? in omnibus indue charitatem. nam & mihi in promptu est vsus horum, sicut eis exercitium præmissorum. Eo ergo miserabiliores sunt, quo miseriam suam non agnoscunt, Dum seipsos fallunt id agentes in studio veritatis, vt nihil sciant. Neque enim fideli humilitatis via quæritur veritas. Sic Pilatus veritatis audita mentione, quid esset interogauit. sed infidelitas quærentis egit, vt docetem ante tumidus declinaret auditor, quam sacræ responsionis instrueretur oraculo.

Capitvlvm. VII.

Quod nugiloquos ventilatores dedoceri oportet, vt sciant.

Non tamen, vt in Logicam inuehar, hæc propono. scientia enim iucunda est, & fructuosa: sed vt illis eam liqueat non adesse, qui clamant, in compitis, & in triuijs docent, & in ea, quam solam profitentur, non decennium, aut vicennium, totam consumpserunt ætatem. Nam & cum sed senectus ingruit, corpus eneruat, sensuum retundit acumina, & præcedentes comprimit voluptates, sola hæc in ore voluitur, versatur in manibus, & alijs omnibus studijs præripit locum. Fiunt itaque in puerilibus Academici Senes, omnem dictorum, aut

ſcriptorum excutiunt ſyllabam, imo & literam; dubitantes ad omnia; quærentes ſemper ſed nunquam ad ſcientiam pervenientes. & tandem conuertuntur ad vaniloquium, neſcientes quid loquuntur, aut de quibus aſſerant errores condunt nouos, & antiquorum aut neſciunt, aut dedignantur ſententias imitari. Compilant omnium opiniones, & ea quæ etiam à viliſſimis dicta vel ſcripta ſunt, ab inopia iudicij ſcribunt, & referunt. proponunt enim omnia, quia neſciunt præferre meliora. Tanta eſt opinionum, oppoſitionumque congeries, vt vix ſuo nota eſſe poſſit authori? Accidit hoc *Didymo*, quo nemo plura ſcripſit, vt cum hiſtoriæ cuidam tanquam vanæ, repugnaret, ipſius proferretur liber, qui eam continebat. Sed nunc multos invenies Didymos, quorum pleni, imo referti ſunt commentarij, huiuſmodi Logicorum impedimentis. Rectè autem dicuntur oppoſitiones, quia melioribus ſtudijs opponuntur. Obſtant enim profectui. ſed nec Ariſtoteles, quem nugidici ſolum ventilatores iſti dignantur agnoſcere, auditur: dicens quidem fideliter eleganter & verè quia *quolibet contraria opinionibus proferente ſollicitum eſſe ſtultum eſt*. Refert Quintiliadus Timotheum quendam, clarum in arte tibiarum, ſollitum exigere duplas mercedes ab his, quos alius inſtituiſſet, quàm ſi traderentur rudes omnino. Duplex enim labor eſt, alter in eluenda vitioſa doctrina; quam perceperant, alter vt vera & recta fideliter imbuantur. Ad hæc, qui iam artificis nomen vendicat, non poteſt leuiter humiliari, vt ad minora deſcendat: ſine

quibus tamen proficere nequit. Timotheus vtique sapiebat, quia quo *semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diu.* & quisque sui iuris effectus *curret ad illam, quam primum rupto prædam gustauerat ouo.*

Capitvlvm. VIII.

Quod eos Aristoteles compescuerat si audiretur.

Vsvs tamen aliquis interdum est, in malo isto: scilicet, quod qui talibus assuescunt, Si tamen modestia instituantur, verborum copiam præparant, volubilitatem linguæ, capacitatem memoriæ. ad hoc enim proficit frequens hæc, & de omnibus concertatio: quartum quoque adiicit, subtilitatem ingenij. Continuo siquidem proficit exercitio: si autem moderatio desit, omnia hæc in contrarium cedunt. subtrahitur namque subtilitati vtilitas. Nihil autem, vt in primo declamationum ait Seneca, *odibilius subtilitate vbi nihil aliud est, quam subtilitas.* & ad Lucilium, *nihil est acutius arista. Sed hæc, ad quid vtilis?* Tale vtique est illud ingenium, quod sola subtilitate lasciuiens, nulla residet grauitate. hoc est quod in libro de institutione oratoris præcoquum dicitur, *non temere peruenit ad frugem.* laudatur in pueris, sed in senibus contemnitur, & culpatur pueri enim ex hoc facilè parua faciunt, & audacia prouecti quicquid possũt statim ostẽdũt, possunt id demũ quod in proximo est. verba cõcinnant, & continuant, *hæc vultu interrito,* nulla tardati verecũdia proferũt. Non multũ præstãt,

ſed citò non ſubeſt veravis nec penitus immiſſis dicicibus nititur: vt quæ ſolo ſummo ſparſa ſũt ſemina celerius ſe effundunt, & imitatæ ſpicas herbuſæ, inanibus ariſtis ante meſſem flaueſcũt, & ingenia, quæ ſubtilitatem aut copiam affectant deducta grauitate, placent hæc annis comparata. deinde ſtat profectus, admiratio decreſcit. ſic &, in *viſio* Flauo, qui referente Seneca apud *Arelium* declamabat, aliquid extra eloquentiam cõmendabat, *fit puero ſcilicet* eloquentiã *lenocinium* erat ingenij ætas. ſed nec verborũ copia perpetuo laudẽ habet. vt enim ait Sidonius, *nõ eſt minor gloria dixiſſe quod noueris, quã ſiluiſſe quod neſcias*. ſed & Cicero verba rædarguit, quæ ſine vtilitate aut voluptate tam dicentis quàm audiẽtis inutiliter proferuntur. Obtinet enim illud poëticum.

Aut prodeſſe nolunt, aut delectare poëtæ.
Aut ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ,
Omne tulit punctum qui miſcuit vtile dulci.

Et multiloquium peccata comitantur. linguæ autem volubilitas tunc demum prodeſt, ſi ad ſapientiam diſponatur. in vdo enim eſt, & citò labitur. licet autem ſit membrum modicum, rotam humanæ natiuitatis ſuccendit, conturbat vitam, & totum hominem, niſi moderationis vinculo refrænetur agit in præceps. Quid autem prodeſt illa *in archiuis* memoriæ recondiſſe, quorum nullus eſt vſus. ſicut enim de lana caprina contendere inofficioſum eſt, ſic ea quæ inutiliter proferuntur, commendare memoriæ, ineptum & indiſcretum eſt. Quis unquam inutilia folia & ariſtas theſauriſans congeſſit, vt opibus abundet. Debuerat Ariſtoles hanc conpeſ-

cuisse intemperiem eorum, qui indiscretam loquacitatem, dialecticæ exercitium putant. Et sanè compescuerat, si audiretur. non oportet, *inquit, omne problema, nec omnem positionem, considerare, sed quam dubitabit aliquis rationis egentium, & pena, vel sensus. Nam qui dubitant vtrum oportet Deos vereri. & parentes honorare, vel non, penæ indigent. Qui verò vtrum nix alba est, aut non, sensus. Neque verò quorum propinqua est demonstratio, neque quorum valde longè. nam hæc quidem non habent dubitationem, illa autem magis, quam secundum exercitatiuam.* hæc ille. sed illi, eo inconsulto, imo & prohibente, semper, vbique, & de omnibus æque disputant: fortè quia notitiam omnium æque habent.

Capitvlvm. IX.

Quod inefficax est dialectica si aliarum disciplinarum destituatur subsidio.

Eloqventiam *sine sapientia non prodesse* celebre est, & verum vnde ipsam, vt profit, à sapientia *contrahere*, manifestum est. ergo & pro modulo sapientiæ, quam quisque adeptus est, eloquentia prodest. nocet enim hæc, si dissocietur ab illa. Ex quo liquet dialecticam, *quæ inter ministras eloquentiæ* expeditissima est, & promptissima vnicuique *prodesse* ad mensuram scientiæ suæ. Ei enim prodest plurimum, qui habet notitiam plurimorum, & ei, qui pauca nouit, minimum prodest. Nam sicut gladius Herculis in manu Pigmæi, aut pumilionis, inefficax est, &

idem in manu Achillis, aut Hectoris, ad modum fulminis vniversa prosternit: sic Dialectica, si aliarum disciplarũ vigore destituatur, quodammodo manca est & inutilis ferè: si aliarũ robore vigeat, potens est omnẽ destruere falsitatem: &, vt minimũ ei ascribam, sufficit de omnibus probabiliter disputare. Neque enim magnum est, si, more nostrorũ, iugiter in se rotetur, se circumeat sua rimetur archana: & in illis duntaxat versetur, quæ nec domi, nec militiæ, nec in foro, nec in claustro, nec in curia, nec in Ecclesia, imò nusquam, nisi in schola, prosunt. ibi enim teneriori ætati plura indulgentur ad modum & modicum, quæ mox magis seriùs philosophiæ tractatus eliminat. Siquidem hic cùm ad maturam scientiæ vel vitæ, venitur ætatem, non modò verba puerilia, & licentioris indulgentiæ, sed totos plerumque reijcit libros. hoc est enim quod sub poëtici nube figmenti in Mercurij & philologiæ docemur nuptijs, Deorum omnium auspicio contractis, & vtiliter hominibus amplectendis. ibi namque philologia, postquam cœli templa conscenderat & purioris status nacta est libertatem, librorum copiam, quibus fœcunda erat, euomuisse describitur. Est autem cuique opifici facillimum de arte sua loqui: sed ex arte, quod artis est, facere, difficillimum est. Quis est enim medicus, qui non de elementis & humoribus, & complexionibus, & morbis & cæteris pertinentibus ad physicam, sæpè loquatur, & multùm? Sed qui ad hoc convalescit, magis poterat ægrotare. Quis ethicus morum regulis, dùm in linguâ versatur non

abundat? Sed planè longè difficilius est vt exprimantur in vita. Mechanici opifices, facilè singuli loqvuntur, de artibus suis; sed nemo eorum tam leui opera architectum exercet, aut pugilem: Idem est in reliquis. Sic de definitione, aut argumentis, aut genere, pro similibus loqui facillimum est. sed eadem ad artis explendum officium in singulis facultatibus invenire, longè difficilius. Ergo qui disciplinarum inopia premitur, copiam, quam Dialectica pollicetur, & præstat, non habebit.

Capitvlvm X.

Quorum auctoritate præcedentia & sequentia constent.

CVm pimùm, adolescens admodum, studiorum causa migrassem in Gallias, anno altero postquam illustris rex Anglorum Henricus, Leo iustitiæ, rebus excessit humanis. Contuli me ad Peripateticum Palatinum, qui tùnc in monte sanctæ Genouefæ clarus doctor & admirabilis omnibus præsidebat. ibi, ad pedes eius prima artis huius rudimenta accepi, & pro modulo ingenioli mei, quicquid excidebat ab ore eius, tota mentis auiditate excipiebam. Deinde, post discessum eius, qui mihi præproperus visus est, adhæsi magistro *Alberico*, qui inter cæteros *opinatissimus* Dialecticus enitebat, & erat reuera *nominalis secta* acerrimus impugnator. Sic fermè toto biennio conuersatus in monte, artis huius præceptoribus vsus sum Alberico & magistro

Roberto *Meludensi*, vt cognomine designetur, quod meruit in scholarum regimine. natione siquidem Angligena est: quorum alter ad omnia scrupulosus, locum quæstionis inveniebat vbique: vt quamuis polita planicies, offendiculo non careret, & vt aiunt, scirpus ei non esset *enodis*. Nam & ibi monstrabat, quod oporteat enodari. Alter autem in responsione promptissimus subterfugij causa propositum nunquam declinauit articulum, quim alteram contradictionis partem eligeret, aut determinata multiplicate sermonis, doceret vnam non esse responsionem. Ille ergo in quæstionibus subtilis & multus: iste in responsionibus perspicax, breuis, & commodus. quæ duo, si *pariter eis, alicui* omnium contigissent, parem vtique disputatorem nostra ætate non esset inuenire. Ambo enim acuti erant ingenij, & studij pervicacis: & vt reor, magni præclarique viri in physicis studiis enituissent, si de magno literarum niterentur fundamento, si tantum institissent vestigiis maiorum, quantùm suis applaudebant inuentis. hæc pro tempore, quo illis adhæsi. Nam postea vnus eorum profectus Bononiam, dedidicit, quod docuerat: siquidem & reuersus dedocuit. An melius, iudicent qui eum ante & postea audierunt. Porro alter in diuinis proficiens literis, etiam eminentioris philosophiæ & celebrioris nominis assecutus est gloriam. Apud hos toto biennio, sic locis assignandis assueui, & regulis, & aliis rudimentorum elementis, quibus pueriles animi imbuuntur, & in quibus præfati doctores potentissimi erant, & expeditissimi, vt hæc

omnia mihi viderer nosse tanquam vngues digitosque meos. hoc enim planè didiceram, vt iuvenili leuitate pluris facerem scientiam meam, quàm esset. Videbar mihi sciolus, eo quod in iis quæ audieram, promptus eram. Deinde reuersus in me, & metiens vires meas, bona præceptorum meorum gratia, consultò me ad grammaticum *de Conchis* transtuli, ipsumque triennio docentem audiui. Interim legi plura nec me vnquam pœnitebit temporis eius. Postmodum vero Richardum cognomento Episcopum, hominem, ferè nullius disciplinæ expertem, & qui plus pectoris habet, quàm oris, plus scientiæ, quàm facundiæ, veritatis quàm vanitatis, virtutis quàm ostentationis, secutus sum: & quæ ab alijs audieram, ab eo cuncta relegi, & inaudita quædam ad quadruvium pertinentia, in quo aliquatenus Teutonicum præaudieram Hardeivinum. Relegi quoque rhetoricam, quam priùs cùm quibusdam alijs à magistro Theodorico tenuiter auditis, paululum intelligebam: Sed eam postea à Petro Helia pleniùs accepi. Et quia nobilium liberos, qui mihi, amicorum & cognatorum auxilijs destituto, paupertati meæ solaciante Deo, alimenta præstabant, instruendos susceperam, ex necessitate officii & instantia iuvenum vrgebar quod audieram, ad memoriam crebriùs revocare. vnde ad magistrum Adam, accutissimi virum ingenij, & quicquid alij sentiant, multarum literarum, qui Aristoteli præ cæteris incumbebat, familiaritatem contraxi vlteriorem: vt, licet eum doctorem non habuerim, mihi sua

benignè communicaret, & se, quod aut nulli faciebat, aut paucis alienis, mihi patentius exponebat. Putabatur enim invidia laborare. Interim Vvillermum Suessionensem, qui ad expugnandam, vt aiunt, sui, logicæ vetustatem, & consequentias inopinabiles construendas, & antiquorum sententias diruendas, machinam postmodum fecit. Prima Logices docui elementa, & tandem iam dicto præceptori apposui. Ibi fortè didicit idem esse ex contradictione cum Aristoteles obloquatur, quia idem cùm sit, & non sit, non necesse est idem esse. Et item cum aliquid sit, non necesse est idem esse, & non esse. *Nihil* enim ex contradictione euenit & contradictionem impossibile est ex aliquo euenire. Vnde nec amici machina impellente vrgeri potui, vt credam ex vno impossibili omnia impossibilia provenire. Extraxerunt me hinc rei familiaris angustia, sociorum petitio, & consilium amicorum, vt officium docentis aggrederer. Parui. Reuersus itaque in fine triennij, perperi magistrum Gilbertum, ipsumque audivi in Logicis, & divinis: sed nimis citò subtractus est. Successit Robertus Pullus, quẽ vita pariter & scientia cõmendabant. Deinde me excepit *Simõ Pexiacẽsis*, fidus lector, sed obtusior disputator. Sed hos duos in solis Theologicis habui præceptores. Sic ferè *duodenniũ* mihi elapsũ est, diversis studijs occupato. Iucundũ itaque visũ est, veteres quos relinquerã, & quos adhuc Dialectica detinebat in mõte, reuisere socios, conferre cũ eis super ambiguitatibus pristinis: vt nostrũ inuicem, ex collatione mutua, cõ-

metiremur profectum: inventi sunt qui fuerant, & vbi, neque enim ad palmum visi sunt processisse ad quæstiones pristinas dirimendas, neque propositiunculam vnam adiecerant. Quibus vrgebant stimulis, eisdem & ipsi vrgebantur. profecerant in vno duntaxat, *dedicerant modum, modestiam nesciebãt*: adeo quidem vt de reparatione eorum posset desperari. Expertus itaque sum quod liquido colligi potest, quia sicut Dialectica alias expedit disciplinas, sic, si Sola fuerit, iacet exsanguis & sterilis, nec ad fructum philosophiæ fœcundat animã, si aliũde nõ concipit.

Capitvlvm XI.

Quid sola Dialectica possit.

Est tamen quod solitaria pollicetur & præstat solius grammaticæ subnixa præsidio, propositas enim de se expedit quæstiones, sed ad alia non consurgit. quale est, an affirmare sit enunciare, & an simul exstare possit contradictio. hoc autem quid ad vsum vitæ conferat, si non est adminiculans alij quisque diiudicet: Cæterum an voluptas bona sit: an præeligenda virtus, an in summo bonæ habitudines, an sit in indigentia laborandum; purus & simplex Dialecticus raro examinat: at in ijs viuendi, vel ad beatitudinem, vel ad incolumitatem, versatur vtilitas: licet enim logica seipsam expediat, propter alia tamen magis inventa est. ferè ergo, vt spiritus animalium, ea dispon it, & vegetat, & humores regit, & fouet ad vitam animalem: ab

ipſis tamen humoribus naſcitur, & ſubtilitate ſua, & vigore, magnam molem agitat, &ad ſe diſponit, *quantum non noxia tardant corpora*: ſic logica ab aliis ducit originem, eaſque diſponit, & mouet, quantum inertiæ & ignorantiæ nocumento non retardatur. quod planum eſt iis, qui & artem diſſerendi nouerunt, & alias diſciplinas.

CAPITVLVM. XII.

In quibus conſtet exercitium eius & quo vtitur inſtrumento.

VERSATVR exercitium Dialecticæ in omnibus diſciplinis, Siquidem quæſtionẽ habet materiam. ſed eam, quæ hypotheſis dicitur, id eſt, quæ circõſtantiis implicatur relinquit oratori. Sunt autem circunſtantiæ, quas Bœthius in quarto Topicorum enumerat, *quis, quid, vbi, quibus adminiculis, cur, quomodo, quando*. Theſim verò vendicat ſibi: id eſt quæſtionem, à prædictarum circumſtãtiarum nexibus abſolutam: Communiorem enim ſpeculationem aggreditur, nec iure ſuo deſcendit ad ſingula: quod ſi quando euenit, hoſpitis more, bonis fruitur alienis. Porro inſtrumentum quo altervtra vtitur, propoſito ſuo deſeruiens, oratio eſt. Illa enim quæ iudicem mouet, alium à confligentibus, continua vtitur oratione, & inductione frequẽtius. eo quod ad plures eſt, & plerumque populum captat: Hæc autem interciſa oratione, &

crebrius vtitur syllogismis: quia de aduersarij pendet iudicio; & ad vnm est, cui si fidem fecerit, finem propositi appræhendit. Neque enim sermone inhabet ad populum, nec arbitrium legis expectat. Ipsa quoque ratio, quam oratio vestit, & adminiculo sermonis, ad animam, per aurem, ingrediens, ipsam mouet, itidem instrumentum est. Immo hæc est quæ facit vt oratio sit instrumentum. Virtus enim orationis est mens atque sententia: sine qua nec vigere nec mouere potest oratio. cum itaque quæstio sit materia, ratio vel oratio instrumentum, artis opera singulariter in eo versatur, vt instrumenti copiam faciat, & doceat vsum eius. materiam enim præstant communiter & aliæ disciplinæ. siquidem vndique emergunt quæstiones, sed non vndique absoluuntur.

CAPITVLVM XIII.

Quantæ vtilitatis sit scientia probabilium, & quæ simpliciter necessaria non facile innotescunt.

TRES itaque facultates, naturalis, moralis, & rationalis, materiam præstant: quia singulæ suas exponunt quæstiones. quærit enim ethica, parentibus magis, an legibus, oporteat obedire, si fortè dissentiant. Physica, Mundus æternus sit, aut perpetuus, aut initium habuerit, & sit finem habiturus in tempore, aut sit nihil horum. Logica, an contrariorum sit eaden

dē diſciplina, quoniā eorū idem ſenſus. quærunt ergo ſingulæ, & licet ſuis muniantur principiis, eis tamē Logica methodos ſuas cōpendij, ſcillicet rationes, cōmuniter ſubminiſtrat, vnde non modo ad exercitationem, ſed ad obuiationes, & ad, ſecundū philoſophiam diſciplinas vtiliſſima eſt. Nam & de propoſito methodum habens, facile argumentatur, & qui multorum opiniones ſciens, non ab extraneis, ſed à propriis loquitur documentis. commodè obuiat, immutans quicquid non benè dictum videtur: & qui circumſtantes attendit rationes, in ſingulis verum facilius diſcernit à falſo, & habilior redditur ad intelligendum & docendum, quod philoſophantis propoſitum expetit, & officium exigit. Cum autem dialectica inquiſitiua ſit, ad omnium methodorum principia viam habet: Siquidem ars quælibet ſuas habet methodos, quas nos figuraliter aduiationes vel aditus poſſumus interpretari, & inquiſitioni ſuccedit inuentio, nec apprehendit ſcientiæ fructum, cui quærendi diſplicet ſtudium. Sed demonſtratiua neceſſarias methodos quærit, & quæ illam rerum inhærentiam docent, quam impoſſibile eſt diſſolui. hoc enim dumtaxat neceſſarium eſt, quod aliter eſſe impoſſibile eſt. Cæterum quia vires naturæ, aut nullus pæne ſcrutatur, aut rarus, & numerum poſſibilium ſolus Deus nouit, de neceſſariis plerumque non modo incertum, ſed & temerarium iudicium eſt: Quis enim nouit penitus, quid eſſe poſſit, aut non poſſit. Si peperit, cum aliquo concubuit, & corrupta eſt, neceſſarium eſſe duxerunt ſecula multa.

Sed tandem in fine temporum non necessarium esse docuit integerrimæ virginis partus. Quod enim simpliciter necesse est, nullo modo aliter esse potest: mutari verò potest, quod à determinatione necesse est. Victorinus in Rhetoricis in explanatione necessarij hoc ipsum docet, & quod ad partum corruptio, non quidem necessario, sed probabiliter, consequatur. Augustinus quoque rationes, quæ necessariæ sunt, esse asserit sempiternas, & nullo modo euacuari posse. Probabilium verò rationes mutare posse palam est, nisi necessaria fuerint. Vnde constat quàm arduum sit demonstratoris propositum, qui semper necessitatem sequitur, & à veritatis, quam profitetur, principiis non recedit. Si enim veritatem deprehendere quæ (vt aiunt Academici nostri) tanquam in profundo putei latet, magnum est, quantæ viuacitatis est, non modo viritatẽ, sed ipsius necessitatis penetrare arcana.

Siquidem existentium, quàm possibilium, facilior est assignatio. Vacillat itaque in naturalibus, plerumque (corporalibus, & mutabilibus dico) ratio demonstrandi: sed in mathematicis efficacissimè conualescit. quicquid enim in numeris, proportionibus, figuris, similibusque ab ea colligitur, indubitanter verum est, & aliter esse non potest. itaque ad demonstrandi scientiam non aspiret, cui probabilia nota non fuerint. Demonstratiuè ergo principia necessaria sunt: dialecticè, probabilia. vnde & Dialecticus ab illis abstinebit, quæ nulli videntur, ne habeatur insanus: & à manifestis, ne palpare videatur in tenebris: & iis duntaxat insistet, quæ

aut omnibus, aut pluribus, aut præcipuis, in vnoquoque generum nota erunt.

CAPITVLVM XIIII.

Item de eodem.

PRINCIPIA itaque Dialecticæ probabilia sunt; sic Demonstratiua necessaria. Quod si quid probabile, & necessarium est, ad vtraque poterit pertinere: sed aliunde ad alteram. Sola enim probabilitas dialectico sufficit. vnde Cicero in secundo Tusculanarum: *Nos qui sequimur probabilia; nec vltra quàm quod verisimile occurrit, progredi possumus, & refellere sine iracundia, & refelli sine pertinacia parati sumus.* Idem quoque alibi. *Hanc nobis dat Academia nostra licentiam, vt quicquid probabile occurrit nostro iure liceat defendere.* Est autem probabile, quod habenti iudicium, etiam à superficie innotescit, sic quidem in omnibus, & semper; aut in paucissimis, & admodum rarò aliter existens. Quod enim semper sic; aut frequentissimè: aut probabile est, aut *videtur* probabile: etsi aliter esse possit: Tanto autem probabilius, quanto habenti iudicium facilius & certius innotescit. Sunt enim quædam tanta probabilitatis luce conspicua, vt etiam necessaria reputentur. Quædam autem, eo quod opinioni minus familiaria sint, vix ascribuntur probabilibus. Siquidem si opinio tenuis; iudicio vacillat incerto: si vehemens, transit in fidem, & ad iudicium certum aspirat. Si autem adhuc eius vehementia inualescat. vt aut non protendi aut

parum possit, licet infra scientiam sit, tamen scientiæ, quod ad certitudinem iudicij, coæquatur. Quod quidem palam est, authore Aristotele, an his, quæ sensu solo cognoscuntur, & aliter esse possunt. ignotum enim erit, cum occiderit Sol, si adhuc feratur super terram aut in nostrum sit hemisphærium reuersurus. eo quod tunc cesset sensus, per quem lationis eius habebatur scientia. fides tamen lationis & reditus tãta est, vt aliquatenus videatur æquis cum scientia passibus ambulare. Si verò sensus scientiã parit eius, quod aliter esse non potest, vt si quis lineam, visu docente, longam sciat, aut superficiem coloratam, cessante visu non euanescit quidẽ scientia, eo quod rem ita esse necesse est. Ergo quod diuisim in omnibus, vel in pluribus alicuius generis, inuenitur, & vniuersaliter in omnibus statuendum est: aut ferenda instantia in quo non sic. Est autem instantia alicuius, talis obuia positio, collectæ vniuersitati præiudicans. Scientia itaque probabilium copiosa, expeditissimam ad omnia viam parat.

Capitvlvm XV.

Quæ propositio sit dialectica, quid problema.

Est autem dialectica propositio, contra quàm sic in pluribus se habentem, non est instantia: id est, argumentum ad positionem. Qui verò tales propositiones præ mente habet, & si quæ sunt positionum instantiæ in omni genere controuersandi, *ad alteram* quidem copiosus erit, & etiamsi philosophicè secum exerceatur,

non modicè fœlix. Potens enim eſt de omni problemate, ethico ſcilicet, phyſico, & Logico probabiliter diſputare. Eſt autem problema dialecticum, ſpeculatio contendens vel ad electionem & fugam, vel ad veritatem & ſcientiam; aut ipſum, aut vt adminiculans ad aliquid aliud huiuſmodi: de quo aut neutro modo opinantur, aut contrariè, plurimi ſapientibus, aut ſapientes plurimis, aut vtrique idem eiſdem. authorem definitionis indicat ſtylus, & Ariſtotelem faciunt verba manifeſtum. Sed & ſenſus verborum. Neque enim problema dialecticum cenſuit, quicquid inter affirmationem negationemque deducitur, nec artis ſuæ opificem, in illius ventilatione credidit exercendum, quod nec per ſe, nec per aliud, prædictarum diſciplinarum alicui prodeſt. *Nam quod* ait, *contendens ad electionem vel fugam*, *etſi* ſint qui ad ethicas duntaxat quæſtiones referendum putant, ego etiam ad phiſicas arbitror pertinere. Sed ad Logicas, aut nihil, aut minimum. Siquidem & ibi virtus, & vitium, & ſimilia electioni vel fugæ materiam præſtant, hic autem ſanitas, ægritudo cauſæ, ſigna, & circumſtantiæ ſingulorum. Porro ad ſcientiam & veritatem trium diſciplinarum quæſtiones æque contendunt. vtrum voluptas eligenda ſit, vel non, ethica ſpeculatio, propter ſe vtilis. vtrum mundus æternus, vel non, ſpeculatio quidem Phiſica eſt, ad ſcientiam & veritatem. & fortè ad aliud prodeſt. vt cum creatus innotuerit, tanti operis veneremur authorem, cùm tranſitoriis, vileſcat moribus piis, eo quod vanitati ſubiectus eſt to-

tus. an contradictoriarum, sit semper altera vera, vel non, Logica speculatur, & ad aliud confert veritatis huius habere scientiam. qui igitur de lana caprina contendunt iugiter, dialectica quidem problemata non exercent; & tam ab artificis materia, quàm ab officio remoti sunt. Siquidem materia eius thesis, vel positio est. Est autem positio, opinio extranea alicuius notorum secundum philosophiam, vt quoniam omnia mouentur, quod Heraclitus: aut vnum est ens, quod Melissus. nullus enim, qui mentem habeat, deducet in quæstionem, quod nulli videatur, nec quod omnibus manifestum est, aut his, quorum iudicium obtinet. Nam hæc non habent dubitationem: illa autem nemo ponet. Quocirca nullam liberalium disciplinarum vtiliorem esse crediderim, quàm istam: à qua in omnes philosophiæ partes facilis & fœlix est processus. ad nullam enim scientiam inuenitur infirmus, cui probabilia innotescunt.

CAPITVLVM. XVI.

Quod omnes alij professores huius Aristoteli cedunt.

VNDE quidem manifestæ videtur insaniæ, illi detrahere disciplinæ, quæ omnes alias instruit, & sine cuius beneficio nullus rectè inuestigationibus phisicis procedit. Scripserunt de ea quàplures, & hij quidē sicut acutissimi, ita & diligentissimi philosophorum. quos omnes reprehendi palam est, ab his, qui artem hanc cri-

minantur. Studij namque detractio, authoris dubitata criminatio est. vnū scio, quod Cornificium posteritas illis nequaquam præferet. Nā Aristoteles, Apuleius, Cicero, Porphirius, Boëcius, Augustinus, vt Eudemum, Alexandrum, Theophrastum, & alios expositores taceam, (quorum tamen celebris gloria est) omnes artis huius, velut triumphatricis, inter alias grandi præconio erexere vexillum. Sed cum singuli suis meritis splendeant, omnes se Aristotelis adorare vestigia gloriantur. Adeo quidem vt commune omnium philosophorum nomen *præeminentia quadam* sibi proprium fecerit. Nam & antonomaticè, id est, excellenter philosophus appellatur.

Hic ergo probabilium rationes redegit in artem, & quasi ab elementis incipiens vsque ad propositi perfectionem euexit. hoc autem planum est his, qui scrutantur, & discutiunt opera eius. voces enim primo significatiuas, id est sermones incomplexos, de grammatici manu accipiens, differentias & vires eorum diligenter exposuit, vt ad complexionem enunciationum, & inueniendi iudicandique scientiam faciliùs accedant. Sed quia ad hunc elementarem librum, magis elementarem quodam modo scripsit Porphirius, eum ante Aristotelem esse credidit antiquitas prælegendum. Rectè quidem si rectè doceatur: id est, vt tenebras non inducat erudiendis, nec consumat ætatem. Indignum enim est si in quinque voculis addiscendis, quis vitam; vt ei desit spatium procedendi ad illa, quorum gratia debuerant hæc prædoceri. vnde quo

niam ad alia introductorius est, nomine Isagogarum inscribitur. Itaque inscriptioni derogant, qui sic versantur in hoc, vt locum principalibus non relinquant. quibus ignotis, non est quod introducentis operæ gratia debeatur.

Capitvlvm XVII.

Quam perniciosè doceatur, & quæ fuerit de generibus & speciebus opiniones modernorum.

Nostri verò ad ostentationem scientiæ suæ, sic suos instituunt auditores, vt non intelligantur ab eis: & apices singulos secretis Mineruæ grauidos opinantur. quicquid vnquã ab aliquo dictum aut factum est, excutiunt, & teneris ingerunt auribus. vt vitio, quod à Cicerone arguitur, *sæpè minus intellecti sunt ob rerum multitudinem*; quàm ob difficultatem, vtile quidem est, & obuiantibus, sicut ait Aristoteles nosse opiniones multorum: vt ex earum conflictu ad inuicem, quicquid non benè dictum videtur, refelli valeat, aut mutari. Sed nunc non erat his locus, cum oratio simplex, res breuis & facilis quantùm potest debeatur introducendis. adeò quidem, vt & multa in rebus difficilibus, faciliùs quam earum natura erigat, licẽtius proponantur. eò quod in puerilibus annis addiscuntur multa, quæ serior philosophiæ tractatus eliminat. Naturam tamen vniuersalium hic omnes expediunt, & altissimum negotium, & maioris

inquisitionis, contra mentem autoris explicare nituntur. Alius ergo consistit in vocibus (licet hæc opinio cum Rocelino suo ferè omnino iam euanuerit) alius sermones intuetur, & ad illos detorquet, quicquid alicubi de vniuersalibus meminit scriptum. In hac autem opinione deprehésus est Peripateticus Palatinus Abaelardus noster qui multos reliquit, & adhuc quidem aliquos habet professionis huius sectatores *& testes.* amici mei sunt. Licet ita plerumque captiuatam detorqueant literam, vt vel durior animus, miseratione illius moueatur. Rem de re prædicari monstrum ducunt. licet Aristoteles monstruositatis huius auctor sit & rem de re sæpissimè asserat prædicari. quod palam est, nisi dissimulent, familiaribus eius. Alius versatur in intellectibus. & eos duntaxat genera dicit esse, & species. Sumunt enim occasionem à Cicerone & Boëtio, qui Aristotelem laudant Auctorem quod hæc credi & dici debeant notiones. Est autem, vt aiunt, notio ex ante perceptâ forma cuiusque rei cognitio, enodatione indigens. *& alibi.* Notio est quidam intellectus & simplex animi conceptio. eò ergo deflectitur quicquid scriptũ est, vt intellectus aut notio, vniuersaliũ vniuersitatem claudat. eorũ verò, qui rebus inhærẽt, multæ sunt & diuersæ opiniones. siquidem hic, ideò quod omne quod vnũ est, numero est, aut rem vniuersalem, aut vnam numero esse, aut omnino non esse concludit. sed quia impossibile substantialia non esse, existentibus his quorum sunt substantialia, denuò colligunt, vniuersalia singularibus, quod ad essentiam, vnien-

da. partiuntur itaque status duce *Gautero de Mauritania*, & Platonẽ, in eo quod Plato est, dicũt indiuiduũ, in eo quod homo, speciẽ: in eo quod animal, genus; sed subalternũ; in eo quod substãtia, generalissimum. habuit hęc opinio aliquos assertores. sed pridẽ hanc nullus profitetur. Ille idæas ponit, Platonẽ æmulatus & imitans Bernardum Carnotensem & nihil preter eas, genus dicit esse vel speciẽ. est autẽ idęa, sicut Seneca definit, eorũ, quæ naturâ fiunt exemplare eternum. & quoniã vniuersalia corruptioni non subiacent, nec motibus alterãtur, quibus mouentur singularia, & quasi ad momentũ, aliis succedentibus, alia defluunt, propriè & verè dicuntur esse vniuersalia. siquidem res singulæ verbi substantiui nuncupatione creduntur indignæ, cum nequaquam stent, & fugiant, nec expectent appellationem, adeo namque variantur qualitatibus, tẽporibus, locis, & multimodis proprietatibus, vt totum esse eorum non status stabilis: sed mutabilis quidem transitus videatur. Esse autem, inquit Boëtius, ea dicimus, quæ neque intensione crescunt, neque retractatione minuuntur, sed semper suæ naturæ subnixa subsidiis sese custodiunt. Hæc, autem sunt quantitates, qualitates, relationes, loca, tempora, habitudines, & quicquid quodammodo adunatum corporibus inuenitur. quæ quidem corporibus adiuncta mutari videntur: sed in naturâ sui immutabilia permanent. Sic & rerum species transeuntibus indiuiduis permanent eædem. quemadmodum præterfluentibus vndis, *notus amnis manet in flumine*. nam & idem dicitur. vnde illud apud Senecam: alienum tamen: *bis in idem flumen descendi-*

mus, & non descendimus. hæ autem ideæ, idest exẽplares formæ, rerum primeuæ omnium rationes sunt. quæ nec diminutionem suscipiunt nec augmentũ; stabiles & perpetuæ: vt etsi mundus totus corporalis pereat nequeāt interire. Rerum omnium corporalium numerus consistit in his. & sicut in libro de libero arbitrio videtur astruere Augustinus, quia hæ semper sunt, etiam si temporalia perire contingat, rerum numerus nec minuitur, nec augetur. Magnũ profectò est, & notum philosophis, contemplantibus altiora, quod isti pollicentur. Sed, sicut Boëtius & alij multi testantur auctores, à sententiâ Aristotelis penitus alienum est. Nam & ipse huic sententiæ, sicut euidens est in libris eius, sæpius aduersatur. Egerunt operosius Bernardus Carnotensis, & eius sectatores, vt componerent inter Aristotelem & Platonem. sed eos tardè venisse arbitror, & laborasse in vanum vt reconciliarent mortuos, qui quādiu in vita licuit dissenserunt. Porro alius vt Aristotelē exprimat, cum Gilberto Episcopo Pictauensi, vniuersalitatem formis natiuis attribuit, & in earum conformitate laborat. Est autem forma natiua, originalis exemplũ & quæ non in mente Dei consistit, sed rebus creatis inhæret. hæc græco eloquio dicitur εἶδος; habens se ad idæam, vt exemplum ad exemplar, sensibilis quidem in re sensibili: sed mente concipitur insensibilis: Singularis quoque in singulis sed in omnibus vniuersalis. Est & alius, qui, cum Gausleno Suesionensi Episcopo, vniuersalitatem rebus in vnum collectis attribuit, & singulis eandem demit Exinde, cum ad interpretandas auctoritates

ventum est, laborat præ dolore: quia in locis pluribus *rictum literæ indignantis ferre non sustinet.* est aliquis qui confugiat ad subsidium nouæ linguæ, quia latinæ peritiam non satis habet. Nunc enim, cum genus audit, vel species, res quidem dicit intelligendas vniuersales, nunc rerum *maneries* interpretatur. hoc autem nomen in quo auctorum inuenerit, vel hanc distinctionem incertum habeo: ni fortè in *glossematibus*, aut modernorum linguis doctorum. Sed & ibi quid significet non video nisi rerum collectionem cum Gausleno, aut rem vniuersalem. quòd tamen fugit *maneriem* dici. Nam ad vtrumque potest ab interpretatione nomen referri. eò quod maneries, rerum numerus, aut status, dici potest, in quo talis permanet res. Nec deest qui rerum status attendat, & eos genera dicit esse & species.

Capitvlvm XVIII.

Quod posteriores semper priorum opiniones immutant

Longvm erit, & à proposito penitus alienum, si singulorum opiniones posuero, vel errores: cùm, vt verbo Comici vtar, *ferè quot homines, tot sententiæ.* Nam de magistris aut nullus, aut rarus est, qui doctoris sui velit inhærere vestigiis. vt sibi faciat nomen, quisque proprium cudit errorem. Sicque fit, vt dum se doctorem corrigere promittit, seipsum corrigendum, aut reprehendendum, tam discipulis quàm posteris

præbeat. Ego ipſe mihi legem hanc non ambigo imminere, vt dum ab aliis diſſentio, & diſſenſũ ſcripto profiteor, me obiicio reprehenſionibus plurimorum. Qui enim loquitur iudicatur ab vno, vel à paucis: Sed qui ſcribit, omnium ſententias excipit, & totius orbis, & omnis ætatis ſe exponit iudicio. Vt autem cum doctoribus mitiùs agam, ſæpiùs ad nomen, quàm ad rem, videntur plurimi diſputare. Nihil tamen eſt quod artis huius minus debeat profeſſorem, quoniam modus hic viro graui inconuenientiſſimus eſt. vt enim ait Ariſtoteles, omninò verendum dialecticis huiuſmodi ad nomen diſputare: niſi quis aliter non poſſit de propoſito diſputare. ſane in articulis, vbi plurimum diſſidere videntur, alter alterius interpretationem admittit, etſi eam contendat eſſe ineptam. Itaque viciſſim ducunt in crimine ſermonem, non ſenſum alienum.

CAPITVLVM. XIX.

In quo non ſit parcendum doctoribus huiuſmodi.

SIT ergo quod ſententiis parcam; in quibus nec ipſi, ſi interpretationes inuicem ſupponere liceat, diſſident. pauca tamen ſunt in quibus eis non arbitror ignoſcendum. Primùm quod onera importabilia teneris auditorum humeris imponunt. Deinde, quod docendi ordine prætermiſſo, diligentiſſimè cauent, ne ſingula *quæque locum teneant, ſortita decenter.* finem enim

artis, vt sic dixerim, legunt in titulo, & non modo Topicorum, sec Analyticorum & Elenchorum vim Porphirius prædocet. Postremò quod quasi ab aduerso petentes, veniunt contra mentem auctoris, & vt Aristoteles planior sit, Platonis sententiam docent, aut erroneam opinionem, quæ & quo errore deuiat à sententia Aristotelis & Platonis. Siquidem omnes Aristotelem profitentur.

Capitvlvm XX.

Sententia Aristotelis de generibus & speciebus circumuallata rationibus multis, & multarum testimonio scripturarum.

Porro hic, genera & species non esse, sed intelligi tantum asseruit. quid ergo ad rem attinet quærere, *quid genus sit*, si illud omnino non esse constiterit. In eo enim, quod, non est, inepte quæritur. quid, quantum, aut quale est. si enim substantiam tuleris cuique nihil ei relinquitur aliorum. Ergo si Aristoteles verus est, qui eis esse tollit: inanis est opera præcedentis inuestigationis, in inquisitione substantiæ, quantitatis, aut qualitatis, aut causæ; cum illius quod non est substantia, aut quantitas, aut qualitas, nequeat assignari: aut causa propter quam, quod non est, hoc aut illud sit, aut tantum, aut tale. quare ab Aristotele recedendum est, concedendo vt vniuersalia sint, aut refragandum opinionibus, quæ eadem: *vocibus, sermonibus, sensibilib. re.*

bus,ideis,formis,natiuis, collectionibus aggregant; cũ singula horũ esse non dubitantur. Qui autem ea esse statuit, Aristoteli aduersatur. Nec verẽdum vt cassus sit intellectus, qui ea perceperit seorsum à singularibus, cùm tamen à singularibus seorsum esse non possint. Intellectus enim quandoque rem simpliciter intuetur: velut si hominem per se intueatur, aut lapidem, & ob hoc simplex est: quandoque gradatim suis incedit passibus, vt si hominem albere, vel equum currere contempletur. Et hic quidem dicitur esse compositus. Porrò simplex rem interdùm inspicit *vt est*, vt si Platonem attendat: interdum alio modo: Nunc enim componendo, quæ non sunt composita, nunc abstrahendo, quæ nõ possunt esse disiuncta, qui enim hircocervum cogitat, aut centaurum, ignotam, naturæ hominis ad bestiam, aut bestiæ ad bestiam, compositionem opinatur. At qui lineam aut superficiem attendit sine corpore, formam vtique contemplationis oculo à materia disiungit: cum tamen sine materia forma esse non possit. non tamen formam sine materia esse abstrahens hic concipit intellectus (compositus enim esset) sed simpliciter alterum sine altero, cùm tamẽ sine altero esse non possit intuetur. Nec hoc quidẽ simplicitati eius præiudicat. sed eo simplicior est, quò simpliciora, sine aliorum admixtione, perspicit singulatim. hoc autem naturæ rerum non aduersatur, quæ ad sui inuestigationem hanc potestatem contulit intellectui, vt possit coniuncta disiungere, & disiuncta coniungere.

Cæterum componens, qui disiuncta con-

iungit inanis est: Abstrahens verò fidelis, & quasi quædam officina omnium artium. Et quidem rebus existendi vnus est modus, quem scilicet natura contulit, sed easdem intelligendi aut significandi non vnus est modus. Licet enim esse nequeat homo, qui non sit iste, vel alius homo, intelligi tamen potest & significari: ita quòd nec intelligatur, nec significetur iste vel alius. Ergo ad significationem incomplexorum per abstrahentem intellectum genera concipiantur & species. quæ tamen; si quis in rerum natura, dilligētiùs à sensibilibus remota, quærat, nihil aget & frustra laborabit. Nihil enim tale natura peperit. Ratio autem ea deprehendit, substentialem similitudinem rerum differentium pertractans apud se, diffinitque sicut Boëtius ait, generale conceptum suum, quod de hominum conformitate perpendit, *sic, animal rationale mortale.* Quod vtique, nisi in singularibus, esse non potest. Sunt itaque genera & species non quidem res à singularibus actu & naturaliter alienæ, sed quædam naturalium & actualium phantasiæ, renitentes intellectui, de similitudine actualium, tanquam in speculo natiuæ puritatis ipsius animæ, quas græci ἐννοίας siue ἰχονόφανας appellant, hoc est rerum imagines in mente apparentes. anima enim quasi reuerberata acie contemplationis suæ, in seipsa repperit, quod diffinit. Nam & eius exemplar in ipsa est, exemplum verò in actualibus. Sicut enim cùm in grāmatica dicitur, *nomina quæ sic desinunt, feminina, vel neutra sunt,* generalis quædā præscribitur ratio; quæ quasi multorū declinabilium exem-

pla

plar eſt, exēplā verò in omnibus illius terminationis dictionibus manifeſta ſunt, ſic quædā exēplaria concipiuntur in mente quorum exempla natura formauit & sēſibus obijcit. Illa itaq. exēplaria, cogitabilia quidem ſunt, & ſunt quaſi phantaſiæ & vmbræ exiſtentium, ſecundum Ariſtotelem: quas ſi quis apprehendere nititur per exiſtentiam, quam habeant à ſingularibus ſeparatam, velut ſomnia elabuntur. Monſtra enim ſunt, & ſoli intellectui patent. Quod autem vniuerſalia dicuntur eſſe ſubſtantialia ſingularibus, ad cauſam cognitionis referendum eſt, ſingulariumque naturam. Hoc enim in ſingulis patet, ſiquidem inferiora, ſine ſuperioribus, nec eſſe, nec intelligi poſſunt. homo namque non eſt, niſi ſit animal. ſed nec intelligitur homo, quin cointelligatur animal. quoniam homo eſt animal tale. Sic in Platone, homo quoniam Plato & eſt & intelligitur, talis autem iſte homo. Ad hoc autem vt ſit homo, exigitur eſſe animal, nec conuertitur, vt animal eſſe non poſſit, aut intelligi, ſi non ſit, aut non intelligatur homo. Nam in ratione hominis, *animal*; ſed non in animalis ratione eſt homo. Quia ergo tale, exigit tale, & non exigitur à tali, tam ad eſſentiam, quam ad notitiam, ideo hoc illi ſubſtantiale dicitur eſſe. Idem eſt in indiuiduis, quæ exigunt ſpecies, & genera; ſed nequaquam exiguntur ab eis. hoc enim nec ſubſtantiam habebit, nec in notitiam veniet, niſi ſit ſpecies aut genus. i. niſi quid ſit, aut innoteſcat tale, vel tale. Vniuerſalia tamen & res dicuntur eſſe, & plerumque ſimpliciter eſſe: ſed non ob hoc, aut

moles corporum, aut subtilitas spirituum, aut singularium discreta essentia in eis attendenda est. Nã & ea, quæ iacent sub affirmatione & negatione *res* dicuntur, & vera sæpissimè dicuntur esse. nec tamen substantijs vel accidentibus aggregãtur, aut nomẽ *suscipiũt* creatoris aut creaturę.

Siquidem, vt ait *Vlgerius* venerabilis Andegauorum Episcopus *in venditio disciplinarum, gratiosum ad inuicem debet esse verbi commercium.* Nam in philosophantium foro exuberat bonitas & verba distrahuntur ad gratiam. Itaque detur vt sint vniuersalia, aut etiam vt res sint, si hoc pertinacibus placet; non tamen ob hoc verum erit rerum numerum augeri vel minus per eo quod ista non sunt in numero rerum. Si quis vniuersalia seorsim recenseat, numero quidem inueniet esse subiecta; sed cui singularum numerus non aggregatur. sicut enim collegijs aut corporibus non connumerantur capita, aut capitibus corpora, sic nec vniuersalia singularibus, nec singularia numeri accessione vniuersalibus accrescunt, numerus enim duntaxat illa complectitur, quæ eiusdem rationis sunt, & quæ in singulis rerum generibus natura discreuit. Nihil autem vniuersale est, nisi quod in singularibus inuenitur. seorsum tamen à multis quæsitum est, sed tandem nihil inuenerunt omnes in manibus suis. quoniam seorsum à singularibus, nihil est. nisi fortè qualia sunt vera, aut similia complexorum significata sermonum. Nec moueat quod singularia & corporea, exempla sunt vniuersalium & incorporalium. cum omnis ratio *gerendi* (vt ait August.) incorporea sit, & in-

sensibilis. Illud tamen quod geritur, & actus, quo geritur, plerumque sensibilis sit. Ergo quod mens communiter intelligit, & ad singularia multa æquè pertinet quod vox communiter significat, & æquè de multis verum est, indubitanter vniuersale est. Sed & hoc ipsum, scilicet quod intelligitur, quod significatur, benignius interpretandum est, vt nequaquam ad disputandi decurratur angustias, & artis grammaticæ subtilitatem; quæ ex sui natura, nisi venia licentiæ impetrata, demonstratiuas dictiones, infinitas esse non patitur: sed nec relatiuas, vagas esse permittit, quum earum significatio, aut determinatione personæ, aut actus, aut actiuis alterius coarctetur. siquidem relatiua dictio est, quæ significat rē, vt de qua præcesit sermo, vel cogitatio. Itaque cum dicitur sapiēs est, & fœlix, *qui* bona nouit, & *ea* fideliter exercet, relatiuè dictiones, scilicet *qui* & *ea*, etiam si personam non exprimant, actus cognoscendi determinatione, à sua quodammodo infinitate arctantur. Necesse tamen est aliquem vnum dictionibus subesse, qui & bona nouerit, & exerceat, & ex eo sit fœlix.

Nam vt nihil certum & finitum sit, in quod cadat relatio, non contingit, sine vitio aut figura. vnde si equus promittatur in genere, & dicat stipulator, equus qui mihi promissus est, sanus aut æger est, cū omnis equus sit aut sanus aut æger, arguitur nugari, eo quod non est equus, qui sit ei promissus: non dico, *non est*, eo quod non existat, nam & illud quod non exstit, vt partus Arethusæ, in certissimam deducitur obligationem, sed

quia species, id est res discreta, obligationem generis non attingit. Cum enim dico, quòd promittitur, quòd significatur, quòd intelligitur, & similia, discretum aliquid promissioni, aut significationi subiectum est: si tamen propria est ipsa relatio, fiunt tamen relationes in genere, quæ, saluo intellectu veri, nequeunt reuocari ad speciem. vt cum dicitur, *mulier quæ saluauit, dānauit. Lignum quod mortis, & vitæ causam dedit: & quas boreas aufert, reuehit mitis Zephirus frondes* sic & in iis, quæ prædixi, relatiuas dictiones accipiendas arbitror, vt non decurrant ad speciem; id est ad definitum aliquod, quod descernant, sed subsistant in genere. Puta quod significatur hoc nomine *homo* species est, quoniam & homo significatur: & homo animalium species est. Quod significatur hoc nomine *animal*, est genus: nam & animal significatur, & animal genus rerum est. est enim significatum vocis, in quod descendit, aut quod animus rationabiliter concipit ex voce audita. Itaque qui audit hanc vocem homo nec omnes percurrit homines, (quoniam hoc infinitum, & vires excedit,) nec tenetur in vno; quoniam hoc imperfectum & ad doctrinam parum. Sic & qui definit animal esse substantiam animatam, atque sensibilem non aliquid, ne imperfectum, nec omne definit, ne laboret in infinitum. singulum enim horum non simpliciter quid significat, aut definit, sed potius quale quid, non enim simpliciter hoc, sed potius quid tale. simile est quod Galenus in τέχνη medicinam *dicit scientiam sanorum ægrorum & neutrorum*. Non inquit omnium,

quoniam hoc infinitum, non quorumdam, quoniam hoc ad artem imperfectum, sed potius *quorum qualium*. Item Aristoteles, Genera, inquit & species, circa substantiam, qualitatem determinant. Non enim simpliciter *quid*, sed quodam modo *quale quid* determinant. Item in Elenchis: homo & omne commune, non *hoc aliquid sed quale quid*, vel *ad aliquid aliquo modo*, vel *huius modo* quid significat. Et post pauca: manifestum quoniam non dandum *hoc aliquid esse*, quod communiter prædicatur de omnibus, sed aut quale, aut ad aliquid, aut quantum, aut talium quid, significare. Profectò quòd non est *hoc aliquid*, significatione expressa non potest explanari quid sit. existentium enim á natura certus est finis, & singula suis ab invicem proprietatibus discreta sunt, sed eorumdem est plerumque minus finita cognitio, & quodam modo conceptio vaga. Nec istis præiudicat, quod ferè in omnium ore celebre est aliud, scilicet esse quod appellatiua significant, & aliud esse quod nominant. Nominantur singularia, sed vniuersalia significantur. plane si relationem simplicem, quæ fit in genere, quis attendat, præcedentibus nihil obest. Si verò discretionem quærit, fortè non palam est, quòd discernat. Regulariter proditum est, quia Demonstratio, primam, relatio, secundam facit cognitionem. Porro cognitio, rem, quatenus nouit, sibi, quadam mentis capacitate definiens, circumscribit. vt nec prima, nec secunda possit procedere cognitio, si res vsquequaque occurrat animo infinita. Omnis enim scientia, siue notitia craturæ, finita est: solius autem, Dei

quoniā infinitus est, scientia infinita: suo tamen fine, scilicet infinito, quamlibet infinita, certissimè *definit*, & immensitatis suæ scientia, & sapientia cuius numerus, aut finis nō est, *circumscribit*. Sed nos modulum humanum prosequimur, qui non primam, non secundam, non tertiam, sed nec aliquam rei infinitæ, nisi quod ignota, quatenus infinita est, sibi scientiæ gloriam vendicat. Omnis itaque dictio, quæ demonstratiuè aut relatiuè significat, aut non satis propriè ponitur, aut certo, & sua ratione definito innititur subiecto. Alioquin suo priuabūtur officio. cum ratio cognitionis certitudinis finem quærat, aut teneat. Frequens tamen est vsurpatio, & illicitorum ex causa commoditatis, plerumque multus est vsus. Admittitur itaque non modo ad cauillationem eorum, quibus de quavis materiâ satis est *oggarrire*. sed etiā ad statuendam, in auditoribus bonæ fidei, veri intelligentiam, *quia omnis homo diligit se*. Quod si ex relatiuæ dictionis proprietate discutias, incongruè dictum fortè causaberis, & falsum. quidem *nec omnis omnem diligit*. nec aliquis est qui diligatur ab omni, vt siue collectiuè siue distributiuè accipiatur, quod dictum est, omnis, pronomen relatiuum, *se*, quod subiungitur, nec vniuersitati singulorum, nec aliqui omnium, veraciter aptetur. Est itaque licentiosa relatio, & quasi legis suæ venia impetrata, fidem vniuersalis de singularium veritate conuincit. Quoniam enim in singulis verum est, quia quisque diligat se, & distributiua ratione quadam, de vniuersis in commune affirmatur, *quod omnis homo diligit se*,

benignius quidem accepta relatione, *quam ut*, ex angustia Grammaticæ, vel vniuersitatem colligat, vel aliquod singulorum, ab vniuersitate singulatim excerpat. Vnde ex sententia eorum, qui angustiis & subtilitatibus semper insistunt, nec bonæ fidei rationem in colloquiis aut lectionibus curant, hæc potius enuntiationis forma est, quàm regularis formæ enuntiatio. Idem quoque asserunt, quotiens pronominis fit ad nomen appellatiuum relatio, eo quod pronomen, quod semper, demonstratiuum, aut relatiuum est, proprij nominis expleat vicem, si tamen primæ inuentionis causæ rectè respondeat. Nam interdum ex indulgentia satius euagatur. itaque cum dicitur, si aliquid est homo, illud est animal, non tam hypotheticæ dictionis consequentia est, quam, in hypotheticè dicendis, consequentiæ forma. Illud enim quod dicitur, nec refertur ad hominem, ex angustia disputandi, nec *aliò* patet certum quid, quo referatur. Vnde & importunitates multæ, ab his, qui rerum ignaros, aut benigniores ingenij homines vexant, cum ipsi inquieti obiurgatores, & peruicaci instantiæ insistentes, aut ex ignorantia, aut ex proteruitate laborent, aut auiditate conproficiendi. Ergo sicut cognitio certitudinem quærit, sic *demonstratiua*, & *relatiua*, quæ aut primam aut alteram faciunt cognitionem, certo & definito innituntur subiecto, & illud, si propriè fuerint posita, animo singulariter ostendunt. Sed esto, vt *statum aliquem* generalem, appellatiua significent: Non enim contẽtionibus delector, qui me in his quę sunt dubi-

sabilia sapienti, academicum esse pridem professus sum. Status ille quid sit, in quo singula vniuntur, & nihil singulorum est, & si aliquo modo somniare possim; tamen quomodo sententiæ Aristotelis coaptetur, qui vniuersalia non *esse* contendit, non perspicuum habeo. Sed & nomina, quæ præmisi, *incorporeum*, & insensibile, vniuersalibus conuenire, priuatiua in eis duntaxat sunt, nec proprietates aliquas, quibus natura vniuersalium discernatur, illis attribuunt. Siquidem nihil incorporeum, aut insensibile, vniuersale est. Nam quicquid incorporeum est, aut Spiritus est, aut proprietas corporis, aut Spiritus. Quod si in rem vniuersalem non cadit, vtique non rectè *incorporej* suscipit nomen. quod est autem incorporeum, quod non sit substantia creata *à Deo*, vel ipsi concretum. Ità si vniuersalia incorporea sunt, aut sunt substātiæ, corpora scilicet, aut Spiritus, aut concreta his, & ex causa suæ existentiæ, & quodam substantiæ contactu, sunt obnoxia creatori. valeant autem, imo dispereant vniuersalia, si ei obnoxij non sunt. Omnia per ipsum facta sunt, *Vtique tam subiecta formarum, quàm formæ subiectorum.* Vt sint quod à suis qualitatibus, vel à suis affectibus dicuntur. vt substantia ab eo substantia sit, sit quanta, sit qualis, sit ad aliquid, sit alicubi, sit aliquando, & aliquid habeat, aut faciat, aut patiatur, illo auctore, per quem est omnis substantia, omnis proprietas substantiæ, & omnis pars, omnis quoque compago partium, formæ quoque tam substātiales, quam accidentales, habent ab ipso vt sint, & vt suos in subie-

ctis operantur effectus. quod itaque ei obnoxium non eſt, omnino nihil eſt. licet enim Stoici Deo ponant materiam coæternam, & formæ dicant nullum extitiſſe principium, tria ponentes principia materiam, formam & Deum, non creatorem quidem, ſed prædictorum conciliatorem & alij quidam profeſſione, & affectu philoſophi, ſed nequaquam ad plenum veri notitiam aſſequentes, plura mentiantur principia. rerum omnium vnum principium eſt, à quo quicquid vero nomine cenſetur aliquid. Vt enim ait Auguſtinus, formatam creauit Deus materiam. Siquidem, etſi alicubi dicatur *informis*, nunquam omnino extitit ſine formis. Inueſtigationi ergo ratio, non actui ſeruit, quoniam ὕλην, quæ informis nec eſt, nec eſſe, ſed nec plenè intelligi, poteſt, deductis quodammodo formarum exuuiis vſque ad quandam nuditatem ſui, propriúque defectum intellectus proſequitur. vires enim rationis quodammodo circa rerum principia euaneſcunt. Inde eſt, quod Boecius, in libro contra Neſtorium & Eutychem, naturam definiens, ait illam eſſe earum rerum, quæ cum ſint, quoque modo intellectu capi poſſunt. Exponens autem vim definitionis, *quoquo modo, hoc verbum*, propter Deum & materiam dicit appoſitum. quia in eorum ſcrutinio humanus deficit intellectus. Porro materiam Deus fecit ex nihilo. ipſique materiæ concreta eſt forma: eo quod ſimul æquè de nihilo creata: ita tamen, vt ſicut *diſcretionis* formæ, ita priuilegium exiſtendi, materiæ relinquatur. Quodam enim modo, per materiam exiſtit for-

iungit inanis est : Abstrahens verò fidelis, & quasi quædam officina omnium artium. Et quidem rebus existendi vnus est modus, quem scilicet natura contulit, sed easdem intelligendi aut significandi non vnus est modus. Licet enim esse nequeat homo, qui non sit iste, vel alius homo, intelligi tamen potest & significari : ita quòd nec intelligatur, nec significetur iste vel alius. Ergo ad significationem incomplexorum per abstrahentem intellectum genera concipiantur & species. quæ tamen, si quis in rerum natura, dilligētiùs à sensibilibus remota, quærat, nihil aget & frustra laborabit. Nihil enim tale natura peperit. Ratio autem ea deprehendit, substentialem similitudinem rerum differentium pertractans apud se, diffinitque sicut Boëtius ait, generale conceptum suum, quod de hominum conformitate perpendit, *sic, animal rationale mortale.* Quod vtique, nisi in singularibus, esse non potest. Sunt itaque genera & species non quidem res à singularibus actu & naturaliter alienæ, sed quædam naturalium & actualium phantasiæ, renitentes intellectui, de similitudine actualium, tanquam in speculo natiuæ puritatis ipsius animæ, quas græci ἐννοίας siue ἰχονόφανας appellant, hoc est rerum imagines in mente apparentes. anima enim quasi reuerberata acie contemplationis suæ, in seipsa repperit, quod diffinit. Nam & eius exemplar in ipsa est, exemplum verò in actualibus. Sicut enim cùm in grāmatica dicitur, *nomina quæ sic desinunt, feminina, vel neutra sunt,* generalis quædā præscribitur ratio; quæ quasi multorū declinabilium exem-

pla

plar est, exēplā verò in omnibus illius terminationis dictionibus manifesta sunt, sic quædā exēplaria concipiuntur in mente quorum exempla natura formauit & sēsibus objicit. Illa itaq. exēplaria, cogitabilia quidem sunt, & sunt quasi phantasiæ & vmbræ existentium, secundum Aristotelem: quas si quis apprehendere nititur per existentiam, quam habeant à singularibus separatam, velut somnia elabuntur. Monstra enim sunt, & soli intellectui patent. Quod autem vniuersalia dicuntur esse substantialia singularibus, ad causam cognitionis referendum est, singulariumque naturam. Hoc enim in singulis patet, siquidem inferiora, sine superioribus, nec esse, nec intelligi possunt. homo namque non est, nisi sit animal. sed nec intelligitur homo, quin cointelligatur animal. quoniam homo est animal tale. Sic in Platone, homo quoniam Plato & est & intelligitur, talis autem iste homo. Ad hoc autem vt sit homo, exigitur esse animal, nec conuertitur, vt animal esse non possit, aut intelligi, si non sit, aut non intelligatur homo. Nam in ratione hominis, *animal*; sed non in animalis ratione est homo. Quia ergo tale, exigit tale, & non exigitur à tali, tam ad essentiam, quam ad notitiam, ideo hoc illi substantiale dicitur esse. Idem est in indiuiduis, quæ exigunt species, & genera; sed nequaquam exiguntur ab eis. hoc enim nec substantiam habebit, nec in notitiam veniet, nisi sit species aut genus. i. nisi quid sit, aut innotescat tale, vel tale. Vniuersalia tamen & res dicuntur esse, & plerumque simpliciter esse: sed non ob hoc, aut

moles corporum, aut subtilitas spirituum, aut singularium discreta essentia in eis attendenda est. Nã & ea, quæ iacent sub affirmatione & negatione *res* dicuntur, & vera sæpissimè dicuntur esse. nec tamen substantijs vel accidentibus aggregãtur, aut nomẽ *suspiciũt* creatoris aut creaturę.

Siquidem, vt ait *Vlgerius* venerabilis Andegauorum Episcopus *in venalitio disciplinarum, gratiosum ad inuicem debet esse verbi commercium.* Nam in philosophantium foro exuberat bonitas & verba distrahuntur ad gratiam. Itaque detur vt sint vniuersalia, aut etiam vt res sint, si hoc pertinacibus placet; non tamen ob hoc verum erit rerum numerum augeri vel minus per eo quod ista non sunt in numero rerum. Si quis vniuersalia seorsim recenseat, numero quidem inueniet esse subiecta; sed cui singularum numerus non aggregatur. sicut enim collegijs aut corporibus non connumerantur capita, aut capitibus corpora, sic nec vniuersalia singularibus, nec singularia numeri accessione vniuersalibus accrescunt, numerus enim duntaxat illa complectitur, quæ eiusdem rationis sunt, & quæ in singulis rerum generibus natura discreuit. Nihil autem vniuersale est, nisi quod in singularibus inuenitur. seorsum tamen à multis quæsitum est, sed tandem nihil inuenerunt omnes in manibus suis. quoniam seorsum à singularibus, nihil est. nisi fortè qualia sunt vera, aut similia complexorum significata sermonum. Nec moueat quod singularia & corporea, exempla sunt vniuersalium & incorporalium. cum omnis ratio *gerendi* (vt ait August.) incorporea sit, & in-

sensibilis. Illud tamen quod geritur, & actus, quo geritur, plerumque sensibilis fit. Ergo quod mens communiter intelligit, & ad singularia multa æquè pertinet quod vox communiter significat; & æquè de multis verum est, indubitanter vniuersale est. Sed & hoc ipsum, scilicet quod intelligitur, quod significatur, benignius interpretandum est, vt nequaquam ad disputandi decurratur angustias, & artis grammaticæ subtilitatem; quæ ex sui natura, nisi venia licentiæ impetrata, demonstratiuas dictiones, infinitas esse non patitur: sed nec relatiuas, vagas esse permittit, quum earum significatio, aut determinatione personæ, aut actus, aut actiuis alterius coarctetur. siquidem relatiua dictio est, quæ significat rẽ, vt de qua præcesit sermo, vel cogitatio. Itaque cùm dicitur sapiẽs est, & fœlix, *qui* bona nouit, & *ea* fideliter exercet, relatiuè dictiones, scilicet *qui* & *ea*, etiam si personam non exprimant, actus cognoscendi determinatione, à sua quodammodo infinitate arctantur. Necesse tamen est aliquem vnum dictionibus subesse, qui & bona nouerit, & exerceat, & ex eo sit fœlix.

Nam vt nihil certum & finitum sit, in quod cadat relatio, non contingit, sine vitio aut figura. vnde si equus promittatur in genere, & dicat stipulator, equus qui mihi promissus est, sanus aut æger est, cũ omnis equus sit aut sanus aut æger, arguitur nugari, eo quod non est equus, qui sit ei promissus: non dico, *non est*, eo quod non existat, nam & illud quod non exstit, vt partus Arethusæ, in certissimam deducitur obligationem; sed

quia species, id est res discreta, obligationem generis non attingit. Cum enim dico, quòd promittitur, quòd significatur, quòd intelligitur, & similia, discretum aliquid promissioni, aut significationi subiectum est: si tamen propria est ipsa relatio, fiunt tamen relationes in genere; quæ, saluo intellectu veri, nequeunt reuocari ad speciem. vt cum dicitur, *mulier quæ saluauit, dãnauit. Lignum quod mortis, & vitæ causam dedit: & quas boreas aufert, reuehit mitis Zephirus frondes* sic & in iis, quæ prædixi, relatiuas dictiones accipiendas arbitror, vt non decurrant ad speciem; id est ad definitum aliquod, quod descernant, sed subsistant in genere. Puta quod significatur hoc nomine *homo* species est, quoniam & homo significatur: & homo animalium species est. Quod significatur hoc nomine *animal*, est genus: nam & animal significatur; & animal genus rerum est. est enim significatum vocis, in quod descendit, aut quòd animus rationabiliter concipit ex voce audita. Itaque qui audit hanc vocem homo nec omnes percurrit homines, (quoniam hoc infinitum, & vires excedit) nec tenetur in vno; quoniam hoc imperfectum & ad doctrinam parum. Sic & qui definit animal esse substantiam animatam, atque sensibilem non aliquid, ne imperfectum, nec omne definit, ne laboret in infinitum. singulum enim horum non simpliciter quid significat, aut definit, sed potius quale quid, non enim simpliciter hoc, sed potius quid tale. simile est quod Galenus in τέχνη medicinam *dicit scientiam sanorum ægrorum & neutrorum*. Non inquit omnium,

quoniam hoc infinitum, non quorumdam, quoniam hoc ad artem imperfectum, sed potius *quorum qualium*. Item Aristoteles, Genera, inquit & species, circa substantiam, qualitatem determinant. Non enim simpliciter *quid*, sed quodam modo *quale quid* determinant. Item in Elenchis: homo & omne commune, non *hoc aliquid sed quale quid*, vel *ad aliquid aliquo modo*, vel *huius modo* quid significat. Et post pauca: manifestum quoniam non dandum *hoc aliquid esse*, quod communiter prædicatur de omnibus, sed aut quale, aut ad aliquid, aut quantum, aut talium quid, significare. Profectò quod non est *hoc aliquid*, significatione expressa non potest explanari quid sit. existentium enim á natura certus est finis, & singula suis ab invicem proprietatibus discreta sunt, sed eorumdem est plerumque minus finita cognitio, & quodam modo conceptio vaga. Nec istis præiudicat, quod ferè in omnium ore celebre est aliud, scilicet esse quod appellatiua significant, & aliud esse quod nominant. Nominantur singularia, sed vniuersalia significantur. plane si relationem simplicem, quæ fit in genere, quis attendat, præcedentibus nihil obest, Si verò discretionem quærit, fortè non palam est, quòd discernat. Regulariter proditum est, quia Demonstratio, primam, relatio, secundam facit cognitionem. Porro cognitio, rem, quatenus nouit, sibi, quadam mentis capacitate definiens, circumscribit. vt nec prima, nec secunda possit procedere cognitio, si res vsquequaque occurrat animo infinita. Omnis enim scientia, siue notitia craturæ, finita est: solius autem, Dei

ποίων τινῶν.

quoniã infinitus eſt, ſcientia infinita: ſuo tamen fine, ſcilicet infinito, quamlibet infinita, certiſſimè *definit*, & immenſitatis ſuæ ſcientia, & ſapientia cuius numerus, aut finis nõ eſt, *circumſcribit*. Sed nos modulum humanum proſequimur, qui non primam, non ſecundam, non tertiam, ſed nec aliquam rei infinitæ, niſi quod ignota, quatenus infinita eſt, ſibi ſcientiæ gloriam vendicat. Omnis itaque dictio, quæ demonſtratiuè aut relatiuè ſignificat, aut non ſatis propriè ponitur, aut certo, & ſua ratione definito innititur ſubiecto. Alioquin ſuo priuabũtur officio. cum ratio cognitionis certitudinis finem quærat, aut teneat. Frequens tamen eſt vſurpatio, & illicitorum ex cauſa commoditatis, plerumque multus eſt vſus. Admittitur itaque non modo ad cauillationem eorum, quibus de quavis materiâ ſatis eſt *oggarrire*. ſed etiã ad ſtatuendam, in auditoribus bonæ fidei, veri intelligentiam, *quia omnis homo diligit ſe*. Quod ſi ex relatiuæ dictionis proprietate diſcutias, incongruè dictum fortè cauſaberis, & falſum. quidem *nec omnis omnem diligit*. nec aliquis eſt qui diligatur ab omni, vt ſiue collectiuè ſiue diſtributiuè accipiatur, quod dictum eſt, omnis, pronomen relatiuum, *ſe*, quod ſubiungitur, nec vniuerſitati ſingulorum, nec aliqui omnium, veraciter aptetur. Eſt itaque licentioſa relatio, & quaſi legis ſuæ venia impetrata, fidem vniuerſalis de ſingularium veritate conuincit. Quoniam enim in ſingulis verum eſt, quia quiſque diligat ſe, & diſtributiua ratione quadam, de vniuerſis in commune affirmatur, *quod omnis homo diligit ſe*,

benignius quidem accepta relatione, *quam vt*, ex angustia Grammaticæ, vel vniuersitatem colligat, vel aliquod singulorum, ab vniuersitate singulatim excerpat. Vnde ex sententia eorum, qui angustiis & subtilitatibus semper insistunt, nec bonæ fidei rationem in colloquiis aut lectionibus curant, hæc potius enuntiationis forma est, quàm regularis formæ enuntiatio. Idem quoque asserunt, quotiens pronominis fit ad nomen appellatiuum relatio, eo quod pronomen, quod semper, demonstratiuum, aut relatiuum est, proprij nominis expleat vicem, si tamen primæ inuentionis causæ rectè respondeat. Nam interdum ex indulgentia satius euagatur. itaque cum dicitur, si aliquid est homo, illud est animal, non tam hypotheticæ dictionis consequentia est, quam, in hypotheticè dicendis, consequentiæ forma. Illud enim quod dicitur, nec refertur ad hominem, ex angustia disputandi, nec *aliò* patet certum quid, quo referatur. Vnde & importunitates multæ, ab his, qui rerum ignaros, aut benigniores ingenij homines vexant, cum ipsi inquieti obiurgatores, & peruicaci instantiæ insistentes, aut ex ignorantia, aut ex proteruitate laborent, aut auiditate conproficiendi. Ergo sicut cognitio certitudinem quærit, sic *demonstratiua*, & *relatiua*, quæ aut primam aut alteram faciunt cognitionem, certo & definito innituntur subiecto, & illud, si propriè fuerint posita, animo singulariter ostendunt. Sed esto, vt *statum aliquem* generalem, appellatiua significent: Non enim contētionibus delector, qui me in his quę sunt dubi-

ctis operantur effectus. quod itaque ei obnoxium non est, omnino nihil est. licet enim Stoici Deo ponant materiam coæternam, & formæ dicant nullum extitisse principium, tria ponentes principia materiam, formam & Deum, non creatorem quidem, sed prædictorum conciliatorem & alij quidam professione, & affectu philosophi, sed nequaquam ad plenum veri notitiam assequentes, plura mentiantur principia. rerum omnium vnum principium est, à quo quicquid vero nomine censetur aliquid. Vt enim ait Augustinus, formatam creauit Deus materiam. Siquidem, etsi alicubi dicatur *informis*, nunquam omnino extitit sine formis. Inuestigationi ergo ratio, non actui seruit, quoniam ὕλην, quæ informis nec est, nec esse, sed nec plenè intelligi, potest, deductis quodammodo formarum exuuiis vsque ad quandam nuditatem sui, propriúque defectum intellectus prosequitur. vires enim rationis quodammodo circa rerum principia euanescunt. Inde est, quod Boecius, in libro contra Nestorium & Eutychem, naturam definiens, ait illam esse earum rerum, quæ cum sint, quoque modo intellectu capi possunt. Exponens autem vim definitionis, *quoquo modo, hoc verbum*, propter Deum & materiam dicit appositum. quia in eorum scrutinio humanus deficit intellectus. Porro materiam Deus fecit ex nihilo. ipsique materiæ concreta est forma: eo quod simul æquè de nihilo creata: ita tamen, vt sicut *discretionis* formæ, ita priuilegium existendi, materiæ relinquatur. Quodam enim modo, per materiam existit for-

ma. Sicut descernitur materia ipsa, performam. Nam nec forma, res per se existens est, nec materia sine formæ beneficio, discreta. Chaos erit, aut potius mundus sensibilis nihil erit nisi rerum effigies, formis adhibitis natura componat. Eo spectat illud Boetij in primo de Trinitate, *omne esse, ex forma est*, quod & subiectis declarat exemplis. Statua enim, inquit, non habere, quod materia eius est statua, dicitur: sed ab Hectorea vel Achillea formâ, quæ æri impressæ sunt. Item æs, non à terra, quæ eius materia est, æs dicitur, sed à formis quas à natura accepit. terra quoque ipsa, non ἀπὸ ἄποιος ὕλης, quæ materia eius est dicitur terra, sed à siccitate & grauitate, quæ formæ sunt. cuilibet ergo, esse quod est, aut quale, aut quantum, est, à forma est. Sed sicut materia habet vt possit hoc esse, aut tantum, aut tale? sic & formæ habent à conditore vt possint vel hoc aliquid facere, puta animal aut lignum, aut tantum, aut tale. cæterum etsi mathesis, quæ doctrinaliter in abstractionibus versatur, & subtilitate sua, naturaliter coniuncta, disiungit, hæc vicissim separatimque discutiat, vt natura compositorum fidelius & expressius teneatur? tamen alterum sine altero esse non potest, vt vel materia sit informis, vel forma sine subiecto sit maius. *Alterius sic altera poscit opem res & coniurat amicè*. vnde ab initio creata memorantur cœlum & terra. Deinde ornatus tam eorum quàm illorum quæ interiecta sunt media, inter ignem & aquam quæ quasi prima mundani corporis fundamenta iecit Deus & in ipsa expressione rerum

habita est mentio specierum. non illarum dico, quas Logici fingunt non obnoxias creatori: sed formarum, in quibus res prodierunt primo in essentiam suam, & in humanum intellectum demum. nam hoc ipsum quod aliquid cœlum aut terra dicitur, formæ effectus est. Item produxit, inquit, terra herbam virentem, & lignum tale vel tale: vt materiæ formas doceret esse concretas & Deum, sicut herbæ, ita & viroris auctorem. nam sine eo factum est nihil, sed profectò quicquid ab vno principio est, vnú numero est, ipsumque bonum imo & valde bonum, quoniã ab optimo est. voluit enim Deus cuncta similia sui effici, prout natura cuiusque, ex diuinæ dispositionis decreto, capax bonitatis esse poterat. Et sic facta sunt approbante Deo, opifice rerum, cuncta quæ fecerat, valde bona. Ergo si genera & species à Deo non sunt, omnino nihil sunt. quodsi vnumquodque eorum ab ipso est, vnum planè, & idem bonum est. Si autem quid vnum numero est, protinus & singulare est. nam quod quidam vnum aliquid dicunt, non quod in se, sed quod multa viuat, expressa plurium conformitate, articulo presenti non derogant. illud enim nec statim, nec satis vnum est, aut vtique singulare est. quantumlibet conformia sint opera Dei omnia singularia sunt vicissim discreta, *illo sic disponente, qui omnia creauit in numero, ad distinctionem, & pondere, ad generis dignitatem, &* mensurâ ad modum quantitatis certæ, infinitam sibi reseruans in omnibus auctoritatem. Cætera enim omnia finita sunt. Omnis namque substantia, accidentium pluralitate, numero subest. Acci-

dens autem omne, & forma quælibet, itidem numero subiacet: sed non accidentium aut formarum participatione, sed singularitate subiecti. habet itidem *pondus suum*, vel pro veneratione formæ, si substantia est, vel pro dignitate effectus, si sit forma. Hinc est, quod hominem, in substantiis, ex formæ reuerentia, brutis præferimus: quoniam rationalis est, & rationalitatem præponimus colori, eo quod facit rationale, *mensura* verò in eo consistit, quod res omnis certâ quantitatis lege finitur: vt nec accidens siue forma, rem subiectam, nec res subiecta, accidentis, aut formæ, modum excedat. Nam & color in toto diffunditur corpore eiusque termino limitatur: & corpus ad coloris disponitur quantitatem, nec excedit, nec infra subsistit. sic & quodlibet accidens, *in toto* sui subiecto est totaliter, se *totius*, partialiter, *si pro parte*. Et quod libet subiectum accidentis sui limitibus coequatur. Hoc idem de generibus & speciebus protestari non vereor. quin mundo reclamante dicam *quoniam à Deo sunt*, aut omnino nihil sunt. Clamat mecum & *Dionysius Areopagita*, & numerum, quo discernitur, pondus quo statuitur, mensuram, quâ diffiniuntur, omnia Dei dicit imaginem. *Siquidem Deus, sine numero, numerus est, pondus sine pondere, sine quantitate, mensura. in quo* solo creata sunt omnia, quæ facta sunt, *in numero*, pondere & *mensura*. Vnde Augustinus, *inuisibiles differentias inuisibilium, solus ille ponderare potuit, qui omnia in numero pondere & mensura disposuit. id est. in seipso, qui est mensura, omni rei modum prefigens: & numerus, omni rei speciem prabens, & pondus, om-*

nem rem ad ſtabilitatem trahens, id eſt, *terminans*, & formans, & ordinans omnia. In operibus ſex dierum in genere ſuo bona, ſingula creata memorantur nec tamen creationis vniuerſalium, mentio aliqua facta eſt: nec oportuit quidem, ſi eſſentialiter ſingularibus vnita ſunt, aut ſi Platonicum dogma obtineat. alioquin vnde eſſe habeant, aut cæperint, nuſquam memini me legiſſe. Ergo duntaxat intelliguntur, *ſecundum, Ariſt.*, vniuerſalia: ſed in actu rerum nihil eſt quod ſit vniuerſale. à modo enim intelligendi figuralia hæc, & licenter quidem, & doctrinaliter, nomina indita ſunt. Nam omne quod homo eſt, *iſte vel ille eſt*, id eſt, res ſingularis eſt: ſed quia intelligi poteſt homo, ita quod nec iſte intelligatur, nec ille, nec aliquid ſingularitate eſſentiæ vnum, & ſecundum intellectum illũ deliberari poteſt de re ſubiecta, (i). actualiter exemplificari, ob intellectus communitatem, res quæ ſic intelligi poteſt, & ſi à nullo intelligatur dicitur eſſe cõmunis: res enim ſibi conformes ſunt, ipſamque conformitatẽ deductâ rerum cogitatione, perpendit intellectus. Siquidem homo homini conformis eſt, in eo quod vterque eſt homo, & ſi perſonalibus proprietatibus differant. Habet autem commune cum equo (à quo totâ ſpecie, (i.), vniuerſa naturæ ſuæ formâ, (&, vt ſic dixerim, totâ facie diſſidet) quod viuunt & ſentiunt, ſcill., quod animalia ſunt. Illud itaque in quo conueniunt homines, naturæ forma ſimiles, & ſolo numero (, quod hic ſcillicet vnus, & ille alter) differentes, ſpeciej cenſetur nomine. Quod autem diuerſarum forma-

rum quasi communis imago est, generis suscepit nomen. Ergo, ex sententiâ Arist., genera & species, non omnino *quid sunt*, sed *quale quid* quodammodo concipiuntur: & quasi quædam sunt figmenta rationis, seipsam, in rerum inquisitione, & doctrinâ, subtilius exercentis. Et hoc quidem fideliter, quia quotiens opus est, agitationis suæ manifestum in rebus producit exemplum. Sic & ius ciuile sua figmenta nouit: & disciplina quælibet, ea per quæ ipsius procedat vsus, excogitare non erubescit, sed proprijs quodammodo figmentis gaudet. Gaudeant inquit Arist. species, Monstra enim sunt; vel, secũdum nouam trãslationem cicadationes enim sunt, aut si sunt, nihil ad rationem. Quod etsi de Platonicis ideis possit intelligi, habita tamen ratione æquiuocationis, qua *ens*, vel esse distinguitur, pro diuersitate subiectorum, species & genera vtrumque non sine ratione, esse dicuntur. persuadet enim ratio, vt ea dicantur esse, quorum exempla conspiciuntur in singularibus quæ nullus ambigit esse. Non autem sic dicuntur genera & species exemplaria singularium, vt, iuxta Platonici dogmatis sensum, formæ sint exemplares, quæ in mente diuinâ intelligibiliter constiterint, antequam prodirent in corpora: sed quoniã, si quis eius, quod cõmuniter concipitur, audito hoc nomine, *homo*, aut quõd definitur, cum dicitur homo esse animal rationale mortale, quærat exemplum, statim ei Plato aliusue hominum singulorum ostenditur, vt communiter significantis aut definientis ratio solidetur. Possunt & monstra dici quoniam in-

uicem res singulas mõstrant, & monstrantur ab eis. fit enim nunc per priora, nunc per posteriora rerum manifestatio. Quæ autem communiora sunt & priora quidem simpliciter, nam & in alijs intelliguntur, Quæ verò singularia, posteriora. Sed plerumque quæ naturaliter priora sunt, & notiora simpliciter ignotiora sunt nobis. Namque solida, magis, familiariora sunt sensibus. quæ verò subtiliora longius absunt. vt enim ait Arist. punctum, quoniam prius linea. Et simpliciter euidentius, sic & linea. superficie, Superficies soliditate: vnitas, numero, quoniam eius principium est: littera quoque, quam syllaba, & sic in aliis: Nobis tamen è contrario quandoque accidit. Nam hæc quidem, (i.) posteriora, magis quolibet, Illa autem priora, magis subtili, & abundanti intellectu comprehendere est. Vnde licet per priora melius fiat assignatio posteriorum, & disciplinabilius sit hoc vbique temptare; vrgente tamen necessitate, ob impotentiam sensuum, priorum sæpe fit per posteriora explanatio, vt cum dicitur punctum lineæ, linea superficiej, superficies soliditatis, terminus esse. Item vnitas principium numeri momentum temporis, orationis, elementum. Sunt itaque genera & species exemplaria singulorum: sed hoc quidem magis ad rationem doctrinæ (Si Aristoteles verus est) quam ad causam essentiæ procedit. & hæc monstruosa, (vt licentius loquar) figmentorum speculatio vsque ad ventillationem singularium, & cum quælibet substantiarum ex proprietatibus constet, quarum collectio ea-

dem non reperitur in alio abstrahentis intelle-ctus opera, per se rem quamlibet contemplatur. Cùm enim Plato esse non possit informis, & expers loci aut temporis, eum ratio quasi nudum deducto respectu quantitatis, & qualitatis aliorumque accidentium, simpliciter intuetur, & indiuiduum nominat. Sed & hoc vtique doctrinalis instantiæ, & subtilioris agitationis figmentum est. Nihil enim tale in rebus occurrit: tale quid tamen fideliter intelligitur, hinc fortè est illud in analyticis: *Aristomenes intelligibilis semper est*. Aristomenes autem non semper, quoniam corruptilis est. Et hoc est quidem singulariter indiuiduum, quod solum quidem aiunt posse de aliquo prædicari. Plato enim Aristidis filius nec quantitate vt atomus, nec soliditate, vt adamas, sed nec prædicatione, vt dicunt, indiuiduum est. Ego quidem opinionem hanc vehementer nec impugno nec propugno. Nec enim multum referre arbitror, ob hoc, quod illam amplector indifferentiam in vicissitudine sermonum, sine qua nō credo quempiam ad mentem auctorum fideliter peruenire. Quid obest si quemadmodum genus de specie verum est, ita & Plato iste sensibilis de filio Aristidis verus sit, si ei solus Plato est filius. Sicut enim homo animal, & ille est. Plato hoc enim, ex opinione quorundam sensisse visus est Aistoteles in analyticis dicens; *Omnium quæ sunt, hæc quidem sunt talia, vt de nullo alio prædicentur verè vniuersaliter*, vt Cleos & Callias, & quod *singulare & sensibile, de his autem alia: nam & homo & animal vterque eorum est. Illa verò, ipsa quidem, de aliis prædicantur, de his* autem, alia priora

priora non prædicantur. *Alia autem & ipsa de alio & de his alia: vt homo de Callia*, & de homine animal. Quoniam ergo quædam eorum quæ sunt, de nullo nata sunt dici palam, (nam sensibilium pæne vnumquodque est huiusmodi vt de nullo prædicentur, nisi vt secundum accidēs, Dicimus enim quandoque album illud Socratem esse, & veniens, Calliam) sane inepta videtur hæc distributio; nisi sensibile contingat prædicari non tamen de alio nisi secundum accidens. Si enim nec de se, nec de alio, vt secundum accidens, prædicatur, nec dicti veritas, nec ratio constat exempli. Quod si nec subiici res sensibilis potest. Aristotelem nullus esse mentitum ambigit aut nugatum. Itaque hic, sicut & alibi, executus est quod decet liberalium artium præceptorem, agens, vt dici solet, Minerua pinguiori, vt intelligeretur: nec in generibus, & speciebus, hanc statuit difficultatem, quam ipsi doctores nequeunt intelligere, nedum sufficiant aliis explanare. Ex hac Mineruæ pinguedine, dictum est illud in Topicis, Differentiæ omnes, aut species, aut indiuidua erunt: siquidem sunt animalia: Nam vnumquodque animalium, aut species est, aut indiuiduum. Similiter & illud Boëtij, *Omnis species est suum genus*. Nam omnis homo animal, omnis albedo color. Quid ergo prohibet, iuxta hanc licentiæ rationem, ea quæ sunt sensibilia, vel prædicari vel subijci. Nec opinor autores hanc vim imposuisse sermoni, vt alligatus sit ad vnam, in iuncturis omnibus, significationem, sed doctrinaliter sic esse locutos, vt vbique seruiant intellectui, qui com-

modissimus est, & quē ibi haberi præ cæteris ratio exigit. hoc ipsum ergo quod dicitur prædicari, ab adiūctis, plures significādi cōtinet modos. Poterit tamen fortè vbique aliquam quodāmodo conuenientiam vel inhærentiam designare.

Nam cum sermo de sermone iungibilitatem quandam terminorum veræ affirmationis innuit, cùm de re sermo dicitur prædicari, ostenditur, quod ei talis nuncupatio aptatur. Rem verò de re prædicari interdum notat quoniam hoc est, hoc: puta *Plato homo*: interdum quoniam hoc participat hoc, vt pote subiectum accidente. Nec erubesco confiteri, quod res de re prædicetur in propositione: etsi res in propositione non sit: cùm hoc in mente mihi versetur, quod res significetur prædicato termino veræ affirmationis, cuius subiecto aliqua de re agitur, aut res aliqua significatur. Itaque non aduersandum literæ arbitror, *sed amicandum*, eique mos gerendus est, in admittenda licentioris verbi indifferentia; nec ad omnem translationem, aut vsurpationem discolæ, vt creditur, dictionis lectorem vel auditorem decet, dentem exercere caninum. *Quod male fers, assuesce, feres*. Et planè ingratus est, & tam impudentis, quàm imprudentis ingenij, qui ad omnia, se docentis, verba mouetur, & ei in aliquo obtemperare detrectat. Sequamur ergo figuras auctorum, & *singula dicta pensemus ex causis dicendi*. inde enim fidelis sumenda est intelligentia. sed & rei nomen latiùs pateat, vt possit vniuersalibus conuenire, quæ sic, auctore Aristotele intelligūtur abstracta à singularibus, vt tamē esse nō habeāt, deductis singularibus. hoc enim, sicut, ait ille asserunt, qui genus

vnũ numero esse dicunt. Id autem faciunt, qui formas solas ponunt;ideas scilicet, quas cũ auctore suo Platone, quoties datur occasio, vehemẽter impugnat.vnde licet Plato cœtum philosophorũ grandẽ &tam Augustinum,quàm alios plures nostrorũ,in statuẽdis ideis habeat assertores, ipsius tamen dogma in scrutinio vniuersalium, nequaquàm sequimur. eò quod hic Peripateticorum principem Aristotelem, dogmatis huius principem profitemur. Magnum quidem est, & quod Boëtius in secundo commento super Porphirium, minus arduum fatetur, tantorum virorum dijudicare sententias: sed ei qui Peripateticorum libros aggreditur, magis Aristotelis sententia sequenda est: fortè non quia verior sed plane quia his disciplinis magis accommoda est. Ab hac autem longissimè videntur abscedere, tam illi, qui genera & species, voces esse constituunt, aut sermones, quàm alij, qui, præmissis de rerum inuestigatione opinionibus, distrahuntur. Et quidem omnes ab Aristotele puerilius aut stolidius euagantur. quàm Platonici, cuius sententiam agnoscere dedignantur. hæc opinor debere sufficere, quod nec fideliter cum Porphirio, nec vtiliter cum introducendis, versentur, qui omnium, de generibus, & speciebus recensent opiniones, omnibus obuiant, vt tandem suæ inuentionis erigant titulum: cùm hoc à proposito auctoris omnino dissideat, & *rotundat ingenia auditorum*, & alijs articulis, æque necessarijs scitu, locum inquisitionis esse non sinat.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

Anni ferè viginti elapsi sunt, ex quo me ab officinis, & palæstra eorum qui logicam profitentur, rei familiaris, auulsit angustia, & consilium amicorum quibus non obtemperare nō potui. Exinde, vt ex animi mei sententia verum fatear, nec in transitu, vel semel Dialecticorum attigi scripta, quæ, vel in artibus vel in cōmentarijs aut glosemmatibus sciētiam pariunt aut retinent, aut reformant. Alijs namque, & non modò diuersis sed aduersis ferè, occupationibus interim distractus sum: vt vix vel ad horam, & hoc quodammodo furtim, philosophari licuerit. siquidem Alpium iuga transcendi, decies, egressus Angliam. Apuliam secundò peragraui, dominorum & amicorum negotia, in Ecclesia Romana sæpius gessi. & emergentibus varijs causis non modo Angliam, sed & Gallias multoties circuiui. Ad hæc, cura rei familiaris, sollicitudinum concursus; gerendorum instantia, literis dare operam non sinebant. Vnde me excusatiorem habendum puto, in his quæ obtusius & incultius à me dicta lector inueniet. Ariditas enim linguæ, torpor sensuum, domestica negligo instrumenta, sed

suum, partim præmissis, partim curialibus nugis, ascribēda sunt, partim aduersarij dolo, & impudētiæ, qui instātia peruicaci prouocauit incautū & vtcumque respondere coegit inuitum. Mihi itaque illud ethicum facit.

Omnia fert ætas, animum quoque; sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles:
Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrim,
Iam fugit ipsa.

Nōne ergo mecū iniquè agitur, si illa iuuenilis exigatur agilitas, si alacritas feruentis ingenij, si memoriæ fides in tāto tumultu rerum, & ætate, circa seria duntaxat occupata, nisi quatenus aut infirmitas carnis, aut negligētia spirit⁹ ex his subortā, per fomitē peccati, malitia, serietatē minuit aut extinguit vtiq. sicut virtus, quę annos pręuenit, sic & illa, quæ deficiētes nō deserit, acceptatur. insignē fecit Ascaniū. Numanus prostratus à puero, & accessit Entelli titulis, emerito seni, cedēs triūphis inclitus Dares. *gloriosissimum enim est, si virtuti natura cedere videatur.* Ego aut iā emeritus & tam ætatis, quàm professionis, aut ordinis priuilegio, si iura procederent, tutus, quodammodo protrahor ad arenam, & deserta & desueta cogor instaurare certamina. Cōditio dura & dira mihi proponitur, vt aut conflictum ineam; quod non expedit, aut, quòd omnino perniciosum est, victus confessione turpi, mendacio adquiescam. Turpitudinem itaque malui declinare. cui aut soli, aut præ cæteris, philosophātis propositum aduersatur. Et quia proprijs non abundo, amicorum omnium iaculis indifferenter vtor. Non enim, more coætaneorum no-

ea tantò familiariùs apprehendo, quantò ea certiùs noui esse fidelium munera amicorum. Rerum enim veritas permanet incorrupta, nec vnquam, quod in se verum est, attestatione noui auctoris euanescit. Quis autem, nisi insulsus, aut ingratus, propositum habebit autenticum, eò quod illud Coriscus Brisso protulit, aut Melissus: æque omnes ignoti, nisi quatenus ab Aristotele exempli gratia, nominati sunt. Et illud idem reprobabit, eò quod à Gilleberto, Abailardo, & Adam nostro, sit prolatum. Vtique non sum ex eis, qui bona temporis sui oderint & coætaneos suos inuideant commendare posteritati. Nemo nostrorum, quem nouerim, asseruit quoniam non est contradicere: aut quod moueri non contingit, aut stadium pertransire, aut quia terra mouetur quoniam omnia secundum Heraclitum moueri contingit qui: sicut ait Martianus, *ardet dum totus in igne est*. ex quo omnia primordialiter composita esse contendit. Et hæ quidem acceptæ sunt opiniones veterum, eo ipso quod veteres, & nostrorum longè probabiliores, & fideliores, eo quod nostrorum, sunt reprobantur. Dicat vnusquisque quòd sentit. Ego hoc ab inuidia plerumque arbitror prouenire. cum vnusquisque in eo *sua* reputet derogatum, in quo aliquid laudi collatum est alienæ. Ast ego propriam gloriam non affecto, sed illius à quo est quicquid in me vel in alijs bonum est. & illorum honorem desidero, qui mihi contulerunt modicum illud, quod suo vel opinor quoniam academicus sum: idemque mei profectus non erubesco laudare auctores. Vt

enim ait Plinius, *boni ingenij laudabilis indoles eſt, per quos profeceris, confiteri.* Illi quoque qui hoc ipſum nunc in me carpunt, quandoque, auctore Deo, bonorum laudabuntur auctores, quia eos virtutis manet gloria, & beneficio temporis, coæuorum inuidia euaneſcet. Ergo procedat oratio, & quæ antiquatæ occurrent memoriæ, de adoleſcentiæ ſtudijs, quoniam iucunda ætas ad mentem reducitur, compendioſè percurrat. qui præ cæteris & qualiter legendi ſunt alacri commemoratione reuoluens. Quæ verò prætermiſſa, aut vitioſè dicta fuerint, obliuioni, tempori & occupationibus imputentur.

CAPITVLVM. I.

Quomodo Porphyrium legi oporterit & alios auctores

EQVIDEM ex animi mei ſententia, ſic omnem librum legi oportet vt quàm facillimè poteſt, eorum, quæ ſcribuntur habeatur cognitio. Non enim occaſio quærenda eſt ingerendæ difficultatis, ſed vbique facilitas generanda. Quem morem ſecutum recolo *Peripateticum Palatinum.* Inde eſt vt opinor, quod ſe ad puerilem de generibus & ſpeciebus, vt pace ſuorum loquar, inclinauit opinionem: malens inſtruere & promouere ſuos in puerilibus, quàm in grauitate philoſophorum eſſe obſcurior. Faciebat enim ſtudioſiſſimè, quod in omnibus præcipit fieri Aug. id eſt, *rerum intellectui ſeruiebat.* Itaque ſic Porphyrius legendus eſt, vt ſermo-

Abaclardus.

num, de quibus agitur, significatio teneatur, & ex ipsa superficie habeatur sensus verborum, sic enim satis introductorius erit, & facili breuitate conspicuus. sufficiat ergo introducendo, nosse quia nomen generis multiplex est, & â prima institutione significat generationis principium, idest, parentem à quo, vel locum in quo quis genitus est. Vnde Polynices ab Adrasto genus interrogatus, ait vtrumque complectens.

Cadmus origo patrum, Tellus Mauortia Thebæ.

Deinde hinc translatum est, ad significandum id quod de differentibus specie in quid prædicatur. Item & species multipliciter dicitur. Nam ab institutione formam significat, quæ in lineamentis membrorum consistit. vnde & speciosus, idem est formoso. hinc autem sumptum est, ad significationem eius, quod, inquit, de differentibus numero prædicatur. vnde constat nomina hæc, non esse secundæ impositionis, sed cum primæ sint, ex translatione deuocari ad aliã significationem. Quod quia non ornatus, sed necessitatis causa, contingit, equiuocationi cõparatur. Tertiam eiusdem apponit Boëtius, significationem, dicens, formam substantialem speciei: puta humanitatem: hominis speciem appellari. sed hanc, *subtilem speciem nominat*, & ex industria asserit, à Porphirio prætermissa, ne nimia grauitate introducendorum animos retardaret. Quid ergo sibi voluit, qui non modo hanc contra concilium authoris, sed quicquid aliud excogitari potest, adiiciunt. Hoc credo appetunt, vt videantur multa scire, & benedixisse, cum id egerint, vt minus fuerunt intellecti.

Idem fiat in differentia, proprio, & accidente. vocabulorum simpliciter aperiantur significationes, apprehendatur illa, quæ proposito congruit, per descriptiones certissimas, deinde singulorum sequantur diuisiones, postremo differentiæ singulorum ad singula sicut occurrunt, in superficie assignentur: & Porphirium perlegisti. Littera enim suauiter excutienda est,& nō more captiuorum acerbè torquenda donec restituat quod non accepit. porro austerus nimis& durus magister est, tollens quod positum non est,& metens quod non est seminatum, qui Porphyrium cogit soluere, quod omnes philosophi acceperunt: cui satisfactum non est, nisi libellus doceat, quicquid alicubi scriptum inuenitur. planè veritas est amica simplicitati: & *qui indebitum exigit, quod debitum erat accipere, sæpissimè demeretur.* Quicquid autem litteræ facies indicat, lector fidelis & prudens interim veneretur vt sacrosanctum, donec ei, alio docente, aut domino reuelante, veritas pleniùs & familiariùs innotescat. Quod enim vnus fideliter & vtiliter docet, alter æque fideliter & vtiliter dedocet. Si quidem rectè docentis officium pro ratione temporis & personæ, quod cuique nouerit expedire, dispensat. Nam Porphirius, corpus asserit esse genus hominis, quoniam & animalis, Arist. autem hoc dedocet, & eorum purgat errorem, qui genus secundum quid opinantur de specie prædicari. Non enim secundum quid de specie prædicatur. Ex quo palam est, visibile aut sensibile, non esse genus animalis, prædicantur enim secundum quid, (i) secundum

corpus non animam: quare,inquit,corpus, non erit genus animalis,eò quod pars eſt. Nullo enim modo pars de toto prædicatur: ita quidem, ſi locutio propria: nam in figuratis nihil prohibet. Tradunt vtique Gramatici, tropum locutionis eſſe,qui Synecdoche appellatur&nomen totius, parti,& itidem partis nomen, toti attribuit. res enim, dignioris aut notioris partis, plerumque ſuſcipit nomen. vnde homo qui ex anima conſtat & corpore, & ſicut Cicero, Apuleius, & quod maius eſt, Hieronimus, Auguſtin. & multi alij, tam noſtrorum, quàm Gentilium, teſtantur,non magis eſt corpus, quam anima,ſed quodammodo minus, corporis cenſetur nomine ſecundum publicum vſum, quoniam pars illa euidentior eſt, & ſenſibus notior. æquè tamen verum eſt, ſed à ſolis philoſophis recipitur, ipſum eſſe animam. nec tamen ob hoc,eſſe incorporeum ſequitur. quoniam, vt aiebat Abaleardus, negatio vehementior eſt: figuratiuæ quoque locutionis progreſſum inhibebat: eò quòd figuras non licet extendere,quæ ipſæ non recipiuntur, niſi cum expedit. Nullum autem genus figuraliter, aut tranſlatiuè,de ſpecie prædicatur. Semper enim & propriè verum eſt, de omni eo cuius eſt genus. Si quid autem, non modo in Porphirio ſed in quauis ſcripturarum, intellectu difficilius occurrit. Non ſtatim deterreat legentem,aut audientē, ſed præcedat:quia ſe inuicem interpretātur authores,& ſingulæ ſcripturæ, viciſſim ſunt indices aliarum,vnde legentem, plurima, aut nulla, aut pauciſſima latent.

CAPITVLVM. II.

De Categoriarum vtilitate, & instrumentis.

CATEGORIARVM liber Aristotelis, elementarius est, & accedentis ad Logicam quodam modo infantiam excipit: tractat enim de sermonibus incomplexis, in eo quod rerum significatiui sunt: quo nihil prius est apud Dialecticum. præmittit autem de æquivocis, vniuocis, & denominatiuis, quoniam eorum notitia definienti, diuidenti, & colligenti plurimum necessaria est. Siquidem æquiuocatio multos inducit errores, si lateat, & negotiantes impedit, si vnus nesciat quo ferat alius intellectum. Manifestato autem, vt ait Aristoteles quot modis dicatur, & ad quid ferens ponat, ridiculosus videbitur interrogans, si non ad hoc sermonem faciat; vtile autem & ad non paralogizari, & ad paralogizare. Scientes enim quotiens dicitur, non paralogizabimur: sed sciemus si non ad idem sermonem faciat, qui interrogat: & ipsi interrogantes, poterimus paralogizare, semper quidem, si eorum quæ multipliciter dicuntur, alia fuerint vera, alia falsa: nisi & is qui respondet nouerit quotiens dicitur, vniuocorum quoque & denominatiuorum, adeo necessaria est cognitio, vt hæc tria scilicet æquiuoca, vniuoca, & denominatiua, asserat Isidorus categoriarum instrumenta: siquidem quęcumque prædicantur, aut æquivocè, aut vniuocè, aut denominatiuè, suis applicantur sub- *Isiodorus.*

iectis. Equiuocè quidem, si non eodem sensu: vniuocè, si eodem: denominatiuè, si non prorsus eodem, nec prorsus alio, sed adiacente sibi vicinitate quadam intellectu verborum, sicut manente conformitate vocum. Sic à bonitate bonus, à fortitudine fortis dicitur, vt ex ipsa verborum forma perpendatur quodammodo adiacens intellectus. Vnde, ex opinione plurium, idem principaliter significant denominatiua, & ea, à quibus denominantur: sed consignificatione diuersa. Aiebat *Barnardus Carnotensis*, quia *albedo* significat virginem incorruptam, *albet*, eandem introeuntem thalamum, aut cubantem in thoro: album verò, eandem, sed corruptam. hoc quidem *quoniam* albedo, ex assertione eius, simpliciter, & sine omni participatione subiecti, ipsam significat qualitatem: videlicet coloris speciem, disgregatiuam visus. *Albet* autem, eandem principaliter, etsi participationem personæ admittat. Si enim illud excutias, quod verbum, hoc, pro substantia significat, qualitas albedinis occurret. sed in accidentibus verbi, personam reperies. *Album* verò, eandem significat qualitatem, sed infusam commixtamque substantiæ, & iam quodammodo magis corruptam: siquidem nomen ipsum pro substantia subiectum albedinis, pro qualitate, significat colorem albentis subiecti. videbatur etiam sibi tam de Aristot. quàm de multorum auctoritatibus niti. Ait enim, album nihil aliud significat quam qualitatem. Multa quoque proferebat, vndique conquisita, quibus persuadere nitebatur, res interdum purè, interdum adiacenter

prædicari, & ad hoc denominatiuorum ſcientiam perutilem aſſerebat, habet hæc opinio, ſicut impugnatores, ſic defenſores ſuos. Mihi pro minimo eſt ad nomen in talibus diſputare. cum intelligentiam dictorum, ſumendam nouerim ex cauſis dicendi. Nec ſic memoratas Ariſtotelis, aliorumve authoritates interpretendas arbitror, vt trahatur iſtuc, quicquid alicubi dictũ reperitur. Nam apud eundem *motus* de animali, vigilatio de bipede, aſtruitur prædicari. & ſic plura. Alioquin analyticorum exempla, non rectè procederent, & apud eundem, quod ſi *cæcitas & cæcum eſſe*, idem eſſent, de eodem prædicarentur. Nunc autem homo, *cæcus dicitur*: cæcitas verò, minimè. Non eſt itaque ex leui occaſione verbi, menti authorum præiudicandum quæ ex circumſtantia ſermonis penſanda eſt. Non enim omnis dictio ſemper eodẽ formatur ſchemate. Plane denominatiua, non eundem his à quibus denominantur, intellectum significãt, nec in eãdem rem deſcendit animus his auditis: nec eorumdem appellatiua ſunt. à ſe enim inuicem plerumque remouentur; & ad ea ſequitur contradictio. Interdum tamen ſe patienter admittunt, & de eodem ſimul, vel de ſe inuicem prædicantur denominatiuè coniugata. Nam & bonitas, bona, *vna* vnitas dicitur. Regulare tamen eſt, vt ad ea ſequatur contradictio, quod tamen ex cauſa conſignificationis, magis quàm ſignificationis aſſerunt euenire. Et hoc quidem probabiliter, an ſatis verè, dijudicent periti. Nã ad ea, quæ idem ſignificant, ex cauſa ſignificationis duntaxat, ſequitur contradictio. ſingula-

ris enim numerus positus eiusdem nominis pluralem tollit. vt si quid homo est. illud homines non est. nihil equidem refert, vnde proueniat, cum eò tendat Dialectices tota intentio, vt sermonum vim aperiat, & ex eorum prædicatione, examinandi veri, & statuendi, scientiam assequatur. hoc agit, siue diuidat, siue diffiniat, siue colligat, siue ea, quæ fuerint collecta, resoluat. Ergo denominatiua, significant quodam modo *qualia* ex aliquibus, illa verò, à quibus denominantur, notant à quibus *qualia*. Nam fortitudo significat, ex quo quis fortis, fortis autem, qualis quis ex fortitudine vnde & fortitudinis dicitur nomen, non *vt cuius*, sed vt *ex quo*, indicat enim causam. Hinc est illud Gregorij, *Angelus nomen officij est, non naturæ*: siquidem ex officio est, sed personæ significatque, vt dictum est quodammodo quale quid illo ministret officio. Plura sunt ad hunc modum. vt *consul*, dignitatis, studiosus, virtutis, Platonicus, Socraticus, professionum sunt nomina, prædictas itaque res significant. Ex quo liquet quoniam significare, sicut & prædicare, multipliciter dicitur. sed quis modus familiarissimus sit, discernere, palam est. Inde est, quod iustus & similia, passim, apud autores nunc dicuntur iustum, nunc iustitiam significare, vel prædicare. Sed aut omnino non conuertitur, aut rarissimè invenitur. Si tamen hoc alicubi quòd iustitia iustum significet, aut prædicet. Boetius autem in libro de Trinitate, *cum inquit*, *dico Deus iustus est, qualitatem videor prædicare: sed prædico substantiam: immo, eam quæ est supra sub-*

stantia. Quare inquam qualitatem videbitur prędicare, si hoc nomen iustus non prædicet qualitatem. Tale est illud Aristotelis, qualitatem significant, *vt album*: quantitatem, vt Bicubitam. sic vtique quia dantur à qualitate, vel quantitate, ita & qualitatem prædicant, quam apposita demonstrant inesse subiectis, interdum dicuntur significare qualia, quoniam appositione sua declarant qualia sint subiecta. sed hæc à se, si sit benignus interpres, Non multum distant. Et si audito *Album* intelligatur, *in quo albedo*. cum autem *albedo* dicitur, non intelligitur *in quo talis color*; sed potius color faciens tale, Illud verò quod audita voce, concipit intellectus; ipsius familiarissima significatio est.

CAPITVLVM. III.

Quæ sit prædicamentorum conceptio & quibus; contenta sit sobrietas philosophantium.

QVIA ergo aut æqui vocè, aut vnivocè aut denominatiuè, vt sequatur indifferentiæ rationem, singula prædicantur; ipsaque prædicatio quędā ratiocinandi materia est, prædicamētorum pręmissa sunt instrumēta, qui negotiātiū ex arte operam impediūt, aut promouent, & procurāt. nā *Multivoca*, & *diuersivoca*, quæ Boetius adijcit, magis ad grammaticā pertinent. Multiuoca autem sunt, cum in eiusdem rei intellectum & nominationum pluria verba concurrunt. *Vt*, *ensis*, *mucro*, *gladius*. *diuersiuoca*, quæ sensu, & voce diuersa sunt. vt *Homo*, Lapis. Rationem verò indifferentiæ, quam semper appro-

bamus, liber iste commendat præ ceteris. Etsi vbique diligenter in ıʃicienti, manifesta sit. Agit enim nunc de significantibus, nunc de significatis, aliorúmque doctrinam facit nominibus aliorum. Sunt qui librum istum, quoniam elementarius est, inutilem fere dicunt. & satis esse putant ad persuadendum, se, in dialecticâ disciplinâ, & apodicticâ, esse præfectos, si contempserint vel ignorauerint illa, quæ in primo commento super Porphyrium, antequam artis aliquid attingatur, docet Boëtius prælegenda. longe mihi alia mens est. nec video quomodo, sine isto, quis magis possit esse logicus, quàm sine literis literatus. Hinc enim quid in rebus singulare, quid vniuersale, quid substantia, quid accidens, quid in sermonibus æquiuocè, quid vniuocè, quid denominatiuè, dicatur conspicuum est. hinc incomplexorum significatio innotescit. hinc rectissimè inuestigationis docetur modus: hinc ad notitiæ perfectionem prima & dilucida patet via. Siquidem ad habendam perfectam cuiusque rei notitiam; Peripateticæ disciplinæ, quæ in inuestigatione veri laborat, præ cæteris videntur ista sufficere. Primò quidem nosse de aliquo *An sit*: deinde, *quid*, *quale*, *quanti*, *ad aliquid*, *vbi*, *quando sit*, *quomodo situm*, *quid habeat*, *faciat*, *patiatur*. Nouissima speculatio est in *singulis quare sit*: & quæ iam non modo ad Angelicam perfectionem, sed diuinæ maiestatis prærogatiuam accedit. ei namque soli rerum omnium causa innotuit cuius voluntas omnium primæua causa est & qui quatenus voluit, fin... 'is, *cur ita sit*, voluit reuelare, *Omnia namque ad*

plenum

plenum, nosse diuina; in nullo labi, Angelica, in plurimis benè sentire, humana perfectio est. Cumulus itaque scientiæ, in hoc duodenario solidatur. Inuestigatio Philosophica, vndenarij sobrietate contenta est: &, si vltra progreditur, profectum suum gratiæ ex magna parte ascribit. Nam pulsantibus aperit gratia, & voluntatem suam, quæ originalis omnium causa est, reuelat Dominus his, qui ex toto corde querunt eam. Porro Logicus decem institutionis suæ elementa cognoscit, & cum in his plenè fuerit educatus; in parte contradictionis aduersarium pergit ex intentione plenius conuincere. Hæc ergô, quæ dicuntur naturales, & quodammodo elementares sunt, præiacent quæstiones. scilicet, *quid, quantum, quale*, etenim & exinde cum in his gymnosophistæ fuerint instituti contradictionem formant, eamque, vt dici solet, *in arcto campo*, distrahentes, ad reprimendam partem oppositam, rationis suæ nituntur aculeis. tendit enim quisque euacuare, quod apud alium statutum est. Sed quia naturalium prima est inquisitio, in ipsa primò decem prędicamenta formata sunt excogitatique sermones, quibus de his, quæ primò occurrunt sensui, aut intellectui, *qualia sint* corpora aut spiritus, *quid, quantum & quale esset*, aut secundum cæteras questiones naturaliter procedentes, declararetur vnumquidque eorum. Vnde & prædicamenta dicta sunt, siue in sermonibus, siue in rebus, decem genera prædicabilium, quæ sic ad singulares indiuiduasque substantias applicentur: quæ de ipsis iudicent quid sint, *quantum, quale*, ad aliquid, vbi, quan-

do, ſitum, quid habeant, faciant, aut patiantur. Primum itaque prædicamentum eſt in his, quæ de aliqua ſubſtantiarum indicant quid ſint. Secundum in his quæ quantum: tertium ad aliquid: quartum, quale: quintum vbi: ſextum quando: ſeptimum ſitum eſſe: octauum habere: nonum facere: Decimum, pati. Et hæc quidem ſic multiplicata ſunt, quoniam *apud Philoſophos maximè* vigebat ſpeculatio corporalium. cũ ante Zenonem, aut nullus, aut pauci admodũ, aliquid de anima aut ſpiritibus incorporeis rectè ſenſerint. hic enim eſt, ſicut Hieronimus autor eſt, qui immortalitatem tradidit animarum. vtique ſitum eſſe, & quædam alia, vix congruè poterunt ſpiritibus applicari. *quoniam* hæc prædicamẽta, pro parte corporibus præcipuè addicta ſunt. Prima itaque contemplatio, & quodammodo naturaliter Philoſophantium, verſatur in ſpeculatione ſubſtantiarum. ſequens autem, Mathematica eſt; imitaturque naturam. Vnde Mathematicus ab antiquis dictus eſt *ſimia naturalium Philoſophorum*. Sicut enim naturæ ſcrutator, inquirit de Cleonte, aut Callia, quid ſit, aut qualis, aut quantus; ſic Mathematicus, cum ſubſtantiam eius abſtraxerit, inquirit de eâ quid ſit, aut qualis, aut quanta, & deinceps, naturalium more Philoſophorum, ad vlteriora progreditur. ſed apud eos, qui purioris philoſophiæ vigent acumine, pridem receptum eſt, ſecundæ matheſi locum non eſſe, ne philoſophicus labor procedat in infinitum, & ſemper vagetur inquiſitio: quæ ſemper tendit ad finem. vtique iam ſpoliatus omnino amplius nudari

non potest: & siue formam à materia abstraxeris siue materiam subduxeris formæ, superfluus erit exinde labor, aut *circunstantijs* & proprietatibus; quas non admittit, vestire formam, aut quas illa non habet, spoliare materiam, ergo quicquid vltra temptatur, non constitutio naturæ, sed figmentum *animi est*, subtilitate mathematica laborantis. Cum enim quæritur quid est *albedo*, & respondetur color talis, quicquid ei, ad subsistentiæ discretionem adijcitur, aut effectum redolet, & sic substantiæ obnoxium est, aut potestatem sapit, cuius fortè operatio nondum est. quod si processerit inquisitio, vt quæratur quanta, aut vbi sit, ad corporalium diuerticula fugiendum est. vnde pauciores illos credo peragrasse philosophos qui naturæ arbitro mathematicũ per omnia coæquant: opinantes in alijs inuenire hæc genera prædicamentorum, quæ in corporibus, & spiritibus manifesta sunt. Omnia ergo genera speciesque substantiarum, & qualitatum aliorumque primo ingerunt prædicamento: quoniã appositione generis aut speciei primæ satisfit quæstioni, id est, declararatur de aliquo quid ipsum sit. Deinde pro genere quæstionum sequẽtia disponunt. hoc quidem ab Aristotele videtur alienũ. Ait enim manifestum quoniam quicquid est significat, quandoque quidem substantiam, quandoque autem quale, quandóq. aliquid aliorum prædicamentorum. Nam quando posito homine, dixerit ipsum hominem esse, vel animal, & quid est, dicit & substantiam significat. Quando verò posito albo colore, quod positum est,

dixerit colorem esse, quid est, dicit, & quale, significat. Sic posita cubitali magnitudine, si dixerit eam esse magnitudinem, quid est, dicit, & quantum significet. Similiter autem & in alijs, vnumquodque enim talium, siue idem de eodem dicatur, siue genus; de hoc, quid est significat. quando autem de alio, non quid est significat sed quantum, aut quale, aut aliquid aliorum prædicamentorum. Equidem non hic videtur author exprimere, quod in eodem prædicamento, & si eundem modum habeant prædicandi, sint omnia genera. aut quòd nouem genera accidentalium rerum non prædicentur de substantiis, aut quod eodem modo prædicentur de subiectis & de contentis suis. Isidorus, Alcuinus, & quidam alij sapientum, omnia alia de primis substantiis asserunt prædicari. & *sententiam* plenissimam decem prædicamentorum absolutione perficiunt, vt in hoc eorum patet exemplo. *Augustinus, magnus orator, filius illius, stans in templo hodie infulatus, disputando fatigatur.* Perfecta enim sententia est, & subiecti, id est illius de quo agitur, substantiam, qualitatem, & quantitatem, cum cæteris, iudicat: & si fortè minus proprium dederit quantitatis exemplum. Vtique sicut primam substantiam, suis informatam accidentibus, parens omnium natura creauit, sic & singularia accidentia, quibus eadem informatur, sustantiis singularibus concreauit. Ea verò quæ intelliguntur, à singularibus abstracta, qualia sunt secundæ substantiæ, vt dictum est, quædam ex ratione probabili animi figmenta sunt. Et quidem sicut in substantiis

hæc prima dicuntur, quæ reuera substantiæ sunt, & singularitate essentiæ accidentibus subijacent, illæ verò secundæ, quæ ex conformitate singularium intellectu non casso concipiuntur, sic & primæ, ratione proportionis, possunt dici quantitates & qualitates, quæ primis singulariter insunt, & secundæ quantitates:& sic in aliis, quæ à singularibus quadam ratione similitudinis, abstrahuntur. Constat autem, vt ait Isidorus, appellatas esse categorias, eò quod non possunt nisi ex subiectis agnosci. Vnde & prædicamenta rectè nominantur: eò quod rebus præsentibus, quas constitutio naturæ ostendit, dicata, id est, addicta sunt. Dicare siquidem, addicere est:iuxta illud Virgilij.

——*Connubio iungam stabili propriamque dicabo.*

Sic autem addicta sunt aliis, vt agnosci nequeant sine illis. Nam vt præmissum est, si phantasiæ rerum voluantur in mente, inanis est conceptio, si exemplum eius inueniri non potest in re subiecta. Siquidem *Vniuersitas singularium, historia naturæ est, à qua eximitur,* quicquid in rebus actualiter nequaquam inuenitur. Et quoniam agnoscuntur ex subiectis, talia sunt, vt ait Boëtius, prædicata, qualia subiecta permiserint. vnde virtus prædicamentorum, quæ in operibus naturæ viget, circa diuinam excellentiam euanescit. Illuc enim tracta verba mutantur omnino, aut falsa sũt, multiplicatur & labor cũ errore eorum, qui vim prædicamentorum extendunt ad omnia, & fines naturalium excedentes, subuertunt, integritatem artis, dum regulas non patiuntur, suis generibus limitari. Omnis enim re

gulæ, & vniuersitas omnis, alicui generi accommodata est, cuius ambitum si lasciuiendo excesserit, illico vitiatur. Profecto rerum prædicamentalium, & sermonum, perutilis est notitia & euidens ab Aristotele disciplina, vniuersa describit, & diuidit, docet quæ veniant ad comparationem, quæ susceptibilia contrariorum sint, quæ sint, quorum contraria: quæ totius contrarietatis ignara: exemplum relinquens posteris quo ad veri notitiam compendiosissimè peruenitur. Et quia multiplicitas sermonum, plerumque intelligentiam claudit, quotiens dicatur vnumquodque docet esse quærendum. Eo enim pertinet, quod in oppositis, & his, quæ *prius aut simul*, dicuntur & in speciebus motus, & huiusmodi, modis librum expleuit. Nihil enim vtilius ad scientiam, aut victoriã, distinctione eorum quæ multipliciter proferuntur, Cõtingit autem tractu temporis, & ad quiescente vtentium volontate, multiplicitatem sermonum nasci, itemque extingui. Nam apud Aristotelem *cultellus, acutus, anguli acuti* esse significabat, cum modò potius videatur indicare facile secantis acumen: sic enim dicitur, *gladius bis acutus* quoniam vtrinque facile secans. quamuis & hoc, perspicatius intuenti, ab acumine angulorum appareat euenire. Corpus enim acutissimũ est, vbi in angulo acutissimo coeunt superficies eius. Nam si obtusus superficierum coeuntium fuerit angulus, & corpus obtusum esse in aliquo multiplicius dicitur, quàm Aristotelis tempore diceretur & quæ tunc verba aliquam, nunc fortè nullam habent significationem. *Siquidem mul-*

ta renascentur quæ iam cecidere, cadentque, quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet vsus quem penes arbitrium est, & ius & norma loquendi, sed planè magis dedocent quàm erudiant, qui in hoc libello legunt vniuersa,& eum breuitate sua contentum esse non sinunt. quicquid alicubi dici potest, hic congerunt quibus grauior esse videtur confessio, quàm ignorantia veri. deridebat eos noster ille Anglus Peripatheticus Adam, cuius vestigia sequuntur multi, sed pauci præpediente inuidia profitentur. dicebatque se aut nullum,aut auditores paucissimos habiturum si ea simplicitate sermonum, & facilitate sententiarum dialecticam traderet, qua ipsam doceri expediret. habui enim hominem familiarem assiduitate colloquij & communicatione librorum, & quotidiano fere exercitio super emergentibus articulis conferendi. sed nec vna die discipulus eius fui,ei tamen habeo gratias, quod eo docente plurâ cognoui, plura ipsius, quoniam aliud ratione consulta prælegeram, ipso arbitro reprobaui. Itaque hic,sicut vbique facilitati arbitror seruiendum. Neque hæc omnia eo prælibaui proposito, vt vbique dicantur:sed ne sileantur vbique,quæ alicubi dici expedit, librum commendaui, nec pœnitet. quoniam reuera commendabilis est. Cæterum si plus iusto, charitati indulgeatur, quæ ad prima artis elementa studiosius rudes & detractantes inuitat.

——Sic pueris olim dant crustula blandi.
Doctores, elementa velint vt discere prima.

& quia ei à plerisque amplius derogatur eo ve-

hementius commendatur, vt enim ait Aristoteles, *omnino insistenti, omnino est aduersandum.*

Capitvlvm IV.

Quæ sit conceptio & vtilitas Periermeniarum vel rectius Periermenias.

Liber Periermeniarum, vel potius Periermenias, ratione proportionis, syllabicus est, sicut prædicamentorum elementarius. nam elementa rationum, quæ singulatim tradit in sermonibus incomplexis, iste colligit, & in modum syllabæ comprehensa producit ad veri falsique significationem. tantæ quidem subtilitatis est habitus ab antiquis, vt in præconium eius celebratum ferat Isiodorus. quia Aristoteles quando Periermenias scriptitabat, *calamum in mente tinguebat.* Cæterum (vt pace omnium loquar) quicquid in isto docetur libro, cõpendiosius & manifestius poterit quilibet doctorum quod & multi faciunt, excepta reuerentia verborum, in doctrinalibus parare rudimentis, quas introductiones vocant. vix est enim aliquis, qui hæc ipsa non doceat, adiectis aliis, non minus necessariis. hoc vtique, quia sine his, artis scientia comparari non potest. Percurrunt itaque quid nomen, quid verbum, quid oratio, quæ species eius, quæ vires enunciationũ, quid ex quãtitate sortiantur, aut qualitate, quæ determinatè veræ sũt, aut falsæ, quæ quibus æquipolleãt, quæ consentiãt sibi, quæ dissentiant, quæ prædicata

Isiodorus.

diuisim, quæ coniunctim prædicentur, aut conuersim, & quæ non. Item quæ sit natura modalium, & quæ singularium contradictio: in his autem articulis operis huius præcipuè summa consistit; habetque sicut sententiarum subtilitatem, ita non mediocrem difficultatem verborum. vtrisque verò habenda est gratia, quoniam & sensus erudit & verba exercent. præterea reuerentia exhibenda est verbis authorum, cum cultu & assiduitate vtendi; tum quia quandam à magnis nominibus antiquitatis præferunt maiestatem, tum quia dispendiosiùs ignorantur; cum ad vrgendum aut resistendum potentissima sunt. Siquidem ignaros in modum turbinis rapiunt & metu perculsos exagitant, aut prosternunt. inaudita enim philosophorum verba tonitrua sunt. Licet itaque modernorum, & veterum, sit sensus idem, venerabilior est vetustas. Dixisse recolo Peripateticum Palatinum, quod verum arbitror, quia facile esset aliquem nostri temporis librum de hac arte componere, qui nullo antiquorum quod ad conceptionem veri, vel ad elegantiam verbi, esset inferior. Sed vt authoritatis fauorem sortiretur aut impossibile, aut difficilimum. hoc ipsum tamen asserebat maioribus ascribendum, quorum floruerunt ingenia, & inuentione mirabili pollentes, laboris sui fructum posteris reliquerunt, Itaque ea, in quibus multi sua tempora consumpserunt, in inuentione sudantes plurimum, nunc facilè, & breui, vnus assequitur: fruitur tamen ætas nostra beneficio præcedentis, & sæpe plura nouit, non suo qui-

dem præcedens ingenio, ſed innitens viribus alienis, & opulenta prudentia patrum. Dicebat Bernardus Carnotenſis, nos eſſe quaſi nanos, gigantum humeris inſidentes, vt *poſsimus* plura eis & remotiora videre, non vtique proprij viſus acumine, aut eminentia corporis, ſed quia in altum ſubuehimur & extollimur magnitudine gigantea. Ex his facile adquieuerim, quia artis præparatitia & multos articulos veritatis tradunt artium præceptores, etiam in introductionibus ſuis, æque benè antiquis, & fortè cōmodius. Quis enim contentus eſt ijs, quæ vel Ariſtoteles in periermeniis docet? quis aliunde conquiſita non adijcit. omnes enim totius artis ſummam colligunt, & verbis facilibus tradunt. veſtiunt enim ſenſus authorum quaſi cultu quotidiano, qui quodammodo feſtiuior eſt, cum antiquitatis grauitate clariùs inſignitur. ſunt ergo memoriter tenenda verba auctorũ, ſed ea maximè quæ plenas ſententias explent: & quæ commodè poſſunt ad multa transferri. Nam & hæc integritatem ſcientiæ ſeruant, & præter hoc à ſeipſis tam latentis, quam patentis energiæ habent plurimum. Sunt autem pleraque, quæ ſi à ſuis auellas ſedibus, aut nihil, aut minimum ſapiunt auditori. qualia ferè ſunt omnia Analyticorum exempla. vbi literæ ponuntur pro terminis: quæ ſicut ad doctrinam proficiunt: ſic tracta alias, inutila ſunt. Regulæ quoque ipſæ, ſicut plurimum vigoris habent à veritate doctrinæ: ſic in commercio verbi minimum poſſunt. Nam quod dicitur in toto eſſe alterum alteri vel n toto non eſſe *& vniuerſaliter aliquid de aliquo præ-*

Bernardus.

dicari vel ab aliquo remoueri, idem est. frequens tamen vsus est alteriùs verbi, & alteriùs ferè intercidit: nisi quatenus ex condicto interdum admittitur. fuit fortasse tēpore Aristotelis vtriusque vsus celebrior, sed nunc præ altero viget alterum, quoniam ita vult vsus. Sic & in eo quod dicitur *contigens*, aliquatenus derogatum est ei, quod apud Aristotelem obtinebat. Iam enim nequaquam contigens possibili comparatur: hoc tamen in tractatu modalium sensisse visus est. licet enim possibile est albere gentem Æthiopum, speciemque cygnorum nigrescere, neutrum tamen contigens est. Quòd si hæc quis, quoniam possibilia sunt, contingere opinatur, hoc in publico prædicet, Aristotelis auctoritate deducta, & planè, renitente publicæ suasionis vsu, aut insanis videbitur assidere, aut certè parum sobrius esse. Sed vt ad alium migremus sensum, quo contigens non coequatur quidem, sed circumscribitur à possibili, quoniam minus est, & hic illi vsui derogatum esse videbimus. Nam vt ait in Analyticis Aristoteles. *contingere & contingens*, est, quo non existente necessario, posito autē esse, nihil erit propter hoc impossibile. hæc autem significatio contingenti deducit quidem necessarium, sed aliàs possibili coæquatur. Sed neque ista iam obtinet. Siquidem Hobinellum regnare non est necessarium: neque eo posito quicquam erit propter hoc impossibile, si verò contingens esse regnare Hobinellum dicas Vvintoniæ, non tibi quis facilè adquiescet. & vt planiùs liqueat in quantum sit ille vsus abolitus, in nulla significatio-

num, quas ei aſcribit, memoratum iam plenè obtinet verbum. ait enim *Ariſtoteles* quoniam *contingere* duobus modis dicitur, vno quidem, quod plerumque fit, & deficit neceſſarium. vt caneſcere hominem vel augeri, vel minui, vel omnino quod natum eſt eſſe.

Hoc enim non continuum habet neceſſarium, eo quod non ſemper eſt homo. Nam cum homo eſt, aut ex neceſſitate, aut vt in pluribus eſt. Alio autem infinitum, quod & ſic, & non ſic, poſſibilè. vt animal ambulare vel ambulante fieri motum terræ, vel omnino quod à caſu fit. Nihil enim ſic magis natum eſt, vel è contrario. Nunc autem vt ſequamur vſum, quem penes arbitrium eſt. & vis & norma loquendi, illud ſolũ eſſe contingens, quod interdum euenit. iam dicitur. Alioquin neque propter amotã neceſſitatẽ neque propter aſſiſtentem poſſibilitatẽ, dicetur contingere. Patet itaque quod vſus, Ariſtotele potentior eſt, in derogando verbis, vel abrogando verba. ſed veritatem rerum, quoniam eam homo non ſtatuit, nec voluntas humana conuellit. Itaque ſi fieri poteſt artium verba teneantur, & ſenſus. Sin autem dùm ſenſus maneat, excidant verba quoniam artes ſcire, non eſt ſcriptorum verba reuoluere, ſed noſſe vim earum atque ſententias.

CAPITVLVM. V.

In quibus consistat corpus artis & de Topicorum vtilitate.

ARTIS præparatica præcesserunt ad quæ suus opifex, & quasi legislator, rudem omninò tironem, irreuerenter, & vt dici solet, illotis manibus, non censuit admittendum. Sicut enim in arte militari, instrumentorum, quibus res militaris instruitur, præparatio, præcedit artem, sic huius sacri adeuntibus cultum, quædam elementa præmittuntur, & quasi instrumenta tyronum quorum vsu compendiosiùs ad ipsum corpus artis accedant, & commodiùs, quod profitentur, exerceant. vtilissima quidem sunt, & si non satis propriè dicantur esse de arte, satis verè dicuntur esse ad artem, Parùm autem refert si magis dicatur an sic. Ipsum itaque quodammodo corpus artis deductis præparaticijs, principaliter consistit in tribus. scilicet Topicorum. Analyticorum, Elenchorumque notitia: his enim perfectè cognitis, & habitu eorum per vsum & exercitium roboratis, inuentionis & iudicij copia suffragabitur in omni facultate, tam demonstratori, quàm Dialectico, & sophistæ. Porrò in ijs, maximè necessaria, præcipuè probabilitatem sectantibus, scientia Topicorum, quæ etsi inuentionem principaliter instruat, iudicijs tamen non mediocriter suffragatur. Et quamuis, ex opinione multorum, dialectico & oratori principaliter faciat, ipsam ferè

æqualiter proficere arbitror ijs qui versantur in grauitate demonstratoris, aut in fallacia, & agone sophistico. Siquidem sibi inuicem vniuersa contribuunt, eoque in proposita facultate quisque expeditior est, quo in vicina & cohærente instructior fuerit. Ergo & tam Analyticè quàm sophistica conferunt inuentori: & topica itidem conducit iudicanti, facilè tamen adquieuerim, singulas in suo proposito dominari, & accessorium esse beneficium cohærentis. Cùm itaque tam euidens sit vtilitas Topicorum, miror quare cum alijs à maioribus tamdiù intermissus sit Aristotelis liber vt omnino, aut ferè, in desuetudinem abierit, quando ætate nostra, diligentis ingenij pulsante studio, quasi à morte vel à somno excitatus est, vt reuocaret errantes, & viam veritatis quærentibus aperiret. Neque enim sermonum aut rerum tanta est difficultas, vt à studiosis non possit intelligi, & vtilitas tanta est, vt præ ceteris expediat hunc agnosci. Satis enim inter cætera quæ *translationis* arctissima legè à Græcis tracta sunt, planus est: ita tamen, vt facilè sit auctoris sui stilum agnoscere, & ab ijs duntaxat fideliter intelligatur, qui sequuntur indifferentiæ rationem: sine qua nemo vnquam nec apud nos, nec apud Græcos, sicut Græcus interpres, natione *Seueritanus*, dicere consueuerat, Aristotelem intellexit. Sanè ipso librorum numero, quasi quodam perfectionis auspicio, vtilitatem operis commendauit, & omnium, quæ in multis voluminibus dilatauit antiquitas, quasi sementem dedit. Singula ver[illegible] eius, tam in regulis, quàm in exemplis,

non modo ad Dialecticam, sed ferè ad omnes proficiunt disciplinas. Octo quidem voluminibus clauditur fiuntque semper nouissima eius potiora prioribus. Primus autem, quasi materiam præiacit omnium reliquorum, & totiùs Logicæ quædam constituit fundamenta. Docet enim quid syllogismus, quid & ex quibus, demonstratio; quæ principia artium, & fidei, quæ ab artibus est, qui syllogismus dialecticus, quis letigiosus, quid probabile, quod paralogista, falsigraphusue non sequitur. Item quid propositio, quid problema. Et quoniam ad problematum discutionem, probationemque positionum progrediendum est, ex quibus sint problemata, idest, quæ propositiones ex arte deducantur in quæstionem adiicit, habita distinctione prædicamentorum, ex quorum natura manat ratio quæstionum. Neque enim ad omnia quæ quæri possunt, quoniam nec omnia quærere prudentis est; suas formas applicat: sed ad ea, quæ digna quæ situ sunt, & cognita, aliquid conferunt. Quolibet namque proferente contraria opinionibus, aut contemptibilia quælibet, contemptibiliterque inquirente, sollicitari non expedit. Quia ego ratio prædicamentorum, aut maiora aut æqualia prædicat de subiectis, problematum dialecticorum, quadripartitam docet esse naturam. Vult enim (& si de hoc possit, vt de cæteris articulis, disputari) vbi de maiori & substantiali quæritur, inquisitionem generis esse: si de pari & substantiali ambigitur, de definitione fieri quæstionem. Quod si de maiori & accidentali dubitatur, de

de accidente: si de pari & accidentali, de proprio constat inquiri. Verum quia de aliquo quærenti quid aut quantũ aut valdè, sit, minus subiecto non dicitur rectè, nec minus prædicari, nec de minori quæstio esse monstratur. Proinde quid genus aut definitio, quid accidens sit, aut proprium, docet longè commodiùs ijs qui in Porphyrio aut categorijs explanandis, singuli, volumina multa & magna conscribunt. In consilium illorum non veniat anima mea, nec aliquis amicorum meorum præceptoribus his vtatur. Ad hæc, quid inductio, & vbi eâ vti expediat & quotiens dicatur oppositum, dicit, & qualiter oporteat diuidi ea quorum multiplex est significatio. Si quidem ad multa prodest, vel illud nosse, quod æquiuocatio neque comparationẽ, neque numerum pluralem admittit, vt coniunctim colligat, quod diuisim positũ est. Nam vox & angulus, aut cultellus, nequaquam dicuntur acuta, vel alterum acutius altero, quamvis singulum dicatur acutum. Ad hoc quoque prodest hæc speculatio multipliciter dictorum, vt ex contrariis vis contrariorum sæpissimè perpendatur si enim vnum eorum aut æquivocè aut vniuocè dicitur ad multa, simili modo & reliquum, vt quidem in omnibus, aut in pluribus. Nam quoniam acuta in voce, graue contrarium est, in magnitudine autem leui, palam quoniam leuè aut grauè æquivocè diceretur ad plura, volenti autem scire quid agatur, necesse est vim sermonis excutere. qua ignota, fidus verborum intellectus constare non potest. Eò spectat illud Augustini, tractum quidem ab Aristotele quoniam

niam de fonte isto hauserunt omnes, quia in omni enunciatione spectanda sunt tria, *dictio, dicibile, & res*. Est autem res, de quo aliquid, dicibile, quod de aliquo, dictio, quo dicitur hoc de illo. interdum tamen dictionem, rem esse contingit: cùm idem sermo ad agendum de se assumitur, vt in ijs quæ præceprores nostri materialiter dicebāt imposita & dicibilia quale est, *homo est nomen, currit est verbum*. Porrò res, vt in pluribus, pertinent ad naturam, dictio verò ex hominum pendet arbitrio. Itaque ad veri examinationem necesse est rem non omnino notitiæ esse subtractam rei subiectæ, idest de qua agitur dicibile conuenire, & dictionem, vt omnis increpandi tollatur occasio, vtrique esse cognatam.

CAPITVLVM VI.

De vtilitate & conceptione trium librorum in Topicis.

SICVT autem elementariis est prædicamentorũ, periermeniarum verò sillabicus, ita & Topicorum liber, quodāmodo *dictionalis est*. licet enim in periermeniis agatur de simplici enuntiatione, quæ vtique veri falsiue dictio est, nondum tamen ad vim colligendi pertingit: nec illud assequitur, in quo Dialectices præcipua opera versatur. hic verò primus est in rationibus explicandis, doctrinamque facit localium argumentationum, & sequentium complexionum pandit initia. Et sicut iuxta Ethicum, *discipulus*

prioris est posterior dies, ita primus, sequentium librorum instructorius est. E quibus itaque locis sint problemata, primus aperit. Sequentes, vnde & quomodo probentur exponunt, & quæ propositio magis aut minus argumentabilis sit, & quare. Non tamen huic operi tantum tribuo vt inanem reputem operam modernorum, qui equidem nascentes & conualescentes ab Aristotele, inuentis eius multas adiiciunt rationes, & regulas prioribus æque firmas. Cæterum hoc Aristoteli debetur, quoniam, qui à parte totum probari docuit, & à duplici parte, vel triplici, aut amplius, inferri posse monstrauit. Eodem modo & in aliis. Ergo non modo Themistio, Ciceroni, Apuleio, & Boëtio, adiectorum habemus gratiam: sed Peripatetico Palatino, & aliis præceptoribus nostris, qui nobis proficere studuerunt, vel in explanatione veterum, vel in inuentione nouorum. Miror tamen quare Peripateticus Palatinus, in hipotheticarum iudicio tam arctam præscripserit legem, vt eas solas censuerit admittandas, quarum consequens in antecedenti clauditur, aut destructo consequenti perimitur antecedens. siquidem argumenta recipiebat facile, sed hypotheticas respuebat, nisi manifesta necessitate vrgente. fortè ideo, quod omnes, vt ait Boëtius, volunt necessariam tenere consequentiam. volunt vtique quoniam hoc profitentur, adiecta conditione. sed nihilominus, quædam, ob euidentem probabilitatem, quæ necessitati plerumque assidet admittuntur: sicut enim argumenta Dialecticis sufficiunt probabilia, sic & probabiles consequentiæ,

ſed vtriſque vis vrgens deeſt, ſi neceſſitas deſit: vt ſi inſtantiam dederis, docens in quo non ſic. Ariſtoteles autem ferè vbique conſequentias ponit, ſiue aſtruere ſiue deſtruere doceat, quod poſitum eſt. Et quia ad vnum multa ſequuntur, habenda eſt ratio, vnde plura aſtruendo vel deſtruendo proveniant. vt enim ait Ariſtoteles, omnis qui dixit quidlibet, quodammodo multa dixit. eò quòd plura vnicuique ex neceſſitate conſequentia ſunt. Vt qui hominem dixit eſſe & quoniam eſt animal dixit, & quoniam animatum, & quoniam bipes, & quoniam mentis, & diſciplinæ ſuſceptibile. eſt autem rationabile problema, ad quod ratiocinationes fiunt & ſpiſſæ & bonæ. Totus itaque ſecundus liber in eo verſatur, quod eſt de accidente. & cum naturam accidentium eleganter doceat, tàm rationum firmitudine quàm exemplorum iucunditate, ad multa commodus eſt. & quia ſolum accidens ad comparationem venit, tertius, comparabilium vim aperit, & inſiſtens naturæ accidentium, quæ ſit eligendi aut fugiendi ratio, & in ipſis eligendis, quæ præelegenda, & in fugiendis, quæ præ cæteris fugienda, regulariter monſtrat. ex quo liquet, quantum hæc diſciplina, Phiſicæ & Ethicæ prodeſt. cũ hæc diſciplinæ particula, in appetendis & deuitandis, & in omnibus denique comparabilibus vigeat. Planè huius lata eſt commendatio, & malè neglectus à prioribus, cum vtilitate conſpicua, & verborum gratiâ iucundus ſit, & tàm Ethicæ quàm Phiſicę plurimum proſit.

CAPITVLVM. VII.

Breuis ratio quarti & quinti.

QVARTVS autẽ exercet problemata, quæ sunt à genere, & sic generis & speciei, & ad se, & ad alia, cohærentiam docet. vt liquidum sit omnibus, quanto dispendio temporis nostri neglectus sit à præceptoribus nostris. In hac speculatione, non credo diutius immorandum. cùm rerum generibus multa superiùs dicta sint, & non sit nostri propositi, in hoc opus speciales commentarios facere. Hoc tamen ab Aristotele, quoniam Porphyrius, quem parvuli sequuntur, aliud docuit, adiiciendum puto: quoniam sicut genus vniuocè, & non denominatiuè sic nec secundũ quid, prædicatur, vnde constat, corpus non esse genus animalis. ait enim, considerandum, si in aliquibus *secundum quid participatur genus*: vt si animal quod sensibile vel visibile dicatur. Nam secundum quid sensibile vel visibile animal: secundum corpus enim: secundũ autẽ animam nõ. Quare non erit genus sensibile vel visibile animalis. Latent autẽ quandoque & totũ in partem ponentes: vt *animal corpus sensibile. Nullo enim* modo pars de toto prędicatur. *Quare nõ erit corpus genus animalis* eò quod pars est. vtiq. genus omne, de specie verum est, & de indiuiduis, sine translatione & figura. Nunquam enim impropriè prædicare quoniam nulla familiarior est assignatio quam substantiæ, quæ in genere & specie rectissimè iudicatur. Corpus autem de

homine figuratiuè scilicet, per Synecdochem dicitur. ex quo liquet, quod qui ob vnius partis euidentiam corpus dicitur, idem & anima dici potest, ob alterius dignitatem. Sed minutiores philosophi, cum Porphyrio, vulgi sequuntur opinionem. qui ferè id solum consueuit approbare, quod sensibus patet. Plato autem & tam Stoïcorum, quàm Peripateticorum dogma, hominem rectius animam quàm corpus dici declarat. Quam sequutus sententiam Marcus Tullius in libro de republica, ait *Tu non es is quem exterior figura designat*, sed mens cuiusque, is est quisque: Doctoribus quoque Ecclesiæ, Augustino, & cæteris id ipsum placuit. Siquis hinc dubitat, legat scripturas, quæ principatum personale quodammodo animæ tribuunt: & corpus hospitio comparant aut indumento. Item *quintus* copiosissimè docet, quot modis dicatur proprium: & in his, quid propriè & multipliciter docet quando rectè positum sit, & quando sit perperam assignatum. vtilissima autem est hæc speculatio ad astruendum & destruendum, quoniam proprium, quod propriè dicitur, & cuius proprium est, se inuicem mutua prædicatione coucludunt.

CAPITVLVM VIII.

De Titulo diffiniendi qui exercetur in Sexto.

PORRO *sextus* de diffinitione est, & artem diffiniendi luculenter tradit. vt qui istum plenè nouerit, in statuendis aut euacuendis dif-

finitionibus hæsitare non debeat. Porrò regulam definiendi arctissimam docuit, & quam plenè aut nullus aut rarus assequitur. Itaque Aristotelem præ cæteris omnibus, tam aliæ disserendi raciocinationes, quàm definiendi titulus i l.ustraret, si tam potenter astrueret propria, quàm potenter destruxit aliena. Cæterum sicut validior hic expugnator extitit, quàm assertor, ita plerique validius asserunt, quam impugnent. neque enim omnes omnia possunt, & quisque si efficaciam attendat gratiæ, proprio munere insignitur, vt de fidelibus taceam, Naso carmina, Cicero causas fæliciter agit. Pythagoras naturam excutit, Socrates morum præscribit normam: Plato de omnibus persuadet, Aristoteles argutias procurat. Sumpserunt hinc doctrinæ suæ primordia Marius Victorinus & Boëtius cũ Cicerone, qui singuli libros definitionum ediderunt, illi quidem diffiniendi nomen, vsque ad quindecem species dilatauerunt, describendi modos diffinitionis vocabulo subponentes. Huic verò, de substantiali præcipuè cura est. quæ sic constare debet ex genere & substantialibus differentiis, vt proposito coæquetur. Rectè enim assignata est, cum fuerit æqualis definito & planissimâ vtitur interpretatione. amouenda est ergo, non modo æquiuocationis impostura, sed omnium quæ incerta sunt fugienda obscuritas. quoniam euidens esse debet, quæ redditur vt aliud innotescat. ergo & translationes declinandæ, & quæcumque propriè non dicuntur. vt lex, *mensura, vel imago eorum quæ naturaliter iusta sunt.* sunt autem vt ait Aristoteles, huiusmodi, peiora

translatione. Nã trãslatio facit quodãmodo notũ quod significatum est, per similitudinem. omnes enim transferentes, secundum aliquam similitudinem transferunt. Quòd autem huiusmodi est, non facit notum. nam neque similitudo inest, secundum quam mensura vel imago lex est, neque dici solet. Quare si propriè mensuram vel imaginem legem esse dicit, mentitur. imago enim est, cuius generatio per imitationem est. hoc autem non inest legi. Si autem non propriè, palàm quoniam obscurè dixit. & peius quolibet eorum, quæ secundum translationem dicuntur. Nota autem sic accipienda sunt, quòd bene dispositis intellectu innotescant. Quòd autem nec ex simpliciter notioribus, nec ex his, quæ nobis notiora, positum est, non facit ad definitionem. *Æquicolam* quoque, idest, æquimembrem diffinito, oportet fieri diffinitionem. vt si quæratur quid sit speculatiua scientia, neutrum, nec speculatiua scilicet, nec scientia, relinqui debet ambiguum: In ipsis quoque substantialibus diffinitiuis nihil ponendum est, quòd vergat ad passionem. auctore siquidem Aristotele, omnis passio magis facta, abijcit à substantia. differentia autem non huiusmodi. nam magis saluare videtur id, cuius est differentia. & simpliciter impossibile est esse singulum, sine propria differentia. Nam cum non est gressibile non erit homo. simpliciter autem dicendum, *secundumqua alteratur habens*, nihil horum diffentia illius. omnia enim huiusmodi, cum magis fiunt abijciunt à substantia. quare si aliquam huiusmodi differentiam assignauit, pec-

cauit. simpliciter autem non alteramur secundũ differẽtias. vnde etiam Plato arguitur, morte in animalium definitione, ponens. Licet enim non fiat, idest magis aut minus prædicetur, eò quod huiusmodi non suscipiunt magis aut minus, differentia tamen non est. sed fortè rectius habitum notat, & passionis habilitatem, aut magis necessitatem indicat patiendi: hoc autem facile suadebitur Christiano, qui immortalitatem expectans, conditionem viuendi credit mutandam in melius, non corrumpi naturam. Glorificabitur enim substantia, & sine corruptione sui eximetur à necessitate patiendi. Ipsa quoque habilitas passionis perpetiendæ penitus euanescet quando mortale immortalitatem induet morte absorptâ: & corruptibile nunc, incorruptionem possidebit. Nec mirum mortalitatem passibilitati ascribi, cum immortalitas ipsa secũdum Aristotelem passio sit dicenda. ait enim, Passio vitæ & casus, immortalitas videtur esse, Quoniam autem verum est quod dicitur, palam fiet, si quis concedat ex mortali aliquem fieri immortalem. Nullus enim dicet aliam eum vitam sumere, sed casum aliquem, vel passionem huic eidem adgenerari, quare non est genus vita immortalitatis vtique. & hinc constat quin mortale & immortale, non sunt viuentium species aut differentiæ: sed potius modos viuendi indicant, aut naturæ conditionem; Equidem nihil mali in substantia, nam quod cuinsque optimum, in substantia maximè. est autem difficile, nisi multam rerum notitiam habenti regulariter definire, cum substantialia sæ-

pe incerta sint, vel ob difficultatem rerum, & ignorantiam vel propter ambiguitatem sermonum. Sunt & etiam plæraque quæ vrgente natura proprijs definitionibus carent: vt principia, eo quod sursum pergentibus, eorum, quia non sunt genera, non occurrunt & indiuidua: eò quod differentiis substãtialibus ab inuicem non separantur: porro hic descriptiones pro definitionibus sunt, probabiles quidem magis, quo ad definitionum formam magis accesserint. earum tamen maior est indulgentia. est autem quidlibet fecisse facilius, quam benefecisse. quia virtus semper in arduo est, cum verò de definitione constabit, ad construendum, destruendumque propositum efficacissima est. quia cum ipso pariter infirmatur, aut conualescit.

CAPITVLVM. IX.

De problemate eiusdem & diuersi, quod agitatur in septimo, & communia quædam Topicorum.

SEPTIMVS quoque à definitionibus pendet, euoluitque problemata, quæ de eodem sunt & diuerso. In huius autem discussione plurima attritio est, quoniam contrariarum concursus rationum, dubitandi materia est. Cæterum sicut *diuersum*, sic & *idem* alicui, multipliciter dicitur: Nam vtrumque Genere, Specie, & Numero. Sed quæ genere diuersa sunt. illico & sequentibus. è contra, quæ idem numero, statim & cæteris modis vniuntur. maximè indubitanter, quod vnum est numero, & idem alicui; ab

omnibus idem videtur dici. Nam & hoc est esse simpliciter idem. Solet autem & hoc assignari multipliciter, propriè autem & primum, quando nomine vel definitione idem assignatum fuerit. vt vestis, Tunicæ, & animal gressibile bipes, homini, & quod naturâ fertur sursum, igni. Tertium verò quando ab accidente, vt sedens vel musicum Socrati, omnia enim hæc vnum numero volũt significare. quoniam autem verum est, quod nunc dictum est, ex permutantibus appellationes aliquis addiscet. sæpe enim præcipientes nomine vocare aliquem sedentium, permutamus. quando fortè non intelligitis, cui præceptum facimus, velut ab accidente eo magis intelligente, & iubemus sedentem vel disputantem vocare ad nos: palam quoniam eundem opinantes, & secundum nomen, & secundum accidens significare; ergo idem (quemadmodum dictum est) tripliciter *diuidatur*. Itaque nõ modo definitionum, sed generis, proprij, accidentis, necessaria est cognitio, tam ad astruendum, quàm ad destruendum ea problemata, quæ de eodem sũt & diuerso, sed nihil ad alterutram operam definitione vtilius, quoniam nihil efficacius, nihil notius est. In iis autem septem voluminibus, ob vbertatem locorum, constare rectissimè dicitur summa Topicorum: quæ, vt ait Isiodorus, sic dicta sunt, quoniam τόπους continent, id est locos, qui sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum. pro eo enim disciplina ipsa dicta est Topicè, quòd locorum doctrinam facit. Qui verò librum hunc diligentius perscrutantur nõ

Isiodorus.

modo Ciceronis& Boëtij topicos ab his septem voluminibus erutos deprehendet, sed librum diuisionum, qui compendio verborum & elegantia sensuum, inter opera Boëtij, quæ ad logicam spectant, singularem gratiam nactus est. Non omnes tamen locos, huic operi insertos arbitror, quia nec potuerunt, cum & à modernis, huius præeunte beneficio, æque necessarios euidentius quotidie doceri conspiciã. Versatur in his inventionis materia, quam hilaris memoriæ Gulielmus de Campellis, postmodum Catalaenensis Episcopus, definiuit, & si non perfectè, esse scientiam reperiendi medium terminum, & inde eliciendi argumentum. cum enim de inherentia dubitatur, necessarium est aliquod inquiri medium, cuius interuentu copulentur extrema. Qua speculatione, an aliqua subtilior, vel ad rem efficacior fuerit, non facilè dixerim. medium verò necessarium est, vbi vis inferentiæ in terminis vertitur, si enim inter totas propositiones sit, vt potius sit obnoxia cõplexioni partium, quàm partibus complexis, medij nexus cessat. In ijs autem, quæ terminis, aut terminorum partibus, vim vrgendi habent, locus ab ea habitudine est, quæ est inter id, quod demitur conclusioni, & id quod dempto succedit. succedentia enim à præcedentibus conuincuntur. Quòd autem vtrobique manet immobile, nec probantis violentiam, nec probati recipit fidem & sicut à significatione contrahunt termini vt vniuersales dicantur esse, vel singulares: sic vt vnus sequatur ex altero, vel propulsetur ab altero, facit coherentia, vel repugnantia significa-

tionum. nisi enim res significatæ sibi cohereant, aut repugnent, non est quare in terminis familiaritas aut hostilitas requiratur. Non est autem facile in singulis semper explorare, rerum quæ firmus sit nexus, aut quanta dissensio, & ob hoc quid simpliciter necesse, quidue magis probabile sit, iudicare interdum difficilius est. Sed quod frequentissimè sic, *probabile quidem*, quod nunquam aliter, magis probabile, quod aliter esse non posse creditur, necessarij suscipit nomē. nam penes naturam est necessariorum possibiliumque definitio, sola siquidem vires suas agnouit. Adamas diu habitus est insecabilis, quia nec ferri nec Calibis verebatur acumen: tandem verò, cum plumbo & sanguine Hircino sectus esset, patuit factū facile, quod prius impossibile videbatur. ergo solitus rerum cursus dilligenter aduertendus est, & quodam modo excutiendus naturæ sinus. vt necessariorum probabiliūque natura clarescat. nihil enim est, quod ad locorum notitiam magis prosit, nihil quod veritatis notitiam amplius pariat, nihil quod ad docendum aut ad persuadendum magis proficiat, & omnium dicendorum paret laudabilem facultatem.

Capitvlvm X.

De vtilitate octaui.

Familiare est omnium peritorum artificum, artis suæ instrumenta præparare, antequam experiatur vsum, ne conatus propriæ

facultatis inanis ſit, ſi domeſticis caruerit inſtrumentis. ſic in re militari, præuidet dux arma, & impedimenta militiæ. Architectus, cum inſtrumentis materiam perquirit, in quâ ſe, & illa, exerceat. Nauta clauum, rudentes, remos, Anchoras & cætera nauigij armamenta componit, vt eorum fretus adminiculo, propoſitum artis poſſit rectiùs expedire. Itaque pari modo, *rei rationalis opifex*, & campidoctor eorum, qui Logicam profitentur, in præcedentibus inſtrumenta diſputandi, & quaſi arma tyronum ſuorum, locauit in arenâ, dum ſermonum ſimplicium ſignificationem euolueret, & idem enunciationum locorumque naturam aperiret. Conſequenter autem inſtrumentorum exercitium docet, & quodammodo congrediendi artem tyronibus tradit, & quaſi membra moueat colluctantium, proponendi & reſpondendi, convincendi & euadendi, vias monſtrat, & eam propter quam cætera præmiſſa ſunt, facultatem præceptis informat. vt autem præmiſſæ ſimilitudinis ſequamur proportionem, quemadmodum categoriarum elementarius, peremoniarum ſyllabicis, præmiſſi topici, dictionales libri ſunt, ſic Topicorum *octauus*, conſtructorius eſt rationum, quarum elementa, vel loca, in præcedentibus monſtrata ſunt. ſolus itaque verſatur in præceptis, ex quibus ars compaginatur, & plus confert ad ſcientiam differendi ſi memoriter habeatur in corde, & iugi exercitio verſetur in opere, quàm omnes ferè libri Dialecticæ, quos moderni præceptores noſtri in ſcholis legere conſueuerant. Nam ſine eo, non diſputatur

arte, sed casu. Cæterum vt plurimum prosit, aliorum necessaria est cognitio, qui & si non abundent præceptis, nisi rarò, rerum sermonumque vtilissimam doctrinam faciunt. Quia ergo exercitatio Dialecticæ ad alterum est, pares, quos producit, & quos rationibus muniuit, & locis, sua docet arma tractare, & sermones potius cõserere quã dexteras & tantâ cautelâ imbuit, vt totius eloquentiæ præcepta hinc tracta principaliter velut à primitiuo fonte originis suæ, manare perspicuum sit. Indubitanter enim verum est, quod fatentur Cicero & Quintilianus, quia hinc non modo Rhetoricorum adiumentum, sed & principium, Rhetores, scriptores artium, assumpserunt. postmodum tamen proprijs dilatata est institutis. versatur ergo tota Dialecticæ agitatio, quoniam alter alterius iudex est, inter opponentem & respondentem. horum verò vterque finem suum assequitur, si nihil omittat ex contingentibus: si proposito sic insistat, vt & se, & orationẽ increpationi subducat. nõ enim semper eadẽ est increpationis occasio. Nam plerumque propositi, plerumq. proponentis culpa est. Siquidẽ, vt ait Aristoteles, Nõ est in altero tãtũ benè finire commune opus. Nã & qui litigatoriè interrogat, prauè disputat, & qui in respondendo non concedit quod videtur, neque suscipit quicquam, quod vult interrogans inquirere. Manifestum etiam quoniam non similiter increpandum, & per se orationem & interrogantem. Nihil enim prohibet rationem quidem prauã esse, interrogantem verò, vt cõtingit optimè cõtra respondentẽ disputare. Non cõtra dis-

colos, non possibile fortasse statim, quales quis vult, sed quales contingit, facere syllogismos. est autē prauus socius, qui impedit commune opus. Qualiter verò facienda aut vitanda sit alterutrius increpatio, an vtilius, an subtilius, & structius doceat, incertum habeo. porro benè interrogantis opus est, vt faciat respondentem improbalissima dicere, alia quidem, quam quæ propter positionem sunt necessaria: respondentis autem, non propter eum videri accidere impossibile, aut quod præter opinionem est, sed propter positionem. Diuersum enim fortassè peccatum est, ponere primum, quod non oportet, & positum, non seruare secundum modum: at opponens, etsi interdum ad inductionem, vt detur vniuersale, aut in magnitudinem orationis, aut vt manifestior sit oratio, negotietur, in omnibus præcipuam virtutem ducit occultationem conclusionis vt oratione per conclusionem expleta, quæratur propter quid. vnde in nuptiis Mercurij & Philologiæ, Dialectica in manu serpentem gestat, & formulas, vt astutiâ serpentis, quæ propositum tegit, mordeantur incauti & rudes: aut improbi per rationis formulas erudiantur, aut conuincantur. Consistit autem cautela, in ordine & modo explendi propositum, siue diuidendum, seu diffiniendum, seu colligendum sit: rectèque procedit ex præexistenti cognitione locorum, & argumentationum, aliorúmque sermonum quibus diffinitiones & diuisiones explicantur. Nam loci argumentandi, & diuidendi, diffiniendique, plerumque sunt communes. Sed vis artis in argu-

mentationibus amplius viget. in ipsis quoque syllogismis violentior est, siue integritate sui perfectus sit, siue mediâ propositione subtracta, ad modum enthimematis conclusionem acceleret. Ideóque vsus *magis* eius facit ad alterum. Inductio veró leuior est, siue maturiori incessu à pluribus progrediatur, ad vnum vniuersale, aut particulare, siue acriori impetu ab vno, ad exẽpli formam inducto, ad vnũ, inferendo prosiliat. hic autem modus magis oratoribus congruit. interdum tamen ornatus aut explicationis causâ, conducit & dialectico. magis enim persuasorius est, quam vrgens. Vnde, sicut Marcus Tullius in Rhetoricis testis est, Socrates hoc argumentandi genere sæpissimè vtebatur. Cæterum cum exempla ad probandum quid, aut plura feruntur, aut singula, conuenientia esse debeant, & ex quibus scimus. qualia Homerus, non qualia Cherillus. si autem ab auctoribus transsumantur, Homero quidem Græcus, Latinus autem, Virgilio vtatur & Lucano. Domestica vnamque exempla magis mouent, & ignota, dubiorum non faciunt fidem. Ad occultationem verò propositi, immo vt vterque gignadiorũ noti compos facilius sit idiotismus, & orthonoismus, pervtilis est. Vt vterque scilicet sic artem dissimulet, quod aut eam non habere credatur, aut quod habita nolit vti. Semper enim suspecta est artis ostentatio: & è contrà facilius admittuntur, viâ simplici gradientes. Sed præ omnibus vtrique expedit nosse fideliter circa quid confligentium versetur intentio. Siquidem non facto manifesto quid est quod positum

tum est, non est facilè argumentari. nam ex hoc, vel ad nomen, aut sæpè nulla est disputatio. Ratio enim non habet processum, nisi intellectus altercantium alicui innitatur articulo. nam vt obuiatio sit, necesse est eandem teri viam. Ergo aut vna debet esse interrogatio, aut multiplicitas suis est rationibus distinguenda. Vnde Aristoteles, *quoniam autem concessum est respondenti*, non intelligenti, dicere, quoniam non intelligo & multipliciter dicto, non ex necessitate confiteri, vel negare. palam quoniam primùm quidem, nisi planum sit quod dicitur, non pigritandum dicere, *non intelligere*. Nam sæpe ex eo quod non planè interrogantibus dant, obuiat aliquod difficile. Si autem notum quidẽ sit, multipliciter autem dictum, si in omnibus quidem verum vel falsum sit, quod dicitur, dandum simpliciter, vel negandum, si verò in aliquo sit falsum, in aliquo autem verum, significandum est quoniam multipliciter dicitur, & propter hoc, aliud quidem falsum, aliud autem verum. posterius enim diuiso incertum, si & in principio cõspexerit, dubium. si autem non præuiderit dubium, sed in alterum respiciens posuerit, dicendum ad eum, qui in alterum ducit, quoniam non ad hoc inspiciẽs dedi, sed ad alterum eorum. nam pluribus existentibus, quæ sub eodem nomine, vel sub eadem oratione sunt faciliùs est dubitatio. Si verò planum sit & simplex, quod interrogatur, aut sic, aut non, respondendum. vt enim est apud Agellium, *qui in talibus plus vel minus respondet, quam quæratur ab eo, lineam rectè disputandi ignorat aut dissimulat.* siquidem qui

aut multiloquio, aut distorta responsione collegam impedit, nō modò prauus socius, sed manifestè proteruus est: præsertim si non habens instantiā, admissis particularibus, cōtradicit vniuersali. nam sine instantia, quæ sic, vel videatur, prohibere orationem, proteruire est. si ergo in multis apparente, nō dederit vniuersaliter, qui nō habet instantiā, manifestū quoniā proteruit, nisi fortè cō trà habēt argumētari, quoniā nō verū est quòd infertur. Si quidē si cōsequēs falsum est, palā est quoniā ex antecedentibus veris non provenit. Nam ex vero nunquam falsum: *pro eo quòd veritatis integer sinus, nec parit nec alit mendacium.* Non tamen sufficit in contrarium argumentari. eò quòd plura contraria opinionibus, plerumque facilè non soluuntur hinc inde colluctantibus argumentis: nam Zeno quod non contingit moueri, neque stadium pertransire, & Empedocles ab aduerso omnia moueri contendit. Sed paucorum opinio, præsertim quam firmissima ratio non munit, æquè firmæ & *communiori* opinioni non derogat. itaque proteruus est, qui in talibus, nec instantiâ nec contrariis vtitur argumentis. est enim in disputationibus proteruia, responsio præter hos modos, syllogismi corruptiua, Ita quidem, ex parte respondentis: nam interrogante nihilominus est, si patefacto quid datum sit, ineptâ verbulorum occasione, in contrarium tendit, fidelem non recipiens intellectum, sed aucupans syllabas, & ad nomen inaniter disputans. Tantò quidem improbior est proteruia, quantò acriùs quisque sic vrget. cæterum vterque alterius propositum impedit, sine proteruiæ vitio, si officij sui parti-

bus probè renitatur, aut vrgeat. puta si tardum naturâ, vel vsu, adhibitâ celeritate quis vrgeat; si acrem ingenio, vel exercitij assiduitate, quis, adhibitâ grauitatis morâ, retardet. si tegit quis propositum, vt arte deludat: si alter detegit occultatum, vt prudenter euadat. & quidem in hunc modum plurima. Si verò falsum sequi videatur ex ver, etsi vbi fallacia sit, non sit perspicuum, constat quoniam sophisticus est syllogismus, aliaue argumentatio fallax quidem & perfida, cui fidem haberi *non oportet*: hoc autem litigijs, quam demonstrationi, aut exercitationi dialecticæ magis facit. Nam *Sophisma*, est syllogismus litigatorius: philosophema verò, demonstratiuus: argumentum autem, syllogismus dialecticus. Sed aporisma, syllogismus dialecticus contradictionis. Horum omnium necessaria est cognitio, & in facultatibus singulis perutilis est exercitatio. Itaque assuescendum est disceptationi, & prima initia memoriter reuoluēda, distinguenda necessaria, & probabilia, ab oppositis, & à se inuicem. executiendæ sunt vocum significationes, vt facilè, scientiam habenti, vna oratio in plures transeat, aut plures reducātur in vnā. In vniuersalibus aut astruendis, aut depellēdis, diligētia maior; cū in eis profectus aut periculū euidentiùs cōstat; pro eo quòd nō est sine vniuersali syllogisare. porro, cū in omni sermone præcipua sit virtus, breuitas, tum in eo, qui ad alterū est, efficatius operatur, acceptatur gratiùs & clariùs enitescit. nam in prolixitate omniū majus dispendium, quod si non potest acelerari propositū, nouitate rerum, quæ tamen præ-

ter rem non videantur, purganda est mora: quoniam, vt ait Aristoteles, quisquis vnam orationem multo tempore interrogat, malè inquirit. nam si respondente interrogato quod interrogatur, palam quoniam multas interrogationes, interrogat, aut frequenter easdem. Quare aut inuenatur, aut non habet syllogismum. nam ex paucis omnis syllogismus. si verò non respondente, quoniam non increpat, vel recedit. contingit autem multiplicare interrogationes, vt reprehensionis detur occasio, & vndecumque iustæ increpationis ansas eliciat. & hoc plerúmque laudabile, interdum verò defectus indicium est: eo quòd non est propositum certum, aut ei via non patet ad processum, qui easdem replicat orbitas, & auras easdem circinat, & mouetur iugiter nec promouetur. Heschelinus faber conchis, sicut magister Vvilelmus referebat, illorum morem sequebatur, qui nihil in disputationibus certum appetunt, & sic rem fabrilem, sicut hij expediunt Dialecticam, exercebat. Præstolabatur enim non ab arte, sed fortunâ, operis finem. Dum enim coctam massam volueret in incude, *eamque* formaret ad ictum mallei, si fortè interrogaretur quid fieret, non certum quid respondebat, sed multa disiunctim, puta cultrum, aut falcem, aut vomerem, aut aliud ad quod materiam casus induceret. Non enim quod volebat, sed quod poterat, producebatur. Nihil autem minus peritum decet artificem, quàm sequi casum, non arbitrium rationis, proinde rationum vndecunque ad statuendum vel destituendum positionem conquirenda est

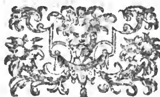
copia, vt vrgendi instandique facultas comparetur. Et si aduersarius deest, secum quisque experiatur, quæ quot, & quanta propositæ quæstionis articulũ muniãt aut impugnẽt. Sic enim facilè erit quisq; idoneus ad cogendũ & reluctãdum & siue agonizandũ, seu suadendũ, seu philosophandũ fuerit, vrgẽtias instãtiasque habẽs aut superabit aut euadet cũ gloria, aut decẽter sibi, & sine ignominia superabitur. fuit antiquitùs hæc in re militari disciplina Romanorũ, vt qui armis fuerãt exercẽdi, ab ineunte ætate assuescerent militiæ imaginariæ, & ludentes in eo iugiter versarentur adolescentes, vnde post modum in necessitatibus reipub. fæliciter triumpharent. Telorum quisque nouerat vsum, & qualiter equitẽ, qualiter peditem, nunc instare, nunc fugere, nũc cęsim, nũc punctim ferire oporteat, Domi prædiscebatur: Sic suorum instrumentorum necesse est Logicum expeditam habere facultatem, vt scilicet principia nouerit, probabilibus abundet, syllogizandi & inducendi omnes ad manum habeat rationes: vires quoque aduersarij metiatur: quoniam & ex hoc plerumque negotij pẽdet euẽtus. Non est enim in altero tantum benè finire commune opus. Siquidẽ sicut interrogantis aut docentis imperitia, sic plerumque tarditas auditoris, aut rei difficultas, eum qui agit ex arte, voti compotem esse non finit. Est autem, vt ait Palladius, magna pars prudentiæ, eius cum quo agitur æstimare personam. In iure quoque cautum est, quia nemo debet esse ignarus cõditionis eius, cum quo cõtrahit. Ergo & aliter cũ erudito, aliter agendũ

est cũ eo,quem rudẽ nosti.Nã eruditus syllogisticis, rudis vrgendus est rationibus inductiuis. Cæterũ vt quis veniat ad profectu, sicut studiũ exercitii, ita & venam laudabilis necesse est subesse ingenii.Ingenium verò bonum est,quod verò facile adquiescit, & falsum aspernatur. hoc autem primùm à naturâ oritur, per fomitem innatæ rationis: deinde affectione boni, & vsu, viuaciùs conualescit. vsus quidem exercitium roborat, paritque facultatem probandi & examinandi veri. faciliùs tamen,& expeditiùs, si artis præceptorumque compendio solidetur. Sed licet nunc ad se,nunc ad alterum contingat vtiliter exerceri, collatio meditatione videtur vtilior. vt enim ferrum ferro acuitur, sic ad vocem alterius, contingit animum colloquentis acutiùs & efficaciùs excitari: sed maximè si cum sapiente aut modesto sermo conseritur alioquin os stulti, quod ebullit stultitiam, & proteruus, qui modestiam nescit, non tam facilè ingenia adolescentium, qui aliis per imitationem appetunt conformari, erudiunt, quàm peruertunt, Non informant ad vitam, nec instruunt ad sciẽtiam, sed infatuant animam, & toxicant linguam. Itaque licet nihil magis mutua collatione prosit; non est tamen cum omni disputandum, neque contra quemlibet exercitandum. Necesse est enim, vt ait Aristoteles, contra aliquos prauas fieri orationes. Nam contra eum, qui omnino temptat videri perfugere,iustũ quidem omnino tentare syllogismũ facere:non pulchrum autem, eò quòd, non oportet consistere statim contra quoslibet, Necesse est enim labo-

riosum sermonem accidere. Nam qui exercitati sunt, non possunt abstinere à disputatione certatoriâ. Sed nec vbique, nec semper, nec de quolibet disputandum. sunt enim plura, quæ disputationem non admittunt. sunt quæ humanas excedunt rationes, & tantum fidei consecrantur. Sunt & quæ interrogante æquè ac respondente videntur indigna & eos, qui in talibus dimicant, aut desipere, aut non sapuisse conuincuntur. Hæc autem sunt, quæ scita non conferunt, & ignorata non lædunt. iis operam dare, ad philosophiam non tam accessum præparat, quàm recessum. Neque enim proficientis, sed defficientis ingenii iudicium est. vnde eleganter Beatus Ambrosius: *Libenter fateor me nescire, quòd nescio, imo quòd scire nihil prodest.* Porro probabilium inuestigatio, ex quibus ferè scientia est humana, quodammodo manat à fonte Topicorum; quæ rerum sermonumque adiunctione deprehensa, parant copiam rationum: vt si quis in eis sufficienter instructus fuerit, illud Pithagoricum verum esse cognoscat, quia de omni re potest in vtramque partem probabiliter disputari. Ipsam verò, sicuti est, deprehendere veritatem, diuinæ vel angelicæ perfectionis est. ad quam tantò quisque familiarius accedit, quantò verum quærit auidiùs, amat ardentiùs exminat fideliùs, & in contemplatione eius iocundiùs delectatur. Hæc summatim excerpta, ad instantiam prouocantis retexui. non quidem quod vtilitatem aut conceptionem præcedentium librorum plenè descripserim: Hoc enim supra vires meas est, & à proposito alienum, sed vt ar-

ticulos, qui proponebantur & criminabatur invtiles, officiosos esse monstrarem. idem quoque in sequentibus propositum est: scilicet vt potiùs æmulo occuratur, quàm vt in artes, quas omnes docent, aut discunt, commentarii scribantur à nobis. Cui ista non placent, doceat potiora.

Metalogicon tertius liber explicit.

INCIPIT PROLOGVS LIBRI QVARTI.

REDIRE compellor ad materiam, intermissam, & quæ studijs grauioribus fuerat prius præponenda. Nam & processus, ætatis, gradus, ordinis, conditionis forma, vt de imminentibus causis, & domesticæ rei oneribus ad præsens taceam, occupationem aliam exigebant. Sed quoniam temeritas æmuli non quiescit, & tu, cui mos gerendus est, opinionis meæ sententiam quæris quæ pro tempore licuit, succinctâ breuitate percurram. Iocundum enim fuerat, vt Senecæ verbis vtar, in antiqua redire tempora, & ad annos respicere meliores, nisi amaritudo, quæ partim ex meatu, partim ex alia sollicitudine incumbit, animum prægrauaret. Quia tamen visum est tibi meum & Cornificij examinare conflictum, inuitus, & quodammodo tractus, in huius palæstræ descendo arenam. Sed hæc hactenus.

Metalogicon liber quartus incipit.

Capitvlvm. I.

Quod liber Analyticorum est rationum examinatorius.

Campidoctor itaque Peripateticæ disciplinæ, quæ præ cæteris in veritatis indagatione laborat, infœlicem summam operis dedignatus, totum componit: certus, quod cuiusque artis perfectio, gloriam sui præconatur authoris. vnde cùm inuentionis instrumenta procurasset, & vsum quasi in conflatorio sedens examinatorium quoddam studuit cudere, quo diligentissima fieret examinatio rationum. Hic autem est Analyticorum liber, qui ad iudicium principaliter spectat, & tamen ad inuentionem aliquatenus proficit. Nam disciplinarum omnium connexæ sunt rationes, & quælibet sui perfectionem ab aliis mutuatur. vix est, quæ sine alterius adminiculo, si tamē omnino aliqua est, quæ ad summum possit ascendere. vt autem opinionis meæ iudicium plenè cognoscas, quid de hoc opere sentiam, paucis aduerte.

CAPITVLVM. II.

Quòd scientia hæc vtilis est ad omnia, & vnde hæc sortita sit nomen.

ANALYTICORVM quidem perutilis est scientia, & sine qua quisquis logicum profitetur, ridiculus est. vt verò ratio nominis exponatur, quam Græci Analyticen dicunt, nos possumus resolutoriam appellare. familiarius tamen assignabimus, si dixerimus æquam locutionem. Nam illi *ana* æquale, *lexim* locutionem dicunt; frequens autem est, cum sermo parùm est intellectus, vt eum in notiorem resolui desideremus æquivalenter, vnde & interpres meus cùm verbum audiret ignotum, & maximè in compositis, dicebat *analetiza hoc*, quod volebat æquiualenter exponi. Nam hæc resolutio intellectui ad scientiam adminiculatur quàm plurimum. Cæterum licet necessaria sit doctrina, liber non eatenus necessarius est: quicquid enim continet, alibi faciliùs & fideliùs traditur, sed certè verius aut fortiùs nusquam. Si quidem & ab inuito fidem extorquet, quippe violentus est, & quodam Cæsareo impetu, *nullas nisi hoste subacto, gaudet habere vias*. Amici gratiam nullius momenti facit. Quod vtique satis congruit officio iudicantis, cum affectus amici vel hostis, sinceritatem iudicij peruertere soleat. Porrò exemplorum confusione, & traiectione literarum, quas tum de industria, tum causa breuitatis, tum ne falsitas alicubi exemplorum ar-

gueretur, interseruit, adeo confusus est, vt cum magno labore eô perueniatur, quod facillimè tradi potest, & plerumque dum mendacium vitat, nec verus nec falsus est; aut fortè mentitur: si tamen proteruia calumniam facit.

Capitvlvm. III.

Quod liber non eatenus vtilis est ad phrasim comparandam.

Sicvt autem regulæ vtiles sunt, & necessariæ ad scientiam, sic liber ferè inutilis est ad phrasim instruendam, quam nos verbi suppellectilem possumus appellare. est enim phrasis commoda verbi facilitas in quauis linguâ. Ergo scientia memoriter est firmanda, & verba pleraque excerpenda sunt. ea enim debet esse philosophantis cautela, vt verborum intellectui semper insistat, & præter hoc diligenter excerpat verba, quæ alio commodè transferuntur, & quorum potest esse frequentior vsus. Reliqua coæquantur foliis sine fructu, & ob hoc aut calcantur, aut sua relinquuntur in arbore. vnde qui Aristotelem sequuntur, in turbatione nominum & verborum, & intricata subtilitate, vt suum vendicent, aliorum obtundunt ingenia, partem pessimam mihi prælegisse videtur, quo quidem vitio Anglicus noster Adam mihi præ cæteris visus est laborasse, in libro, quem artem differendi inscripsit. & *vtinam benè dixisset bona quæ dixit*, & licet familiares eius & fautores, hoc subtilitati ascribunt, plurimi ta-

men hoc ex desipientia vel inuidentia vani, vt aiunt, hominis, contigisse interpretati sũt. Adeò enim expressit Aristotelem intricatione verborum, vt sobrius auditor rectè subiungat, *nonne hoc spumosum, & cortice pingui, vt ramale vetus prægrandi subere coctum.* Habenda est tamen autoribus gratia, quia de fonte eorum haurientes, labore ditamur alieno.

CAPITVLVM IV.

Quæ sit libri primi concæptio.

CÆTERVM quod necesse est sciri, verissimè & certissimè traditur hoc equidem est, quid propositio dialectica, aut demonstratiua, vniuersalis, particularis, aut infinita, quid terminus, prædicatus videlicet, aut subiectus, quid sillogismus perfectus, aut imperfectus, quid in toto esse, aut non esse, quas propositiones ad vsum sillogizandi conuerti contingat, & quas non, quidue obtineat in his, quæ modernorum vsu dicuntur esse de naturali materia, aut contingenti, aut remota. Quibus præmissis, trium figurarum subnectit rationes, & tam extremitatum quàm medij definitione præmissa, quot & qui modi in singulis figuris, ex complexione extremitatum proueniant, docet data quidem semente rationis eorum, quos, sicut Boëtius asserit, Theophrastus & Eudemius addiderunt. Deinde habita modalium ratione, transit ad commixtiones quæ de re necessario sunt, aut contingenti, cum his quæ sunt, de inesse, vt quid

ex his, in ſingulis figuris, proueniat, oſtendatur. Nec tamen dico ipſum Ariſtotelem alicubi, quod legerim, niſi fortè quòd ad propoſitum, de modalibus ſufficienter egiſſe: ſed procedendi de omnibus fideliſſimam ſcientiam tradidit. Expoſitores verò diuinæ paginæ, rationem modorum pernecesſariam eſſe dicunt: & modum ſiue expreſſus, ſiue tacitus ſit, plurimum attendendum. Nam in hac *quam perfeciſti, deſtruxerunt*, modus ſubticetur, & intelligitur perinde ac ſi modus hic, *voluntate* ſcilicet, apponeretur. vt ibi, *Tenerum ſpe deuorat agnum*. Eſt enim modus, vt aiunt, quaſi quidam medius habitus terminorum. Et profectò licet nullus, modos omnes, vnde modales dicuntur, ſingulatim enumerare ſufficiat, quòd quidem nec ars exigit, tamen magiſtri ſcholarum inde commodiſſimè diſputant, &, vt pace multitudinis loquar, Ariſtotele ipſo commodiùs. opinor vtique quod ſiue ob verum modum, ſiue ob ſolem formam dicantur modales, earum, apud plurimos ſcripturarum locos, neceſſaria eſt cognitio. Cæterũ in his præcipuam arbitror eſſe vſus authoritatẽ, qui ſermonum auget aut minuit, mutat aut euacuat, ſignificationes. Quod patet in eo quod eſt contingens. Cuius latiſſimus vſus, quo poſſibili æquabatur, in cõmuni modernorũ vſu parietes ſcholarũ nuſquã egreditur. Ad hæc ſubiũgit, vnde idoneitas ſyllogizãdi proueniat, quoniam parum eſt generationem noſſe ſillogiſmorum, niſi quis & potentiam habeat faciendi. ſequitur ratio reducendi ſillogiſmos in primæ figuræ modos. & ſic primi libri conceptio clauditur.

CAPITVLVM V.

Quæ ſit conceptio ſecundi.

SECVNDVS autem tranſit ad rationem inferendi, quæ in formam concluſionis patet. adiiciens quomodo ex falſis in ſecunda & tertia figura verum ſillogizetur, quod eos fortè prætereit, qui ex falſo nihil ſequi contendunt. Deinde ad circulares progreditur ſillogiſmos, & eos in omnibus figuris exequitur. tunc ad conuerſiones ſillogiſmorum in omni figura, vt quidem imperfecti redeant ad perfectos, & omnium fides pariter eluceſcat, iſta præcedunt quæ directæ ratiocinationis forma eſt, ſubiungitur ratio hypotheſeos: quæ neceſſitate impoſſibilis euentus, aut non probabilis propoſitum aſtruit. Cuius quidem ratio eſt vt ſi concludenti non adquieſcatur ſumpta contradictoria concluſionis, & altera conceſſarum, eiſque in prima figura diſpoſitis, colligatur oppoſitum alicuius conceſſarum. Quòd qualiter in omni figura fiat, oſtendit. omneſque modos, per impoſſibilem euentum, veros eſſe conuincit. Ad hæc qualiter & in qua figura ſillogizetur ex propoſitionibus oppoſitis, fideliter aperit. Adiicit & regulam petitionis principij, quæ ſpeculatio tam demonſtratori quàm dialectico ſatis accommoda eſt: licet hic probabilitate gaudeat ille veritatem duntaxat amplectatur. Præterea ſi non cauſa ponatur vt cauſa, puta, cum quis non vrgente ſe ratione complexionis, ad im-

possibile ductus esse causatur; sed eò quod falsum aliquid positum fuerat, sequitur de causa falsæ conclusionis, vt catasillogismi & Elenchi, & de fallacia secundum opinionem, & de conuersione medij & extremorum, cuius tamen tota vtilitas longè commodiùs tradi potest. subiungitur ratio reducendæ inductionis, quam dicit Rhetoricum sillogismum, itidem & exempli & de deductione. Deinde quid instantia, quid εἰκος quam probabilem propositionem dicit, etsi eius possit esse instantia, id est non perpetuò obtineat: vt matres amare, nouercas inuidere. Quid item signum, & quomodo Enthimema constet ex eicotibus, & signis. Postremò agit de cognitione naturarum. Grande quidem capitulum, & quod licet aliquatenus proposito conferat, fidem tamen promissi nequaquam implet. vnum scio me huius capituli beneficio, neminem in cognitione naturarum vidisse perfectum.

Capitvlvm VI.

De difficultate posteriorum Analiticorum & vnde contingat.

Posteriorvm verò Analiticorum subtilis quidem scientia est, & paucis ingeniis peruia; quod quidem ex causis pluribus euenire perspicuum est. continet enim artem demonstrandi, quæ præ cæteris rationibus disserendi, ardua est. Deinde hæc vtentium raritate iam ferè in desuetudinem abiit, eò quod demonstrationis

nis vſus, vix apud ſolos Mathematicos eſt:& in his ferè, apud Geometras duntaxat, ſed & huius quoque diſciplinæ non eſt celebris vſus apud nos niſi fortè in tractu Ibero vel confinio Africę. etenim gentes iſtæ Aſtronomiæ cauſâ Geometriam exercent præ cæteris. Similiter Ægyptus & nonnullæ gentes Arabiæ. ad hæc, liber quo demonſtratiua traditur, diſciplina, cæteris longè turbatior eſt, & tranſpoſitione ſermonum, traiectione literarum, deſuetudine exemplorum, quæ à diuerſis diſciplinis mutuata ſunt. Et poſtremo quod non contingit authorem, adeo ſcriptorum deprauatus eſt vitio; vt ferè quot capita, tot obſtacula habeat. Et benè quidem vbi non ſunt obſtacula capitibus plura. vnde à pleriſque, in interprætem difficultatis culpa refunditur, aſſerrentibus, librum ad nos non rectè tranſlatum.

CAPITVLVM VII.

Quare Ariſtoteles nomen Philoſophi præcæteris meruerit?

FVIT autem apud Peripateticos tantæ authoritatis ſcientia demonſtrandi, vt Ariſtoteles, qui alios ferè omnes & ferè in omnibus, philoſophos ſuperabat, hinc commmune nomen ſibi quoddam proprietatis iure vindicaret, quòd demōſtratiuam tradiderat diſciplinam. Ideo enim, vt aiunt, in ipſo nomine philoſophi ſedit. ſi mihi non creditur, audiatur vel Burgundio Piſannus à quo iſtud accepi. Et quoniam hæc ignorantiæ

tenebras tollit, facitque quandam prænoscendi prærogatiuâ scientem, sectam Academicorum, quam in his, quæ sapienti dubitabilia sunt, profitemur, de caligine sua frequenter educit in lucem. & sicut imprimis examinatorium cudens, instruxit iudicem, sic clientem suum Aristoteles, in his ad docentis prouehit authoritatem: Eleganti quidem ordine, quia qui rectè iudicantis implet officium, meritò ad docentis cathedram sublimatur.

Capitvlvm. VIII.

De officio demonstratiuæ & ex quibus sit demonstratio, & quomodo; & quod sensus scientiæ principium est, & quomodo.

Sed ad hanc disciplinam quis idoneus est profecto? & si quis in aliquo, eam in multis nullus perfectè assequitur. necesse enim est disciplinarum prænosse principia: & ex his ex necessitate verorum sequelam colligere consertis rationibus, & vt sic dixerim, calcatiùs vrgendo, ne quis, quasi ex defectu necessitatis, videatur hiatus, qui demonstratiuæ scientiæ præiudicium afferat. Non vtiquè omnis scientia, demonstratiua est, sed illa duntaxat, quæ ex veris & primis est, & immediatis. nam sicut non omnis Syllogismus demonstratio, sed omnis demonstratio syllogismus est, Sic demonstratiuam scientia iuconuertibiliter ambit. communes itaque conceptiones animi præcedunt, dein-

de per se nota: & ex his, Demonstratiua exoritur. refert autem in iis, quæ nota sunt, an natura, an ad nos notiora sunt. nã proxima sensui, notiora, nobis remotiora verò, vt pote vniuersalia, simpliciter & naturaliter notiora. ex principiis itaque disciplinarum, per propositiones immediatas, idest, quæ probatione non indigent, ad id quo tendit, via est demonstratori. & licet ad iudicium maximè dicatur hæc scientia pertinere, inuentioni tamen plurimum confert. docet enim ex quibus, & qualiter, contingat demonstrare & quando & quomodo propriis aut communibus sit vtendum. Nam scientiæ sibi inuicem adminicula conferunt. & quia non omnis locus demonstratori commodus est, (vtpote ab accidente, eò quod corruptibilium, nec demonstratio, nec scientia simpliciter est,) necessarios sibi vindicat locos, reliquos Dialectico cedit & oratori. quibus satisfactum est, si verisimilimus fiat syllogismus. præterea quibus syllogismis, quibusue propositionibus, vtendum sit, aperit, & quam vim in astruendo vel destruendo afferat, propositionis quantitas aut qualitas, diligenter inspecta, quis autem syllogismus, cui faciat quæstioni, quæue sit figura syllogismo accommoda, pandit: & sic Demonstrandi scientiam statuit. ac si sensu corporeo teneatur, quæ ratio indubitata sic esse conuincit. communes enim conceptiones, à singulorum inductione fidem sortiuntur. Impossibile enim est vniuersalia speculari, non per inductionem. quoniam, vt ait, quæ ex abstractione dicũtur, per inductiones, ignota, nota fiũt. Indu-

cere autem, non habentes sensum, impossibile est. Singularium enim sensus est: Nec contingit ipsorum accipere scientiam. neque ex vniuersalibus sine inductione, nec per inductionem, sine sensu. fit ergo ex sensu memoria: ex memoria multorum sepius iterata, experimentum: ab experimentis, scientiæ, aut artis, ratio manat. Porro ab arte, quæ vsu & exercitatione firmata est, prouenit facultas exequendi ea, quæ ex arte gerenda sunt. Sic itaque sensus corporis, qui prima vis, aut primum exercium animæ est, omnium artium præiacit fundamenta: & præexistentem format cognitionem, quæ primis principiis viam non modò aperit, sed & parit.

Capitvlvm IX.

Quid sensus, & quomodo omnis philosophiæ species, ex ipso conualescat per imaginationem.

Planvm autem est, hoc diligentiùs inspicienti per singula. Nam cum sensus (secundum Aristotelem) sit naturalis potentia indicatiua rerum, aut omnino non est, aut vix est cognitio, deficiente sensu, si quis opera naturæ, quæ ex elementis, vel materiá constant & forma, pertractet cum Phisico, ratiocinandi viam ab indicio sensuum mutuatur. Si verò cum Mathematico figuras abstrahat, aut numeros partiatur, discretæ multitudinis, aut continuorũ corporum copiam fidelibus occulis ingerit. Philosophus quoque qui rationalem exercet, qui etiam tam Physici quàm Mathematici cliens

est, ab iis incipit, quæ sensuum testimonio conualescunt, & proficiunt ad intelligibilium incorporaliumque notitiam. Est autem sensus, vt Calcidio placet, passio coporis ex quibusdam extrapositis, & variè pulsantibus corpus vsque ad animam commeans. Nisi enim eadem aliquid violentiæ habeat, nec ad animam peruenit, nec cadit in sensus formam. Si verò eadem passio grata est, lenitate sui voluptatem gignit, & si inualescit, gaudium nominatur. Quòd si asperitate sui exulcerat, dolorem gignit. Arist. autem sensum, potius vim animæ asserit, quàm corporis passionem. Sed hæc eadem vis, vt iudicium suum de rebus formet, passionibus excitatur. & quia res percipit, earumdem apud se deponit imagines. quare retentione & frequenti reuolutione, quasi thesaurum memoriæ sibi format. Dum verò rerum voluit imagines, nascitur imaginatio: quæ non modò præceptorum recordatur, sed ad eorum exempla conformanda, sui viuacitate progreditur: Quæsitum tamen est an à sensu distet imaginatio naturaliter, an solo percipiendi modo. Recolo enim fuisse philosophos, quibus placuit, sicut incorpoream, simplicem, & indiuiduam esse substantiam animæ, ita & vnam esse potentiam, quam multipliciter, pro rerum diuersitate, exercet. Eorum ergo opinio est, quòd eadem potentia nunc sentiat, nunc memoretur, nunc imaginetur: nunc discernat inuestigando, nunc inuestigata assequendo intelligat. Sed plures sunt è contrario sentientes, animam quidem quantitate simplicem, sed qualitatibus

cōpositam & sicut multis obnoxiam passionibus, sic multis potentijs vtentem. Et facilè quidem crediderim plures esse, quàm eorum sit libris expressum. cum anima dum à Domino perigrinatur, suæ originis nimis ignara, vix vires suas agnoscat.

CAPITVLVM X.

De Imaginatione & quòd ex ipsa oriuntur affectiones, quibus anima componitur, aut turbata deturbatur.

IMAGINATIO itaque à radice sensuum per memoriæ fomitem oritur. & non modò præsentiã, sed & absentiã, loco quidē, vel tempore, per quandã symplasim, quã nos conformationē possimus dicere, intuetur. Hinc est illud.

Sic sedit, sic culta fuit sic stamina neuit,
Iniectæ collo sic decuere comæ.

Quòd autem abstratiua sit, innuit Maro, dum se, sui Astyanactis imaginē abstraxisse recordatione quadam Andromachæ fatetur.

O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat.
Et nunc æquali tecum pubesceret æuo &

quia, vt in politiã ait Plato, *facile est assequi naturalia arcana ex his quæ frequenter accidunt*, imaginem eorum, quæ futura sunt, concipit ex qualitate eorum, quæ præsentialiter sentit, vel aliquando sensit. Ergo si passionem asperam concipit de futuro, *timor* oritur. *spes* autem, si vtilitate vel amænitate iocundam. Hinc nascitur & cupiditas, perniciosissima pestis, & quæ philosophan-

di proposito plurimùm aduersatur. Impossibile enim est quenquam cupiditati & philosophiæ pariter operam dare. mixta autem est ex contrarijs, cum spes fruẽdi voluptatẽ pariat, sed dilatio tristitiam & dolorem. quæ si inualuerint, vt exordinent & turbent animam, ex ea concussione fit ira. itaque ad cõpescendos motus illicitos parit imaginatio cautelam: quæ ei nociua declinet: *vt sunt ex* quibus dolor, ira, cupiditas & sequelæ istorum puta inuidia, odium, detractio, luxuria, vanitas. Dum verò nimis cauet, ad formidinem, dum parùm, ad temeritatem accedit. & in hunc modum ex sensu proueniunt cætera, per imaginationis opem: vt amor, qui ad tutelam corporis, vel ad conseruationem vtilium, vel ad procurandam successionem, plurimùm operatur.

CAPITVLVM XI.

Quid imaginatio, & de opinione & fallaciâ opinionis, & sensus & de ortu phronesis, quam nos prudentiam nominamus.

EST ergo imaginatio, primus motus animæ, extrinsecus pulsatæ, quô secũdum exercetur iudicium, aut per recordationem redit primum. primum enim iudicium viget in sensu, dum aliquid album, aut nigrum, aut calidum aut frigidum, esse pronunciat. Secundum verò imaginationis est: vt cum aliquid perceptorum, retentâ imagine, tale vel tale asserit, de futuro

iudicans, vel remoto. Hoc autem alterutrius iudicium *opinio* appellatur. & est quidem certa, si prout se habent, de rebus iudicat. si verò aliter, infidelis. Hanc autem asserit Aristoteles, animæ passionem: eò quod dum exercetur, rerum imagines animæ imprimantur. quòd si vna pro altera imprimatur, pro errore, quo fallitur in iudicio, fallax vel falsa opinio nominatur. nam sæpissimè falluntur sensus, non modò in paruulis, vbi ratio putatur otiosa, sed & in prouecta ætate. quòd Aristoteles docens, dicit, ex eo contingere lactentes, omnes viros, putare patres, fæminas autem, matres, quod sensus rudis fallitur, nec firmum potest afferre iudicium. Baculus verò, in aqua fractus videtur etiam perspicacissimis. & quia sensuum fallaciam deprehendit, in eo agitatur vt & fidele aliquid teneat, cui sine errore fiducialiter possit inniti. Ab hac agitatione nascitur virtus quam Græci φρόνησιν, Latini prudentiam vocant.

Capitvlvm. XII.

Quid prudentia, quæ materia eius, quæ partes, & quomodo scientia ex sensu.

Prvdentia autem est, vt ait Cicero, virtus animæ, quæ inquisitione & perspicientiâ solertiáque veri versatur. Materia enim huius virtutis, in quâ exercetur, veritas est: reliquarum verò, domesticæ quædam necessitates. Ne ergo vndecumque fallatur, ad futura prospectum intendit, & prouidentiam format, vel præterita ad

mentem reuocans, thesaurizat memoriæ: vel de præsentibus callet, & astutiæ vel calliditatis speciem parit: aut se pariter ad vniuersa diffundit, & ei circumspectio nascitur. cùm autem veritatem fuerit assecuta, in speciem scientiæ transit. ex his patet, quòd cum de sensu, imaginatio, & ex his duobus, opinio, & ex opinione, prudentia nascatur, quæ in scientiam conualescat; quòd scientia de sensu trahit originem. Nam vt dictum est, *multi sensus, aut etiam vnus*, memoriam vnam, multæ memoriæ, experimentum, multa experimenta, regulam, multæ regulæ, reddiderint vnam artem ars, verò facultatem.

CAPITVLVM XIII.

De differentia scientiæ, & sapientiæ, quid fides.

INDE est, quod maiores, prudentiam, vel scientiam, ad temporalium & sensibilium notitiam retulerint: ad spiritualium verò, intellectum, vel sapientiam. Nam de humanis, scientia: de diuinis, sapientia, dici solet. Adeò autem de sensu, scientia pendet, vt eorum, quæ sensu sciuntur non sit scientia, rebus à sensu subductis. constat enim hoc ab Aristotele. potest tamen esse fidelis opinio: vt cum post noctem Sol creditur rediturus. vnde quia humana transitoria sint, certum opinionis *de ijsdem* nequit esse iudicium, nisi raro, si autem, quod non vsquequaque certum est, pro certo statua-

tur, fit accessus ad fidem quam Aristoteles diffinit *esse vehementem opinionem*. fides autem, tam in humanis, quàm in diuinis rebus, maximè necessaria est. cùm nec contractus sine eâ celebrari *inter homines* possent, aut aliqua exerceri commercia, interdum quoque & homines meritorum præmiorumque nequit esse commercium, fide subtractâ. hæc autem tum habet meritum, cùm veros de Religione tenet articulos. & est, vt ait Apostolus, substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. est & media inter opinionem & scientiam quoniam per vehementiam certum asserit: ad cuius certitudinem per scientiam non accedit. vnde Magister Hugo fides est. volontaria certitudo absentium supra opinionem, infra scientiam, constituta. Sed hic scientiæ nomen dilatatum est, & vsque ad diuinorum comprehensionem protenditur.

Capitvlvm XIIII.

De cognitione φρονήσεως, & ἀληθείας, & de ortu phronesis, quòd ratio.

Et quia veritas, prudentiæ materia est (nam in veri comprehensione laborat.) finxerunt antiqui phronesim & ἀλήθειαν esse germanas. eò quod prudentiæ cum veritate est quædam diuina cognatio. Inde est quòd ab aspectu veritatis prudentia, si perfecta est, nequit arceri. verum quia hoc hominum non est, latens verum auidè quærit infirma conditio. &

quidem propter fallacias sensuum & opinionum, vix in eius inuestigatione fideliter incedit: vix est in comprehensione secura. recolit enim se deceptam esse, & posse decipi. sollicitatur ergo, vt firmâ perceptione gaudeat, indubitatóque iudicio, quod potest ratio appellari. Siquidem ratum & firmum est rationum examen. Philologiam ergo parit phronesis, dum amor veri sollicitat prudentiam ad notitiam rerum, de quibus ferri vult sincerum firmumque iudicium. & est philologia, sicut philosophia, nomen temperatum. quia sicut appetere, quam habere, sapientiam, facilius est, sic amarè quidem, quam exercere rationem. Ratio enim, id est *sincera iudicij firmitudo*, paucorum est.

CAPITVLVM. XV.

Quid Ratio, & quòd nomen rationis multiplex est: & quòd rationes sempiternæ.

ANIMA itaque pulsata sensibus, & prudentiæ sollicitudine validiùs concussa seipsam exerit: collectisque in vnum viribus, dolos sensuum & opinionum studet intentiùs declinare. suâ verò intentione, perspicatiùs videt, firmiùs tenet, & sinceriùs iudicat. & hæc est vis, quæ ratio nominatur. Siquidem ratio est potentia, spiritualis naturæ, discretiua rerum corporalium & incorporalium, quæ res appetit firmo & sincero examinare iudicio. ipsum quoque iudicium eius, censetur nomine rationis. sed & illa censentur rationes, de quibus sola

ratio iudicat, & quorum essentia, à sensibilium singulariumque naturâ disiuncta est. Has Pater Augustinus, & multi alij, asserunt sempiternas. Hæc autem sunt, in quibus ab initio, & sine initio, æternæ constitutionis decretum, & suæ dispositionis seriem sanxit ratio primitiua, quam si dixero, *Sapientiam Dei*, vtique non errabo. Infinita quidem huiusmodi, vel in ipsis veris, palam est inuenire. nam *Deum esse Deum, & patrem habere filium, & spiritum sanctum vtique consubstantialem esse*, non nihil vtique sunt hæc enunciabilia, sed ab æterno vera, & diuino firma iudicio. & non modo in veris, sed in alijs, hoc ipsum liquet. cùm ratio duorum ad tria, & item trium ad duo, & in hunc modum plurima, autore Augustino, sempiterna sunt. Quòd si cui videatur absurdum, librum eius de libero arbitrio legat, & ita esse constabit.

Capitvlvm. XVI.

Distinctio multiplicitatis & quòd bruta non habent rationem, etsi discernere videantur, & vnde homo eam sortita sit iuxta Hebræos.

Cassiodorvs verò, in libro de anima, tali vtitur definitione: *Rationem* dico, animi probabilem motum, qui per ea, quæ conceduntur, & nota sunt, ad aliquid incognitum ducit, perueniens ad veritatis arcanum. Ergo & *potentia* & *potentiæ motus*, ratio appellatur. hunc autem motum asserit Plato in Politiâ, vim esse

deliberatiuam animæ, quæ, quid honeſtum, vel vtile ſit, appetendumve, aut fugiendum, penſatis rerum ſpeciebus, ſpecierumque cauſis, iudicio fideli examinat. habent enim & bruta animalia vim quodam modo diſcretiuam, qua diſcernunt cibos, declinant inſidias, præcipitia tranſiliunt, neceſſitudinem recognoſcũt: Non tamen rationem exercent, ſed naturali appetitu vigent, & imaginantur pleraque, ſed cauſas rerum diſcutere nequaquam poſſunt. Quòd quidem ex eo prouenire dicunt Hæbræi, quòd cùm domino diſponente, ab initio creaturarum cætera coaluerint, & fotu caloris & humoris ſortita ſint Spiritum naturalem, animalem, ſenſibilem, ex quibus oriuntur appetitus, & imaginatio, quam habent bruta, ſolus homo aſſequutus eſt vim, efficaciùs & ſinceriùs diſſerendi, quòd ei vitam inſpirans Deus, diuinæ rationis voluit eſſe participem. hominis verò ſpiritus, quoniam à Deo datus, & ad Deum rediturus eſt, ſolus diuina meditatur, & in eo ferè ſolo cæteris animalibus præſtat. Res enim corporeas, non modò imaginatio, ſed ſenſus comprehendit. Ad hæc, & rerum corporalium formas, veram quoque ipſam cohærentiam, diſcohærentiamque, pro parte cognoſcit. ſenſus enim videt hominem, rem vtique corporalem: videt colores, & motus, formas vtique corporalium; videt etiam hominem mouere manum, quòd quidem amplius eſt, quàm videre hominem mouentem, id eſt qui mouet manum. Quòd ſi cui mirum eſt, acquieſcat vel Auguſtino. Porro ratio tranſcendit omnem ſenſum & iudicium ſuum, etiam in cor-

porabilibus & spiritualibus rebus immergit. Contemplatur omnia inferiora, & ad superiora prospectum intendit. Rationi Hebræorum cōsentit Senecæ definitio: etsi ille aliud senserit. ait enim, *Ratio est quædam pars diuini Spiritus humanis immersa corporibus.* Quod tamen aut errori gentilium accommodandum est, qui animam mundi, in animas singulas discerptam opinabantur, ipsamque mentiebantur esse spiritum sanctum: aut benigniùs interpretandum est: vt pars, non in quantitate, sed in virtute dicta credatur. Nam & verbi figuram exprimeret: adiecit quædam. Licet enim ratio quodammodò virtus diuina sit, nequaquam tamen pars eius est qui absolutissimæ simplicitatis est.

CAPITVLVM. XVII.

De officio rationis, & quare sensus in capite, quibus ratio præsidet, & quas pedissequas habeat philologia.

CVM ergò ratio, origine diuina nobilitetur, & diuinò polleat exercitio, eam super omnia colendam esse, totius philosophiæ decretò sancitum est. hæc enim inordinatos motus cōpescit, & ad normam bonitatis componit vniuersa, vt nihil sit quòd ordinationi diuinæ repugnet cui si quis obtemperat, fœlici processu peraget æuū si detrectat, vt in Timæo ait Plato, *Claudum iter vitæ, & mancum, serpens, cum familiari stultitia demum reuocatur ad inferna.* Agit hæc corporis curam & animæ, & vtrumque com-

ponit. Qui verò vtrumque contemnit mancus & debilis est, qui alterum claudus. Et quia sensuum examinatrix est, qui ob fallendi consuetudinem, possunt esse suspecti, natura optima parens omnium, vniuersos sensus locans in capite, velut quendam Senatum, in Capitolio, animæ, rationem quasi dominam in arce capitis statuit: mediam quidem sedem tribuens inter cellam phantasticam & memorialem, vt velut è specula sensuum, & imaginationum, possit examinare iudicia. Proinde quidem, quia hæc ipsa vis, etsi diuina sit, quasi quodam sensuum & imaginationum ventilabro excitatur, & quia prudentia ad inuestigationem veri, quærit rationis sincerum examen; & philologiam parit, quam duæ pedissequæ, periergia & ἀγρυπνία, iugiter prosequuntur. Est autem periergia quæ laborem circuit operis. ἀγρυπνία, vigilans diligentia, quæ exercitium temperat, ne quid nimis. Amor enim ociosus nō est. Habet enim terrenam & mortalē philologia originem. Sed cum ad diuina transit, immortalitate quadā deificatur. Quia cū prudentia quæ de terrenis est, & rationis amor, ad incorruptæ veritatis, diuinorumque arcana cōsurgit, in sapientiam transiens, quodammodo à mortalium conditione eximitur.

Capitvlvm XVIII.

De differentia rationis, & intellectus, & quid intellectus.

Qva verò proportione ratio transcendit sensum, ea, sicut Plato in Politia auctor est, excedit intellectus rationem. nam intellectus assequitur, quòd ratio inuestigat. Siquidem in labores rationis intrat intellectus. Et sibi ad sapientiam thesaurizat, quòd ratio præparans adquisiuit. Est igitur intellectus, suprema vis spiritualis naturæ, quæ humana continens, & diuinas penes se causas habet omnium rationum, naturaliter sibi perceptibilium. Sunt enim quæ exuperant omnem sensum, tam hominum, quã angelorum, diuinæ rationes. Et nonnullæ aliis plus aut minus, pro diuinæ dispensationis decreto, innotescunt. hunc solius Dei esse, & admodum paucorum hominum selectorum, asserit Plato.

Capitvlvm XIX.

Quid sapientia; & quòd ipsa de sensu per gratiam.

Sapientia verò sequitur intellectum, eò quòd diuina, de his rebus quas ratio discutit intellectus excerpsit, suauem habent gustum, & in amorem suum animas intelligentes accendunt. Nam & ex eo sapientiam dici reor, quòd boni

boni saporem habeat in diuinis. vnde patres, scientiam referunt ad actiuam, ad contemplatiuam verò, sapientiam Patet ex his, quòd si quis præmissos gradus recenseat, de scaturigine sensuū etiam sapientiam, præeunte & opitulante gratiâ, videbit emanare. Et vt Prophetico testimonio gaudeamus, timor ipse, qui est initium sapientiæ, de sensu, vel imaginatione pænè contingit. Qui cùm sollicitetur, ne vapulet, punientis habens memoriam, ipsius declinat offensam. Præmiorum quoque sensu, vel imaginatione, ad obsequium, punire & beare potentis incitatur. Pietatem ergo exercuit, qui declinat offensam. sed per experientiam obsequij, scientiam assequutus est. hæc enim, actionis est. Si verò assuescat experientiæ, ex consuetudine gerendorum, prouenit fortitudo. vt autem obsequium rationabile, quod gratissimum est, præstet, consilium deliberationis, superactis, vel agendis, oboritur. Deliberationem sequitur intellectus, meliorem partem retinens in sinu suo, versatur enim in diuinis quorum gustus, & amor, & inhærentia, vera demum sapientia est. Hos tamen gradus non operatur natura, sed gratia, quæ de fonte sensuum, pro arbitrio suo, elicit varios riuulos scientiarum, & sapientiæ: inuisibilia Dei, per ea quæ facta sunt, manifestat, & manifestata, quadam charitatis vnitate communicat, & hominem Deo vnit.

Capitvlvm. XX.

De cognitione animæ, & simplicitate, & immortalitate secundum Ciceronem

Vnde & quidam minuti philosophi, eò quòd à sensibus ad scientiam sit processus nisi eorum, quæ sentiuntur, vllam negant esse scientiam. Quòd quantum philosophandi proposito aduersetur, perspicuum est. perit enim exercitium rationis, quo rerum apud se notiones, quas Græci ennoias dicunt, quærit & tenet. sine quo, nec nomen constare potest. Est ergo, vt ait Cicero in Tusculanis, *magni ingenij, reuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere.* Nec enim Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quidem sit, & libera, & segregata ab omni concretione mortali. Singularis est quædam natura, atque vis animi, seiuncta ab his vsitatis notisque naturis: Quicquid illud sit, profectò diuinum est. Non valet tamen animus, vt plenè seipsum videat. Sed vt occulus, sic animus se non videns, alia cernit. non videt autem quòd minimum est, formam suam fortasse. quam quam id quoque: sed relinquamus. vim certè, sagacitatem, memoriam, motùm, celeritatem videt hæc magna hæc diuina, hæc sempiterna sunt. Quâ facie quidem sit, aut vbi habitet, ne quærendum est quidem. Itaque sic mentem hominis, quamuis eam non videas, vt Deum non vides; tamen vt Deum agnoscis ex

operibus eius, sic ex memoriâ rerum, & inuentione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, vim diuinam mentis agnoscito. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis plumbei sumus: Quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex: Quòd cùm ita sit, certè nec secerni, neç diuidi, nec discerpi, nec distrahi potest igitur nec interire. hæc ille in Tusculanis, vt & vim deliberatiuam, rationem scilicet, diuinam quidem, & animas hominum esse immortales doceat. Hæc quidem, de passione sensuum, & viribus & dignitate animæ, multa breuitate perstricta sunt, vt constaret, quia, vt ait Aristoteles, Ars siue scientia originem trahit à sensu. Si quis enim vellet de viribus animæ copiosiùs disputare, materia subtilis, ingenium acutum, capacem memoriam, & expeditum otium quærens, cum studio diligenti, in maximorum voluminum quantitate erumperet. Qui verò naturam animæ diligentiùs inuestigare voluerint, non modò Platonis, Aristotelis, Ciceronis, & veterum philosophorum scripta reuoluant, sed patrum, qui veritatem fideliùs expresserunt. Nam & Doctores Ecclesiæ, & post eos Claudianus, & alij moderniores, de anima multa scripserunt, quos si qu isnon potest euoluere, vel *Prenouphysicon* legat, librum de anima copiosissimè disputantem. Eum tamen alijs omnibus non præpono. Sed hæc actenus. nunc ad propositum redeamus.

Capitulum XXI.

Quòd in praecedentibus, etsi non sufficienter, Aristoteles aliquid compotheticarum seminum dedit.

Dialecticam & Apodicticam, quam nos demonstratiuam dicimus, praecedentia docent. in ijs tamen de hypotheticis syllogismis nihil, aut parùm, est actitatum. Seminarium tamen datum est ab Aristotele, vt & istuc, per industriam aliorum, possit esse processus. Cùm enim tam probabilium, quàm necessariorum loci monstrati sint, ostensum est, quid ex quo sequitur, probabiliter, aut necessariò. Quòd quidem ad hypotheticarum indicium maximè spectat, vt arbitror, vt consequentia constet. Praeterea Boëtius hoc pro seminio inueniendorum dicit acceptum, quod Aristoteles ait in Analiticis, *idem, cùm sit & non sit, non necesse est idem esse*. Ergo ipse, & alij aliquatenus suppleuerunt imperfectum Aristotelem in hac parte: sed quidem, vt mihi visum est imperfectè. Itaque in hypotheticis syllogismis, qui syllogismi fiant, in priori forma per positionem antecedentis, qui in posteriori per destructionem consequentis: quae ne sint figurae, aut modi qui constant, ex cõpositis hypotheticis, & de propositionibus aequimodis, & nõ aequimodis & quae sit natura eorum, qui fiunt ex disiunctis ostenditur. Sed fortè ab Aristotele, de industriâ relictus est hic labor. eò quòd plus difficultatis quàm vtilitatis videtur

habere liber illius, qui diligentissimè scripsit. Profectò si hunc, Aristoteles, more suo exequeretur, verisimile est tantæ difficultatis fore librum, vt præter Sybillam, intelligat nemo. Nec tamen hic de hypotheticis satis arbitror expeditum, supplementa verò scolarum perutilia & necessaria sunt.

CAPITVLVM. XXII.

De Sophistica & vtilitate eius.

SOPHISTICAM esse, dictum est, quæ falsâ imagine tam Dialecticam quàm demonstratiuam æmulatur, & speciem quam virtutem sapientiæ magis affectat: vnde ne cliens Aristotelis, mechanicæ huius supplantetur insidijs, eam præcedentibus rectè subiungit. opus quidem dignum Aristotele, & quo aliud magis expedire iuuentuti non facilè dixerim. Iuuentus enim, etsi sapientiam veram in omnibus plenè nequeat obtinere, sapientiæ tamen opinionem affectat, & gloriam suam, aliorum vult iudicio celebrari. hoc est vtique quòd sophistica pollicetur. Est enim apparens sapientia non existens. vnde & sophista copiosus ab apparente sapientia, sed non existente. hæc autem omnium disciplinarum æmulatrix est, & sub earum specie, suas omnibus tendiculas parat, incautosque subuertit. frustra, sine hac, se quisque gloriabitur esse philosophum: cùm nequeat cauere mendacium, aut alium deprehendere mentientem. hoc vtique in vnaquaque disciplinnâ opus scien-

tis est. videas huius ignaros, cum ab alijs, vel à se, paralogizentur, homines Nichodemianos, cum fuerint supplantati, dicentes præ stupore, *Domine quomodo possunt hæc fieri.* Nihil autem est, quòd minus deceat aut gloriæ aut victoriæ captatorem. sane litigiosus victoriam, sophistica gloriam quærit. finisque vtriusque in disceptationibus, & contentionibus plurimùm placet. vnde & ad phrasim conciliandam, & totius philosophiæ inuestigationes, sophisticæ exercitatio plurimùm prodest. ita tamen, vt veritas, non verbositas, sit huius exercitii fructus. sic enim veritatis & sapientiæ famula est. alioquin adultera, prodens amatores; quos excæquatos exponit erroribus, & in præcipitium ducit. ait Sapientia, qui sophisticè loquitur, odibilis est. sed plane odibilior est, qui sophisticè viuit. Error enim vitæ, quam verbi, perniciosior. vix est tamen qui in vitâ non imitetur sophistam. cum hij, qui non sunt, velint videri boni, & hoc modis omnibus agant, & qui boni sunt, aliorum sæpe circumuenire quærant iudicia, vt meliores, quàm sint videantur. Quòd quidem est, in ratione viuendi, sophistam induere. Si tamen gloriam propriam simulator affectat. Nam si diuinam, & quidem ex scientia, fortè poterit excusari.

CAPITVLVM XXIII.

De sophisticis Elenchis.

HANC itaque in scholam Peripateticam Aristoteles introducit: & fallaciarum nube depulsa, docet qualiter admitti debeat, aut vitari. vires eius vniuersas exponit, & instrumentum, quo illa vtitur, manifestat. Sicut enim Dialecticus Elencho, quem nos *reluctatorium dicimus sillogismum*, eò quòd contradictionis est sic & ista, sophistico elencho vtitur: qui vtique imaginarius est sillogismus eò quod non contradictionis est, sed videtur. Paralogismus enim est, id est, sillogismus vmbratilis. supponit & genera disputationum; vt appareat quomodo nunc docentem ex principijs, nunc ex probabilibus colligentem nunc ex his, quæ non videntur, probabilia arguentem, quod est demonstratoris, Dialectici, & temptatoris officium, sophista imitetur. Is inquam qui agonizans litigiosam exercet. Adijcit sophistarum metas quinque procurantium, quando aduersarius in redargutionem incidat, aut falsum, aut inopinabile, aut solæcismum, aut nugandi ineptias. sufficit autem cauillatori, si vel hoc facere videatur. Subiungit his arguendi modos, qui sunt in dictione vt æquiuocatio, amphibologia, compositio, diuisio accentus, figura dictionis; & item eos, qui sunt extra dictionem, vt in ea specie, *quæ est secundum accidens*, & in ea quâ simpliciter, vel non simpliciter dicitur: & tertia

quæ est secundum elenchi ignorantiam, & quarta secundum consequens: & quinta secundum quod est in *principio* sumere, & sexta, quod est non causam vt causam ponere: & septima plures interrogationes vnam facere. Itaque qualiter opponentem aut respondentem in his versari oporteat, per singula capita diligenter exequitur, & sicut optimus *campi-doctor*, hunc, ad inferendam pugnam, illum, instruit ad cautelam. Cùm ergo ex his liqueat quæ adesse debeant, quæ abesse, & probabilium, quæ sola sufficit humana infirmitas comprehendere, patefacti sint loci, rationúmque monstratæ sint necessariæ cõplexiones, docendi sint rationes & viæ explanatæ fallaciarũ sublata sint impedimẽta, luce clariùs est, rationum disserendi, suis esse limitibus & partibus absolutam.

Capitvlvm XXIV.

De his qui Aristotelis opera carpunt.

Satis ergo mirari non possum, quid mentis habeant, si quid tamen habent, qui hæc Aristotelis opera carpunt, quæ vti que non exponere propositum fuerat, sed laudare. Magister Theodoricus, vt memini, Topica, non Aristotelis, sed Trecassini Progonis irridebat? Ea dẽ tamen quandóque docuit. quidam auditores magistri Roberti de Meliduno librum hunc ferè inutilem esse calumniantur. alij detrahunt categorijs. vnde in commendatione eorum diutius moratus sum, reliquos, eo quòd omniũ iudicio commendantur, morosè non censui commendandos. Elenchis tamen, sed ineptè opponitur,

quod versus habent poëticos, sed constat, quod idioma linguarum commodè in commercium non deducitur. In eo autem mihi videntur Analiticis præferendi, quod non minus ad exercitium conferunt, & faciliori intellectus eloquentiam promonent.

CAPITVLVM. XXV.

Quòd Cornificius, Bromio scurra Deorum vilior est & de laude logicæ quid Augustinus & alij philosophi.

CVM itaque logicæ tanta sit vis, quisquis eam causatur ineptam ineptissimus est. Pallas Bromium, qui eam Marsicam aut veneficam irridebat in nuptijs Philologiæ compescit, & superis multa prædicatione consociat. porrò, vt est in fabulis Bromio Deorũ scurra contemnitur. Sed Cornificius noster, logicæ criminator, philosophantium scurra, non immeritò contemnetur. vt de Platone taceam, Aristotele, Tullio, à quo, vt maiores perhibent, philosophia inchoata est, & perfecta: pater Augustinus, cui temerarium est obuiare, eam tantis effert præconijs, vt vituperari non possit, nisi ab his, quorum nulla est prudentia, sed impudentia multa. ait ergo in secundo libro de ordine, *Cum perfecta esset dispositaq́ grammatica, admonita est ratio quærere atque attendere hanc ipsam vim, quæ peperit artem. Nam eam diffiniendo, distribuendo, colligendo, non solum digesserat, atque ordinauerat, verum etiam ab omni falsitatis irruptione defenderat. quando ergo transi-*

ret ad alia fabricanda, nisi ipsa, sua prius, quasi quædam machinamenta & instrumenta distingueret, notaret, digereret, proderetque ipsam disciplinam disciplinarum, quam dialecticam vocant. hæc docet docere, hæc docet discere. In hac se ipsa ratio demonstrat, atque aperit qua sit, quæ velit, quid valeat, scit scire sola. scientes facere, non solum vult, sed & potest. Quid ad hæc Cornificius? Nempe quòd cuiusque deficientis ingenij est, & desidiæ, quæ ad hortamenta virtutis stertere consueuit, quod non potest assequi, criminatur.

Capitvlvm. XXVI.

Quo consilio vtendum sit aduersus eum, & proteruos, & calumniatores.

VTamvr ergo aduersus eum, & compigrescentes, (quoniam iam habet consortes erroris) consilio, quod se post multa quæ per ipsam didicit, in primo contra Academicos, dicit Augustinus à Dialectica didicisse. Docuit me, inquit, *cum de re constat, propter quam verba dicuntur, de verbis non debere contendi. Et quisquis, faciat, si ex imperitiâ facit id docendum esse, si ex malicia, deserendum, si doceri non potest, monendum, vt aliquid aliud potius agat, quàm tempus in superfluis operamque consumat, si non obtemperat, negligendum.* De captiosis autem atque fallacibus ratiunculis breue præceptum est: si malè concedendo inferuntur, ad ea, quæ concessa sunt, redeundum esse. Si verum falsumque in vna conclusione confligunt, accipiendum inde

quòd intelligitur, quòd explicari non poteſt, relinquendum, ſi autem modus, in aliquibus rebus, latet penitus hominem, ſcientiam eius non eſſe quærandam.

CAPITVLVM XXVII.

Quòd Ariſtoteles in multis errauit, quòd in Logica eminet.

HÆc aduerſus Cornificium. cæterum cõtra eos, qui veterũ fauore, potiores Ariſtotelis libros excludunt, Boëtio ferè ſolo contenti. poſſent plurima allegari. ſed non oportet, quia palam eſt omnibus vſque ad miſerationem, imperfectum illorum, qui in ſolo Boëtio tempus & rẽ cõſumpſerunt, vt ferè nihil ſciant. Nec tamen Ariſtotelem vbique plenè aut ſenſiſſe, aut dixiſſe proteſtor, vt ſacroſanctum ſit, quicquid ſcripſit. Nam in pluribus, obtinente, ratione, & authoritate fidei, conuincitur erraſſe. Siquidem non modo ſtudioſum quemlibet, ſed & Deum ipſum praua poſſe committere aſſerit. Item, prouidentiam Dei, vſque ad regionem Lunæ progredi diffitetur, & vt diuinationem tollat præноſcentiamque futurorum, aſſerit inferiora non regi per diuinæ decreta prouidẽtiæ, nec angelorum prodeſſe opem, aut dæmonum in his, aut in futuris aliquam eſſe perſpicientiam. ſunt & multi errores eius, qui in ſcripturis tam Ethnicis, quàm fidelibus poterunt inueniri. Verum in logicâ parem habuiſſe non legitur, vnde ſic accipiendus eſt, vt ad promouendos iuuenes

ad grauioris philosophiæ instituta, doctor sit, non morum sed disceptationum.

Capitvlvm XXVIII.

Quomodo eâ sit vtendum.

Sed licet ars ista ad quammulta sit vtilis, qui aliorum ignarus est, non tantum, huius eruditione, ad philosophiam iuuatur, quantum hinc, sumptâ verbositate & temeritate, impeditur. ferè enim inutilis est logica, si sit sola. tunc demum eminet, cum adiunctarum virtute splendescit. Teneræ tamen ætati indulgendum est amplius, & vt copiam eloquentiæ comparet, interim est ferenda verbositas. sicut enim corpora, sic & ingenia puerilia, imprimis alenda sunt ne inarescant. & vt à plenitudine & copia alimentorum succo distendantur ad robur concipiendum, & vt caro, quodam dilatationis suæ vitio in hac ætate luxuriet. hoc autem & laboris exercitium, & pondus sollicitudinis, & diligens opera, sequenti ætate satis excoquet & purgabit, procedente ergo ætate, & sensu, verbositatis cohibeatur licentiam, & sophisticæ, (quæ Aristot. dictatiuam, nos circumventoriam, vel cauillatoriam dicere possumus) improbitas conquiescat. manet hæc sollicitudo eum, qui doctoris nomen & officium vendicat. Porrò inutilis est opera præceptorum, si non vsu & exercitio assiduæ roboretur: nisi fortè in habitum trãsierit dispositio.

CAPITVLVM. XXIX.

Quod temeritas adolescentiæ reprimenda, & quare Mercurius sotietur Philologia, & quæ sint præcipuè expetenda.

NON tamen eâ licentiâ est indulgendum gimnasiorum exercitiis quæ quasi iocus quidam & palestra Philosophiæ agitantur in spe proficiendi, vt in annos maturiores, aut in studia grauiora protendatur. Scuriles ineptiæ, insulsa loquacitas, & clamosa, itemque leuitas puerilis, cũ primâ lanugine deponẽda sunt. hæc siquidem agere, est philosophum diffiteri, & ad malè sanos accedere. Vnde, vt à fabulis instruamur, Mercurius, eloquẽtiæ præsul, hortatu matris in philologiæ nuptias transit ab adolescentiâ primâ, eò quòd iam pubentes genæ, seminudum eum incedere, clamideque indutum paruâ, inuelatũque cetera, humerorum cacumen obnubere, sine magno risu Cypridis, non sinebat: Cypris enim, quæ mixtura interpretabatur, vigens, in eis, qui sapientiæ & eloquentiæ mixtura condiuntur, inermis, nudæ, ventosæque facundiæ deridet ineptias. Latet autem sensum hominis, *quem multa cogitantem terrena inhabitatio de-* Ec-
primit, Trium, maximè expetendorum, arcana cle-
præstantissimaque natura. hæc autem sunt *vera* sia-
bonitas, veritas sincera, ratio incorrupta & certa. ho- stici 17.
rum tamen quasi olfaciens dulcedinem natura 7.
humana, cui Deus sicut in libro Sirac legitur, *posuit oculum supra cor, vt ostenderet magnalia operum*

suorum, vt laudaretur in bonitate, & glorificaretur in mirabilibus suis. horum inquam dulcedinem sentiens, appetit nosse verum, apprehendere bonum, & ei, ne dispendium patiatur, firmiter adhærere. appetitus enim hic, naturaliter à Deo insitus est homini. etsi per naturam, sine gratia, proficere non possit. Vnde tres sorores, filias Phronesis, fabulosa Gentium finxit antiquitas, Philologiam, Philosophiam, & Philocaliam. Genus Philosophiæ & Philocaliæ, Augustinus Philologiæ, Marcianus, sed cognationem trium, indicat Æsopus. Ergo quia veram bonitatem, sapientiam, rationem, etsi polliceri sibi arroganter non audeat, affectat tamen indesinenter, humana infirmitas: versatur in amore istorum, donec amoris exercitio per gratiam, res ipsas, quas desiderat, assequatur. has quidem affectiones, Phronesis patit, quia sapor, qui humanæ naturæ dulcescit, ad veri boni prouocat appetitũ. Nã φρονῶ Græcè dicitur sapio. quòd quidem saporem appetitus potius exprimit, quã sapientiam, quæ, in diuinorum contemplatione consistit. illa enim, non Phronesis, sed σοφία apellatur.

Capitvlvm. XXX. *Idem.*

Harvm verò, philologia prima est, & quæ aliarum naturã, vim, & consilia indicat: siquidem cum vndique probabilia multa occurrunt, quia (vt ait Pythagoras) ferè de omni re potest incontrarium disputari, rerum certitudinem quærit & diligenti cautelà declinat er-

tores, & ſicut *virtus eſt vitium fugere & ſapientia prima, ſtultitia caruiſſe*, ſicque præcauere errorem has quæ virtutes afferunt naturaliter antecedit: & vt Iunonis, aut, vt rectiùs dixerim, Martiani verba ponantur, an quiſquam eſt, qui philologiæ ſe aſſerat præuigilia laborata, & lucubrationum præmium neſcire Pallorem, quæ etiam Deos quieſcentes ad ſe venire inaudita obſecratione compellit: & paulò ſuprà Cœlum terram, mare, & quæ in eis ſunt, prima ſcrutatur, quæ,

Peruigil in modico penetrans arcana labore.
Quæ potis eſt doctâ totum præuertere curâ
Quod ſuperis praſcire datum eſt, Quum crebrius in me
Ius habet illa Deos, vrgens iniuſſa coactos
Et quod nulla queat ſuperum temptare poteſtas
Inuito ſcit poſſe IOVE.

Siquidem vt ait alius, non inferior Marciano, *Labor improbus omnia vincit.* liquet autem ex præcedentibus ad hoc vt ſenſus ſit. plura concurrere, vt ſunt exterius offendiculum, in quem impingit ſpiritus, miniſter ſentiendi, idemque ſpiritus qui exterioris obſtaculi qualitatem ad notitiam animæ profert. vt ſint tria, anima quæ ſentit, ſpiritus, quo ſentit, & offendiculum, quod extrinſecus ſentit. His vt prædictum eſt, excitatur vis deliberatiua, quam ſupra nominauimus rationē, ſuumque iudicium exercet, quod itidem ratio appellatur: Quod quidem interdum verum, interdum probabile eſt. Sed ratio vera non eſt, niſi ſit certa & firma: eò quòd ratio, nomen firmitudinis eſt. *Nam & ratum non dicitur, niſi quòd firmum eſt*. vt itaque ma-

gno placuit Augustino, *Ratio vera solius Dei est, & eorum, quibus ipse certam notitiam, firmumque iudicium de rebus habere concessit*. est autem prædicamentalis inspectio, & prima ferè philosophandi via, de qualibet propositâ quid sit attendere. itemque quibus proprietatibus ab alijs differat, & quomodo alijs conformetur. Deinde an sit ei quid contrarium, & an ipsum susceptibile sit contrariorum. Quæ cùm innotuerunt, res familiariùs assignata, in notitiam transit. vtique hunc ordinem, etsi pro voto exprimere nequeam, in tantæ rei inuestigatione, tamen quia commodissimus est, placuit imitari. Nec est vbi iustius de rationis veritatisque substantiâ quæratur, quàm vbi vis Logicæ discutitur, quæ se profitetur scientiam veritatis, vt asserit Augustinus, & vtinam assequi valeat, quòd promittit. constat autem quia plurimum prodest, & inueniendi examinandiq. rationes, viam, & copiam, parat.

CAPITVLVM. XXXI.

Quòd Philologia alias duas præcedit, & quæ sit prædicamentalis inspectio sequenda in discussione rationis & veritatis.

SICVT autem ratio in creaturis, est vis quædam spiritualis, naturæ rerum examinatrix, & tam corporalium, quàm intelligibilium, assequens notitiam, ita primitiua quædam ratio est, quæ sua virtute res omnes, tam corporales, quàm intelligibiles, comprehendit,

dit & naturam & vim singulorum plenè fideliterque, idest, absque omni errore examinat. Hanc, siue sapientiam, siue virtutem Dei dixero, & rerum omnium firmitudinem esse, proculdubiò non errabo. penes hanc omnium rerum natura, causa, processus, finisque subsistit. quippe hæc est Sphæra, quam poëticò figmento Martianus obnubilans, ex omnibus elementis dicit esse compactam vt nihil absit, quod ab aliquâ naturâ credatur cõtineri. Illic cælum omne aër, freta, diuersitasq; telluris, claustraque Tartarea, vrbes, compita, cum actibus fortunisque suis, cunctarumque species rerum, tam in specie, quàm in genere numerandæ. quæ quidem sphæra, imago quædam videbatur, idæaque mundi. Plato autem quæstionem inducit, vna sit idæa, an plures. Et profectò si substantiã scientiæ, aut rationis, quis attendat, vna est: si pluralitatem rerum, quas, penes se ratio intuetur, ideæ sunt infinitæ. hanc intuens Stoïcus, πρόνοιαν, quam nos appellare possumus prouidentiam, veneratur: & legibus ipsius, ad necessitatem omnia dicit arctari. Epicurus è contrà rerum facilitatem attendens, extinguit πρόνοιαν, & omnia à legè necessitatis absoluit. Peripateticus verò, vtrimque erroris præcipitium metuens, nec ad parodoxas Stoïci, nec ad κυριόδοξας Epicuri mouetur. sed sic in Stoïco πρόνοιαν asserit, vt rebus non indicat necessitatem: sic cum Epicuro, à necessitate res expedit, vt prouidentiæ non auferat veritatem. res itaque partim necessaria asserit esse, partim facilitati naturæ, & libero arbitrio subjacere. Acade-

micus verò fluctuat, & habet enim, qui se nihil omnino scire profiteantur, & cautela nimiâ demeruerunt philosophi nomẽ. habet alios, qui se sola necessaria, & per se nota, quæ scilicet nesciri non possunt, confiteantur nosse. tertius gradus, nostrorum est, qui sententiam non præcipitant, in his quæ sunt dubitabilia sapienti.

Capitvlvm. XXXII.

Quid ratio primitiua & de varijs sectis Philosophantium.

Prima itaque & ratio vera, est diuina, quam diximus: & quæ nullum omnino admittit errorem. Nihil autem est quòd magis rationi videatur aduersum, quam error. illa enim statuit & confirmat, hic lubricitate suâ prosternit & supplantat. & sicut sensus nomine censetur, nunc potentia, nunc actus sentiendi, & item tam potentia, quam actus imaginandi dicitur imaginatio: ita ratio, nunc vis, nunc agitatio motusque virtutis, nunc etiam illa, in quibus ratio quendam suæ virtutis motum exercet, dicuntur rationes. quales quidem sunt inhærentiæ in consequentijs: proportiones in numeris: & eorum, quæ absolutè necessaria sunt, demonstrationum principia. has autem, tam in libris de ordine, & de libero arbitrio, & hyponosticôn, quàm in multis alijs, asserit Augustinus immortales esse & sẽpiternas. vnius inquit, ad duo, & duorum ad quatuor, verissima ratio est: nec magis fuit, heri, ratio illa vera, quàm hodie,

nec magis cras, aut post annum, erit vera. nec si omnis mundus iste concidat, poterit ista ratio non esse, simili modo substantiam esse. si sit corpus, non esse non potest, cetera quidẽ, quæ diuinæ rationis oculus contemplantur, vera quidẽ sunt, sed præmutabilitate suâ nequaquam dicuntur rationes. ex hoc autem veritatis rationisque consortio, quibusdam philosophantibus visum est, semper esse verum quòd semel est verum: quibus videtur suffragari ratio, quam Augustinus inducit, vt doceat, nostram & præcedentium patrum, eandem esse fidem. & si nos pro parte gaudeamus impletum, qud illi præstolabantur implendum. Ait enim, non est mutata fides, & si variata sint tempora. & nos, & illi, eandem amplectimur veritatem, sed alijs & alijs sermonibus prædicamus.

CAPITVLVM. XXXIII.

Quid sit rationi contrariũ & quòd multis modis dicitur ratio & quæ rationes æternæ.

NATVRA verò Angelica, quæ noxio corpore non tardatur, & diuinæ puritati familiariùs inhæret, rationis incorruptæ viget acumine. & licet non æqualiter Deo, cuncta examinet, eâ rationis prærogatiuâ ditatur, vt nullo supplantetur errore. at humana in firmitas, quæ tam ex conditione naturæ, quàm merito culpæ, multis patet erroribus, immo & capta labitura, prima & secunda puritate, degenerat examinatione rerum: idest, in exercitio

rationis. & quia incertitudinis lubrico vacillat, apprehendit quòd poteſt, & nunc ex fida rerum ſimilitudine veras exercet opiniones, nunc decepta vanis imaginibus, falſas. ſi enim res vt ſe habet comprehenditur, vera opinio eſt: ſi & ſic verbo exponitur eſt vera loquutio. vnde nonnullis philoſophorum, probabiliter placuit, veritatem, vnde opinio vera dicitur, aut ſermo verus, quaſi quendam medium habitum eſſe rerum, quæ examinantur extrinſecus ad rationem. Si enim eis fideliter in examinando innititur, certa eſt, nec aliquo vacillat errore. Itaque locutio, quæ vera dicitur, à modo, quem innuit, modalis appellatur. Item opinio vera, à modò percipiendi; & ratio vera à qualitate examinis ſui. res quoque ſingulæ, veræ dicuntur: vt homo verus, verus candor, dum in his taliter percipiendis, nullius imaginis phantaſmate circumueniatur opinio. fides autem examinandi res, vt veræ dicantur, conuincitur plerumque à duobus: ſcilicet vel à formâ ſubſtantiæ, vel ab effectu formæ. Eſt enim verus homo, cui vera ineſt humanitas: id eſt, conſcia rationis, & paſſibilitatis. vera autem albedo eſt, quæ albificat: quæ iuſtum facit, vera iuſtitia. ſi mihi non credis vel magno Hillario, qui Gallicano cothurno attollitur, & à lectione ſimplicium pocul eſt, aurem præbe.

CAPITVLVM XXXIIII.

Quòd homo perfectam non habeat rationem, & quòd verum multipliciter dicitur.

VT autem geramus morem Stoicis, qui circa verborum analecticem vel analogiam sollicitantur verum dictum est à Græco heron, qu d firmum & stabile, seu certum & clarum interpretatur. Hinc Heroës dicti sunt, qui firmum & stabilem adepti sunt gradum ex consortio numinum, quibus eos fabulosa antiquitas sociauit hij vero ἡμίθεοι, Heroes nuncupati sunt, sicut Martianus ait, ex eo quòd veteres terram ἥραν appellauerunt. & hoc quidem à certitudine stabilitatis suæ. Nos autem, non semideos, qui nulli sunt, sed nec heroes, ob perfidiæ notam, aliquos dicimus, sed translationem electorum, quæ fit à fluctuatione & vanitate mundanâ, ad gloriam, veræ certitudinis & firmæ stabilitatis, verbo significamus Catholico. eas namque, à confirmatione, quam adepti sunt, sanctos appellamus. siquidem sancire, confirmare est: & sanctus, confirmatus in virtute vel gloria. hoc vtique est à vanitate eximi, & in veritate versari. proinde, verum, hoc verbum, confirmationis nota est, stabilitatémque significat rei, cui ratio fideliter possit inniti. veritas verò, nomen firmitudinis & stabilitatis est. nec moueat, quòd pro aspiratione Græci, latinus *V* posuit consonantem. cum Æolicum digamma ad hanc consonantem multas habeat af-

finitates. Sicut autem vt vis sentiendi motum suũ exerceat vtiliter, necesse est aliquod esse, cui stabiliter innitatur: sic ratio labitur, si non stabili innititur offendiculo. nam si lucẽ subtraxeris, cessat visus, auditus nullus est, cessante sono, olfactus gustusque quiescunt ab odoris saporisque carentiâ. tactus inanis est, si in rem solidam non offendat. Dicitur tamen quòd tunc videantur tenebræ, silentium audiatur, tangare inane. Sed veriùs diceretur his sensibus tunc nihil sentiri. Augustinus enim, & contra Manichæos, & in hyponosticon, & in aliis multis libris docet, non modò has, sed quaslibet priuationes, nihil esse. Aristoteles autem, eas nonnihil esse asserit. eò quòd non modò priuant, sed ad se quodammodo subdita disponunt. Itaque tam sensus, quàm ratio, stabile quid exposcunt, ne inanis sit opera, quæ certum quid nõ conprehendit. nam cùm agit vt teneat, & cassatur eius intentio, in vanum laborat, & suo fallitur errore. Vnde sicut errorem diximus rationi contrarium, sic vanitatem veritati contrariam profitemur. Nam *falsum* ⁊ *vanúmque*, etsi voces diuersæ sint, ad eandem quodammodo accedunt significationem. porrò vanitas & falsitas ad nihilum vergunt. quòd enim falsum est, omnino nihil est: nec sub scientiam cadit. Nam sicut Augustinus & in soliloquiis, & contra Academicos, & in plerisque aliis docet, inter omnes veteres, & etiam inter ipsos Academicos constitit, *scire falsa neminen posse.* siquidem, vt idem contra Academicos astruit, rerum falsarum, quoniam omnino non sunt, nulla potest esse sciẽtia.

vbi autem quidam interpretes dixerunt, quòd terra ab enitio erat inanis, & vacua, alii interpretati sunt, quòd nihil erat nec composita. Ergo verum vano falsoque, quoniam idem sunt, lege contrarietatis opponitur. nec moueor si res existens, rei non existenti opponatur. cùm hoc palam sit in enunciabilibus quæ contradictoriè opponuntur. Nam Aristoteles docet, alterum eorum esse semper, &alterum ex necessitate non esse. Nonne res existens, rei non existentis est signum: vt rubor futuræ serenitatis, aut tempestatis. *siquidem mane rubens cœlum, notat imbres, serò serenum.*

CAPITVLVM XXXV.

Quid dicatur verum & quid veritas, & quid eius contrarium.

OMNIA verò vana, quatenns vana sunt, fallunt. & cum falsitate deceptas mentes illuserint, velut fantasma euanescunt. Vnde, ob hanc rerum euanescentium desparentiam, omnia quæ sub Sole sunt, vana esse, in concione vniuersorum, qui versantur in mundo, proclamat Ecclesiastes: tantâ quidem maiestate verbi, tantâ probabilitate sententiæ, vt ad omnes nationes & linguas vox illa pertranseat, & omnium, qui aures audiendi habent, corda, penetrando concutiat. Plato quoque, eorũ, quæ verè sunt, & eorum qua non sunt, sed esse videntur, differentiam docens, intelligibilia verè esse aperuit: quæ nec incursionum passionumue m ole-

ſtiam metuunt, non poteſtatis iniuriam, nec diſpendium temporis, ſed ſemper vigore conditionis ſuæ eadem perſeuerant. vnde & eis, poſt eſſentiam primam, rectè competit eſſe: id eſt firmus certuſque ſtatus, quem verbum, ſi propriè ponitur, exprimit ſubſtantiuum, temporalia verò videntur quidem eſſe, eò quod intelligibilium prætendunt imaginem. ſed appellatione verbi ſubſtantiui non ſatis digna ſunt, quæ cum tempore tranſeunt, vt numquam in eodem ſtatu permaneant, ſed, vt fumus, euaneſcant. fugiunt enim, vt idem ait in Timæo, nec exſpectant appellationem. Hanc autem veram exiſtentiam partiebatur in tria, quæ rerum principia ſtatuebat. Deum ſcilicet, materiam, & ideam. ſiquidem hæc, in ſui naturâ, immutabilia ſunt. nam Deus vſquequaq; immutabilis eſt. reliqua duo, quodammodo immobilia: ſed in effectibus ab inuicem variantur. Materiam quippe aduenientes formæ diſponunt, & quodammodo motui reddunt obnoxiam. & item formæ materiei contactu, quâdam ratione variantur, &, vt ait Boëtius, in Arithmeticis, in inuertibilem tranſeunt inconſtantiam. Idæas tamen, quas poſt Deum, primas eſſentias ponit, negat in ſeipſis materiæ admiſceri, aut aliquem ſortiri motum. ſed ex his formæ prodeunt natiuæ; ſcilicet imagines exemplarium, quas natura rebus ſingulis concreauit. hinc in libro de Trinitate Boëtius, ex his formis, quæ præter materiam ſunt, illæ formæ venerunt, quæ in materiâ ſunt, & corpus efficiunt. Bernardus quoque Carnotenſis, perfectiſſimus inter Platonicos ſeculi noſtri, hanc

ferè sententiam metro complexus est. Non dico esse quòd est, geminâ quæ parte coactum, materiæ formam continet implicitam, sed dico esse quòd est, vna quòd constat earum. hoc vocat idæã illud Acheus & ὕλη, licet Stoici materiam & idæam, Deo crederent coæternam: Alij verò, cum Epicuro, prouidentiam euacuante, idæam omninò tollerent. iste, cum illis, qui philosophantur, Deo neutram dicebat coeternam. adquiescebat enim patribus, qui, sicut Augustinus testis est, probant quia Deus est, qui omnia fecit de nihilo, omnium creauit materiam. idæam verò æternam esse consentiebat: admittens æternitatem prouidentiæ, in quâ omnia semel & simul fecit, statuens apud se vniuersa, quæ futura erant in tempore, aut mansura in æternitate. Coæternitas autem esse non potest, nisi in his, quæ se, nec natura maiestatis, nec priuilegio potestatis, nec authoritate operis, antecedunt. Itaque solas tres personas, quarum est vna natura, potestas singularis, operatio inseparabilis, fatebatur esse coæquales & coæternas. nam, in illis, omnimoda parilitas est. Ideam verò, quia ad hanc parilitatem non consurgit, sed quodammodo natura posterior est, & velut quidam effectus, manens in arcano cõsilij, extrinseca causa non indigens, sicut æternam audebat dicere, sic coæternam esse negabat. vt enim ait in expositione Porphirij, duplex est opus diuinæ mentis, alterum quòd de subiectâ materia creat, aut quòd ei concreatur, alterũ, quòd de se facit, & continet in se, externo non egens adminiculo: vtique cælos fecit in intellectu ab ini-

tio, ad quos sibi formandos, nec materiam nec formam, quæsiuit extrinsecam. alibi quoque ait.

Principium cui sola fuit Diuina voluntas,
Ætas non frangit demoliturque vetustas,
Dissoluit tempus quicquid producit ad esse,
Si non ad præsens, constat quandoque necesse,
Ergo super tali, qui luget conditione,
Aut nihil aut minimum claret rationis habere.

Quidam tamen, licet ab æterno concedant esse vera, ea tamen negant esse æterna, dicentes, nihil esse æternum, nisi quòd viuit: eò quòd æternitas teste Augustino *status est interminabilis vita.* Ex his patet placuisse Platonicis, cum Salomone, omnia *subsolana* vana esse: & eas res duntaxat esse veras, quæ non vt phantasmata euanescunt, sed statu substantiæ certa & semper eadem sunt.

Capitulum XXXVI.

Item de veris, & quòd aliter dicuntur esse res, aliter sermones, aliter vera, & quomodo.

QVVM verò nomen falsi *opinioni, locutioni, & rei*, pariter applicetur, opinio, quæ deceptionis fallaciam patitur, falsa rectissimè nominatur. siquidem ipsa est, quæ fallitur. locutio autem falsa est, eò quòd falsam significat opinionem. Res verò falsa dicitur, ab effectu: ideo quòd ipsam, non nisi cassus, & vanus, percipiat intellectus. Sic & in phisicis, sana dicuntur esse vel ægra, nunc *animalia*, nunc *signa*, nunc causæ.

Vt autem à Platonis eminentia, cum Peripateticis paululum descendamus, ea vera dicuntur esse, vel falsa, quæ, vt de significatione complexorum *sermonum agatur* certo percipiuntur intellectu, aut vano: hij siquidem, velut qui philophantur humaniùs, & cum Platonicis, non excedunt mente sibi & Deo, sed sobrij sunt hominibus, in eo veritatem aut falsitatem statuunt, in quo sic vt percipitur examinando & comprehẽdendo fidelis est aut erroneus intellectus. Si enim rem sic esse vt est, aut non esse vt non est, comprehendit, iudicio certo & fideli vsus est. Sin autem vel non esse quòd est, vel esse quòd non est, opinatur, procul dubio fallitur, & errat. Idem quoque est in sermonibus. Res autem, quæ seipsam, prout est, intellectui subijcit, vera est, quæ aliter vana & falsa. Ergo à modo percipiendi, (scilicet quo percipiuntur, aut percipiunt,) conuincitur veritas aut falsitas, tàm opinionum, quàm rerum, Sermonum verò, à modo significandi. vnde quia Deum falli impossibile est, procul dubio constat, quoniam quo fidelior est sciẽtia, & certior, eò minus falsa comprehendit. Ea tamen falsa esse cognoscit, quòd verum est, & veritati omnia contemplanti, non potest esse absconditum. Nam penes essentiam Dei, primitiua veritas, id est certitudo, aut stabilitas, aut claritas, est, & ab hac deriuatur quodammodo quicquid in rebus fideliter dicitur verum esse. siquidem illi soli omnium tam rerum, quàm sermonum, cohærentia, vel discohærentia constat, & certa est. homo verò quantuscunque, affectat quidem certiorari: eò

quod amor veritatis cognatus & innatus est rationi &, vt ait Martianus, cum philologia illam existentem, & ex nō existentibus veritatem toto pectore deprecatur, hæc vtique aliunde non prouenit, quam si aliqua stilla diuinæ sapientiæ, per gratiæ eliquationem seipsam infundat, & mentem se quærentis & amantis illustret. Ista siquidem est virgo fontana, vnde Martianus præmissam asserit manare veritatem. Nihil enim veraciter innotescit, nisi de scaturigine fontis huius. Sed nec aliquod falsum inde emanat, quoniam fontana illa, quam pœtici nube figmenti inuoluit, virgo est, & totius corruptionis & falsitatis ignara.

Capitvlvm. XXXVII.

Differentiæ eorum quæ verè sunt, & quæ videntur esse, secundum Platonicos.

Omnes autem res, diuinæ simplicitatis oculus contemplatur, vt ei nec futura desint, nec præterita elabantur. Cohærentiam rerum, & discohærentiam pensat: & tam de iis quæ sunt, quàm de iis quæ non sunt, certum & fidele exercet iudicium. Et quæ ab initio vidit, quia non euanescunt, firma sunt: & vera dicuntur. Hæc vtique sunt cogitationes altissimi, quarum profunditatem nemo sufficit explicare: Hæc verba, quæ, semel dicta sunt, sed processu temporis, pro diuinæ dispositionis decreto, in actum prodeūt. Quis mentem Dei dixerit otiosam, & non ab initio omnia contemplatam? Si

ergo vera, quasi quædam cogitata Dei sunt, quis illa, nisi præsumptuosus, affirmauerit euanescere? aut quis ea non semper fuisse in mente eius, qui ab æterno vniuersa disposuit, & sciuit, audeat profiteri? Nunquid & ille nouas cogitationes concipit, & noua more nostro init consilia? Et licet hæc ab æterno fuerint vera, non tamen aliquid creatori dicitur coæternum. quia, vt dictum est, ad parilitatem eius nihil omnino consurgere potest, siquidem ipsius est, vt & ipsa vera sint, aut certa. Quòd autem omnis res, aut creator dicitur, aut creatura, ad substantias, & ad ea, quæ substantiis insunt, quocumque modo, ex authoritate patrum vniuersitatis complexio reuocatur. Nam enunciationum significata non contingit vrgente aliqua ratione sermonis. qui enim sic partiti sunt, respexerunt ad incomplexorum significationes. Nonnihil ergo sunt vera, quæ in mente Dei consistunt: sed nec creaturæ sunt eò quòd ab æterno extiterunt: Nam quin quædam sempiterna sint, nulla quæstio est. Nisi fortè eò referatur illud Ecclesiastici *qui viuit in æternum creauit omnia simul.* A quibusdam enim refertur tam ad illud opus, quod in se cõspiciendo & disponendo Trinitas operata est, quam ad creationem primordialis materiæ, ex qua omnia creata sunt, aut in ipsa creatis concreantur. Cæterum hoc est eis esse, quòd ad primitiuam rationis scientiam *referri*, & *ita esse* quasi *pronunciari*, stabili intemptatoque iudicio. *esse* ergo istorum, *innotescere* est. nam & humanorum verborum *idem dicitur pronunciari*, & *esse*, aut *memoria retineri*, & *esse*. Nam de *Vnico*, Augustinus

CAPITVLVM. XXXVIII.

Quòd aliter res, aliter opinio, aliter locutio, vera vel falsa dicitur, & quare locutiones huiusmodi, & modales appellantur.

NVNC iocundissimam rationis veritatisque cohærentiam, cum omni reuerentiâ contemplemur, rationis & veritatis auxilium implorantes, nam sine eo, non modò apprehendi, sed nec inuestigari, fideliter queunt. Est ergo ratio, *quidam mentis oculus.* Et vt latiùs describatur, ratio est quoddam instrumentum, quo mens omnes sensus suos exercet, proprium eius est, *inuestigare* & *apprehendere* veritatem. huius virtutis contrarium, est *imbecillitas* & *impotentia* inuestigandi & assequendi verum. Error autem contrarium est illius agitationis, inuestigantis verum, quam supradiximus rationem, virtus hæc in Deo simpliciter perfecta, in angelo, perfecta pro natura, sed in homine, aut omnino imperfecta est, aut vt multum, si tamen sit in aliquo perfecta pro tempore, aut collatione imperfectiorum. vnde non rationem, sed appetitum rationis, quem philologia exprimit, vendicat sibi. Siquidem nomina hæc *philologia*, *philosophia*, & *philocalia*, philosophorum modestia temperauit. Ratio verò, nequaquam contrariorum susceptibilis est, eò quòd diuina ratio immutabilis substantia est. angeli verò, vel hominis ratio, substantia non est.

Capitvlvm XXXIX.

De cohærentia rationis & veritatis & breuiter quid vtrumque

VEritas autem, *lux mentis* est,& materia rationis. hanc Deus vniuersaliter, Angelus particulariter, intuetur. homo autem, etiam perfectissimus, pro parte modica videt. sed quo perfectior, eo amplius appetit. hæc est soliditas certitudinis in qua rationis viget examen. tolle lucem & soliditatem, frustrabuntur visus & tactus sicut & in alijs sensibus, sono, vel odore, vel sapore subtracto. simili modo, omnis sensus rationis frustrabitur, veritate subducta. contrarium verò eius, est *vanitas* seu *falsitas*, aut inane: quòd, sicut philosophia probat, in rebus nihil est. vnde & quibusdam placuit, *inane*, litera mutata, dici quasi *inune*, scilicet quòd non est vnum. quòd autem non est, nihil est. Est autem primæua veritas in maiestate diuina. alia verò est, quæ in Diuinitatis consistit imagine, idest in imitatione. Omnis enim res, tanto verius est, quanto imaginem Dei fidelius exprimit. & quanto ab ea magis deficit, tantò falsius euanescit. vtique sic homo vanitati similis factus est, & dies eius sicut vmbra prætereunt, non est autem vmbra, nisi lux corporis, aliquo præpediatur obstaculo: & quasdam inducit tenebras absentia lucis. ergo veritatis luce sublata, erroris tenebræ inualescunt. error verò fallit. vnde & veritatis contrarium, à fallendo *falsitas*, nominatur.

natur. quia qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Proprium quidem veritatis est, fouere rationem, & illustrare, & solidare: sicut rationis, quærere, assequi & amplecti veritatem. Nam & lux exterior, vt dictum est, visum fouet: res solida roborat tactum. Porro hæc in Deo vnum, quia ratio, & verbum æternum, de se dicit, *ego sum veritas*: alieno enim non eget adminiculo; quia & se ratio illustrat, & veritas seipsã inuenit. At in creaturis, aliud veritas aliud ratio. nã veritas, imago quædam diuinitatis est, quam in rebus ratio quærit, & inuenit: ratio, virtus, aut mentis agitatio est, quæ occupatur in prospicientia veri. non est autem veritas susceptiua contrariorum, ob eandem causam, quam de ratione superius exposuimus.

CAPITVLVM XL.

Item de eodem & quòd nec ratio, nec veritas contraria suscipit.

SI huc Peripateticorum tendit intentio, vt omni vanitate reiectâ, veritatem rerũ agnoscat, & tota ratione veritatem Dei quærat, veneretur, & colat, non inutiliter laboratur. Alioquin opera perit, & impensa. sed quia multa sunt, quæ præpediunt intelligentiam, vt pote inuincibilis ignorantia eorum, quæ ratione expediri non possunt, sicut sunt sanctæ Trinitatis arcana, & item fragilitas conditionis, vita breuis, vtilium negligentia, occupatio inutilis, probabilium conflictus opinionum, culpa, quæ lu

cem demeretur, & tandem numerositas & immensitas inuestigabilium: adeo obductum est cor humanum, vt ad veri notitiam rarò possit accedere. Sed in his octo, quæ præposita sunt, nihil adeo, pro mea opinione, scientiam eorum quæ expediunt, impedit sicut culpa, quæ separat inter nos & Deum, & fontem præcludit veritatis: quem tamen ratio sitire non cessat. *Cor meum, inquit mens* suorum conscia præcatorum, *dereliquit me & lumen oculorũ meorum, & ipsum non est mecum.* siquidẽ nisi ea, quæ nouit quis, ad diuinum reflectat obsequium, non cum ipso, sed potius contra ipsum, facit scientia eius. multa enim scire non prodest, si vnum desit, quod est super omnia necessarium, & se ex *creaturarum* intelligentia manifestat. Ait sanctus Salomon, *Proposui in animo meo quærere & inuestigare sapienter, de omnibus quæ fiunt sub Sole.* hanc occupationem pessimam dedit Deus filijs hominum. versati sunt in hac, philosophi gentium, qui, iuxta Apostolum, veritatem Dei in mendacio tenuerunt, & merito suo, euanuerunt in cogitationibus suis. Pro eo enim quòd gratias bonorum non retulerunt authori, *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.* Est autem *curiositas*, inutilium superflua inquisitio, in qua non modo Peripatetici, sed ferè totus occupatus est mundus. Quod vitium Lucanus notans dum æstuantis Oceanj incertas causas promeret, curiosos ad certitudinem inscrutabilis secreti inuitat. Quærite inquit quos agitat mundi labor, Dum autem *mens circa multa*, & non multum ad se pertinentia amplius occupatur, euagatur longiùs à se, & plerumque obliuiscitur

sui, Quo quidem nullus error perniciosior est. Nam se nosse, sicut ait Appollo, fere summa sapientia est. Quid autem prodest homini elemẽtorum, aut elementorum nosse naturam, magnitudinis & multitudinis proportiones doctrinaliter quærere, virtutũ viciorumque speculari conflictum, complexiones attendere rationum, & de omnibus probabiliter disputare & sui ipsius esse ignarum. Nonne stultus reputabitur, qui aliena lustrat hospitia & quo sibi in necessitate diuertendum sit obliuiscitur? Nimis vtique curiosus est, & sui negligens, qui aliena miratur, & propria non attendit. qui verò ad vsum vitæ conuertit extrinseca, vt eorum agnoscat & veneretur auctorem, suum metiatur imperfectum, qui vix pauca comprehendere potest, & rebus transitorijs, cum quibus & ipse transit, non nisi præcariò vtitur, & ad horam, qui concupiscentias cohibet, reprimit, aut extinguit, qui imaginem Dei, vitio corruptam diligenti studio nititur reformare, qui virtutum, toto nisu, colit, & exercet officia, rectissimè philosophatur. Sobria est illius inuestigatio, qui primò seipsum excutit & quæ inferiora sunt, diligẽter examinat, & coæqualia sine negligentia intuetur, & superiora contemplatur cum veneratione vt ausu temerario in ea, quæ inscrutabilia sunt, non irrumpat. Hic vtique de se non superbit: variam mundi supellectilem, nisi quatenus necessarium aut licitum est, minime concupiscit: proximo impendit caritatem; celestibus, qui vultu Dei semper assistunt, reuerentiam, & amorem, & bonorum, omnium gratiam: laudem & gra-

Q

tiam : refert diuinæ maiestati, quàm vtique nec plenè nosse permittit immensitas sui. &, si nos non laboraremus infirmitate qua prærimimur; nec plenè ignorare sinunt creaturæ: quæ omnes, quasi quadam publica attestatione, creatoris gloriam præconantur. Hinc est illud Salomonis in prouerbijs, *Non erigas oculos tuos ad opes quas habere non potes*, quia facient sibi pennas, vt aquilæ, & auolabunt in cœlum. vt autem ait Augustinus, in libro de ordine, *Deus melius nesciendo scitur*: quem si quis ignarus naturarum, & morum, rationumque cupiditatumue seruus, *& rebus pereuntibus inhians, aut forte castè viuens, & disciplinarum nescius, ingenij viribus quærendo, & disputando, inuenire confidit, proculdubio tantum errabit, quantum errari plurimum potest*. Alibi quoque *Ignorantia Dei, eius verissima sapientia est*. & item *Non est parua scientia de Deo scire*, quid non sit Deus: quia quid sit, omnino sciri non potest.

CAPITVLVM. XLI.

Ad quid Peripateticorum & omnium rectè philosophantium tendat intentio, & de octo obstaculis intelligentiæ

CVM ergo sciri quædam non possunt præ eminentia dignitatis, quædam, præ multitudine aut magnitudine quantitatis suæ, quædam propter inconstantiam & lubricitatem sui, cui potissimum insistendum sit, Et quid maximè expediat, Ecclesiasticus docet. *Altiora*, inquit, *te ne quæsieris, & fortiora te, ne scrutatus fueris.* Ecce temeritatem eorum, cohibet, qui Deificæ Trinita-

tis arcana,& ea quorum visio in vitâ æternâ promittitur,irreuerenti verbositate discutiũt.vnde, & si scientia videatur augeri, deuotio certè minuitur. In superuacuis inquit, rebus, noli scrutari multipliciter, & in *Pluribus eius operibus non eris curiosus.multos enim supplantauit suspitio eorum, & in vanitate detinuit sensus eorum.* hic quoque illorum audaciam reprimit, qui sollicitantur de omnibus, & volunt de vniuersis reddere rationem, cum constet auctoritate Salomonis in Ecclesiaste, quòd nec minimæ rei, quæ sub cælo est, ne dum cælestium, aut supra cælestium plenam possit homo reddere rationem. Porro in quibus oporteat philosophantis ingenium exerceri, Filius Syrac docet, *quæ præcepit Deus, cogita illa semper, & in pluribus operibus eius non eris curiosus.* quia enim de radice sensuum, qui frequenter falluntur, scientia manat, & decepta infirmitas, quid expediat parum nouit, data est, per clementiam Dei, lex, quæ vtilium scientiam aperiret, & indicaret de Deo, quantùm scire licet, aut quantùm expedit quærere. illa enim, diuinam potentiam in creatione, sapientiam in dispositione, bonitatem manifestat in conseruatione rerum. sed hæc maximè eminent in hominis reparatione redempti. Voluntatem quoque Dei patenter exponit, vt sciat quisque quid ipsum oporteat facere. Et quia tam sensus, quàm ratio humana frequenter errat, ad intelligentiam veritatis, primum fundamentum locauit in fide. Hinc est illud Philonis, in libro sapientiæ, *Qui confidunt in Domino, intelligent veritatem & fideles in dilectione adquiescunt illi.*

Capitvlvm XLII.

Quòd visibilia argumenta mundum vanitati subiectum esse conuincunt, & quæ causa fuerit hic finiendi librum.

Sed hæc hactenus. Iam enim flere magis vacat, quàm scribere: & visibili argumento doceor quòd mundus totus subiacet vanitati: expectauimus enim pacem, & ecce turbatio & tempestas ingruens Tolosanis, Anglos & Gallos vndique concitat: & Reges, quos amicissimos vidimus, se insatiabiliter persequuntur. ad hæc, mors Domini Adriani Summi Pontificis; cùm omnes Christianæ religionis populos nationesque pertubauerit, Angliam nostram, vnde fuerat oriundus, acerbiori dolore commouit, irrigauitque lachrimis profusioribus. *Omnibus ille bonis flebilis occidit, sed nulli flebilior, quàm mihi.* cum enim matrem haberet, & fratrem vterinum me, quàm illos, arctiori diligebat affectu: fatebatur & publicè & secreto, quòd me præ omnibus mortalibus diligebat. eam de me conceperat opinionem, vt quoties opportunitas aderat, conscientiam suam in conspectu meo effundere lætaretur. Et cum Romanus Pontifex esset, me in propria mensa gaudebat habere conuiuam. Et eundem cyphum & discum, sibi & mihi volebat, & faciebat, me renitente, esse communem. Ad preces meas illustri Regi Anglorum, Henrico secundo, concessit & dedit Hyberniam iure hæreditario possiden-

dam. ſicut literæ ipſius teſtantur in hodiernum diem. nam omnes inſulæ, de iure antiquo, ex donatione Conſtantini, qui eam fundauit & dotauit, dicuntur ad Romanam Eccleſiã pertinere. Annulum quoque per me tranſmiſit aureum, Smaragdo optimo decoratum, quo fieret inueſtitura iuris ingerenda Hybernia. idemque adhuc annulus in curali archio publico cuſtodiri iuſſus eſt, ſi virtutes eius percurrere velim, in magni voluminis librum, hæc vna excreſcet materia. omnium verò mentes magis exulcerat ſciſſura Eccleſiæ: quæ, exigentibus culpis noſtris contigit tãto patre ſublato. expetiuit eã ſathanas, vt cribraret ſicut triticum & vndique, alterius Iudæ proditoris miniſterio, amaritudines & ſcandala ſpargit. Oriuntur bella pluſquam ciuilia. Sacerdotalia enim ſunt, & fraterna. Nũc iudicium eſt mundi, & timendum ne partem ſtellarum ſecum inuoluat ambitioſi ruina proditoris. væ autem illi, per quem hoc ſcandalum venit. Et plane melius erat, ſi natus non fuiſſet. Publici doloris expono cauſas. Cũ tum aliunde familiarius dolore torquear, non leuiori, quod ad me ſpectat. Siquidẽ pater meus, & Dominus immo & tuus, venerabilis Theobaldus, Cantuarienſis Archiepiſcopus in ægritudinem incidit: vt incertum ſit, quid quid ſperare oporteat. Negotiis more ſolito ſupereſſe non poteſt. iniunxitque mihi prouinciam duram & importabile onus impoſuit, omnium Eccleſiaſticorũ ſollicitudinem, Anxiatur ergo vndique in me ſpiritus meus, & cruciatus quos patior, non ſufficio enarrare. ſed in his omnibus, vnicum mihi

consilium superest, Deum hominem, intemeratæ virginis filium, exorare: qui velut in naui dormiens, fidelium precibus excitandus est, vt procellam componat naufragantis Ecclesiæ: & Dominum meum, sicut sibi & nobis expedire prænouit, ab omni infirmitate mentis & corporis clementer eripiat. Is inquam, per quem Reges regnant, & Principes dominantur, vniuersali Ecclesiæ idoneum, & placitum sibi pastorem præficiat: & Reges & Principes nostros, ab omni aduersitate defendat: eosque faciat, ad honorem & gloriam nominis sui, gregem sibi seruare commissum. Lectorem quoque, & auditorem, supplicatione pia conuenio, quatenus apud Filium virginis, qui via veritas, est, & vita, pro me, vano, & misero, intercedant vt amoris ignorantiæ tenebris, & vanitatis amore depulso, cognitionis suæ lumen infundat, faciatque me officiosum veritatis inquisitorem, amatorem pariter & cultorem.

FINIS.

